

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ
УКРАЇНИ

Матеріали

Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції

«МОВА В ПРОФЕСІЙНОМУ ВИМІРІ:

КОМУНІКАТИВНО-КУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ»

9 листопада 2021 року

Харків

*Ми не вчимося бути артистами, художниками чи письменниками,
ми вчимося бути.*

Пол Маккартні

V Міжнародна науково-практична онлайн-конференція «Мова в професійному вимірі: комунікативно-культурний аспект» відбулася 9 листопада 2021 року в м. Харкові в Національному університеті цивільного захисту України.

Конференція проводилася для обміну досвідом, поширення міжнародних зв'язків, інтеграції харківської лінгвістичної школи в мовний європейський простір.

Організатором наукового форуму виступили кафедра мовної підготовки соціально-психологічного факультету, Управління європейської інтеграції та міжнародного співробітництва ДСНС, відділ організації науково-дослідної та патентної діяльності науково-дослідного центру, сектор міжнародних зв'язків та підготовки іноземних громадян Національного університету цивільного захисту України.

У конференції взяли участь 47 українських ВНЗ та шість закордонних навчальних закладів, у тому числі вперше Академії Deutsche Welle, представники НАДС, Національної комісії зі стандартів державної мови і найбільшої в Україні освітньої громадської організації EdCamp Ukraine та інші.

Учасники конференції працювали за такими напрямками:

1. Професійна мова й успішна комунікація.
2. Чеклист формування іншомовної комунікативної компетенції.
3. Медіадискурс і висвітлення професії в медіапросторі.
4. Виклики сучасного термінознавства.
5. Філософія мови в професійній освіті. Соціолінгвістика.
6. Мовна особистість у мовні картині світу. Психолінгвістика.

7. Комунікативні й пізнавальні стратегії ефективного навчання мови. Лайфхаки дистанційного навчання.

Вивчення мови повинно враховувати зміни, що відбуваються в суспільстві й у системі вищої освіти. Активним засобом комунікативної взаємодії всіх учасників освітнього процесу в умовах прискорення процесів глобалізації інформації стає інтеграція вітчизняного та міжнародного досвіду, використання інформаційно-комунікаційних освітніх технологій, що відіграє важливу роль у підвищенні якості освіти на різних її ступенях.

Онлайнова форма конференції забезпечила участь науковців з усієї України. Крім того, свої доповіді надіслали представники Німеччини, Болгарії, Канади, Азербайджану, Великої Британії, Білорусі. Така інтеграція освітнього простору забезпечує розвиток науки як у цілому, так і філології зокрема.

---

1. Професійна мова й успішна комунікація

ПЕДАГОГІЧНА КАТЕГОРІЯ, СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Інна Аленіна, Людмила Бабай
Харків

Входження в європейський соціокультурний простір зумовлює потребу в ефективній дидактичній технології, яка б забезпечувала неперервну взаємодію співучасників навчання, мотивоване залучення студентів до навчання, постійне навчання впродовж усього життя; сприяла б впровадженню інноваційних підходів у практику сучасної вищої школи, підвищенню привабливості та конкурентоспроможності європейського простору вищої освіти для інших регіонів світу. Метою освіти є не тільки передача студенту компетентності сукупності знань, умінь і навичок у певній сфері, але і розвиток кругозору, міждисциплінарного чуття, здатність до індивідуальних креативних рішень, до самонавчання, а також формування гуманістичних цінностей. Саме з формуванням майбутнього фахівця пов'язують сьогодні якість професійної освіти, що забезпечує конкурентоспроможність випускника на ринку праці. Його реалізація передбачає перенесення акцентів на виховну, розвиваючу функції освіти, на становлення в процесі навчання особистості майбутнього фахівця, його гармонійне духовне і моральне розвиток, високу психологічну стійкість і готовність до корисної праці.

Перехід на компетентнісно-орієнтовану освіту є закономірним етапом модернізації системи професійної освіти, що дозволяє вирішити протиріччя між вимогами до його якості, що пред'являються державою, суспільством, роботодавцем, а також ринками, що формуються праці, і його актуальними освітніми результатами. Категорія «професійна компетентність» визначається головним чином рівнем професійної освіти, досвідом і індивідуальними здібностями людини, його вмотивованим прагненням до безперервної самоосвіти та самовдосконалення, творчим і відповідальним ставленням до справи. Більшість дослідників використовують поняття «професійна компетентність». Так Т.Браже доводить, що професійна компетентність осіб, що працюють у системі «людина—людина», визначається базовими знаннями та вміннями, ціннісними орієнтирами фахівця, мотивами його діяльності, розумінням себе самого у світі і світу навколо себе, стилем стосунків з людьми, загальною культурою, здатністю до розвитку творчого потенціалу [1]. А.Маркова розглядає компетентність як «володіння людиною здатністю й умінням виконувати певні трудові функції» [2].

У своїх дослідженнях науковець виділяє такі види професійної компетентності: - спеціальна компетентність – володіння власне професійною діяльністю на достатньо високому рівні, здатність проектувати свій подальший професійний розвиток; - соціальна компетентність – володіння спільною (груповою кооперативною) професійною діяльністю, співпрацею, а також прийнятими в певній професії прийомами професійного спілкування; соціальна відповідальність за результати своєї професійної праці; - особистісна компетентність – володіння прийомами особистісного самовираження й саморозвитку, засобами протистояння професійним деформаціям особистості; - індивідуальна компетентність – володіння прийомами саморегуляції розвитку індивідуальності в рамках професії, готовність до професійного зростання, здатність до індивідуального самозбереження, невідкладність професійному старінню, уміння організувати раціонально свою працю [2]. Професійна компетентність особистості є складним системним утворенням, основними елементами якої є: підсистема професійних знань як

логічна системна інформація про навколишній і внутрішній світ людини, зафіксована в її свідомості; підсистема професійних умінь як психічних утворень, що полягають у засвоєнні людиною способів і технік професійної діяльності; підсистема професійних навичок – дії, сформовані в процесі повторення певних операцій і доведені до автоматизму; підсистема професійних позицій як сукупності сформованих установок і орієнтацій, відношення та оцінок внутрішнього і навколишнього досвіду, реальності і перспектив, а також домагань, які визначають характер професійної діяльності і поведінки фахівця; підсистема індивідуально-психологічних особливостей фахівця – поєднання різних структурно-функціональних компонентів психіки, які визначають індивідуальність, стиль професійної діяльності, поведінки і виявляються у професійних якостях особистості; підсистема акмеологічних інваріант – внутрішніх збудників, які обумовлюють потребу фахівця в постійному саморозвитку, творчості та самовдосконаленні [3].

Так знання, уміння і навички виступають як діяльнісно-рольові характеристики професійної компетентності майбутнього медика. Усі інші компоненти є суб'єктивними характеристиками, що вказують на ставлення фахівця до професійної діяльності та на його індивідуальний стиль. Зміст сучасної підготовки за тією чи іншою спеціальністю представлений у нормативній моделі компетентності – освітньо-кваліфікаційній характеристиці, яка відображає науково обґрунтований склад професійних знань, умінь і навичок [4].

Спираючись на вищезазначене, визначимо структурними складовими професійної компетентності майбутнього працівника – виступають усі знання, уміння та навички, що придбані нею у процесі теоретичного навчання та практичної діяльності: «знання» – формуються на етапі теоретичного навчання, те, що студент знає і пам'ятає; «уміння» – формуються у процесі вивчення фахових дисциплін, те що студент може, при необхідності, виконати; «навички» – формуються під час практичного навчання, це добре відпрацьовані і доведені до автоматизму уміння.

Професійні здібності багато в чому співвідносяться з професійними знаннями і уміннями, оскільки виконання діяльності неможливе без певного запасу професійних еталонів. Проте при цьому необхідно чітко розуміти, що професійні здібності – це властивості людини, що виконує діяльність, а професійні уміння – це характеристика виконання діяльності цією конкретною людиною. Тим самим здібності – це те, що характеризує особистість діяча, а уміння – це одна із сторін самої діяльності. При цьому здібності особистості реалізуються в певних уміннях і навичках діяльності. Таким чином, для відповідності сучасним вимогам – фахівець має володіти професійною компетентністю, що досягається тільки завдяки добре сформованим та розвинутим комунікативним здібностям.

Під комунікативною компетентністю розуміють здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, певну сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективне спілкування [5].

Вона передбачає уміння змінювати глибину і коло спілкування, розуміти і бути зрозумілим для партнера по спілкуванню. Комунікативна компетентність формується в умовах безпосередньої взаємодії, тому є результатом досвіду спілкування між людьми. Цей досвід набувається не тільки у процесі безпосередньої взаємодії, а також опосередкованої, в тому числі з літератури, театру, кіно з яких людина отримує інформацію про характер комунікативних ситуацій, особливості міжособистісної взаємодії і засоби їх вирішень .

Література

1. Браже Т.Г. Основные принципы совершенствования профессиональной квалификации учителей в ИИУ / Т.Г.Браже // Совершенствование профессиональных знаний и умений учителя в процессе повышения его квалификации: Сб. научных трудов. – М.: АПН СССР, 1982. – С.18-33.

2. Маркова А.К. Психология профессионализма / А.Маркова. - М. 1996. - 308 с.

3. Педагогика: Учебное пособие для студентов педагогических учебных заведений / В.А. Слостенин, И.Ф. Исаев, А.И. Мищенко, Е.Н. Шиянов. – 3-е изд. – М., 2000 – 512 с.

4. Психология и педагогика. Учебное пособие / Под редакцией А.А. Бодалева, В.И. Жукова, Л.Г. Лаптева, В.А. Слостенина. – М.: Изд-во Института Психотерапии, 2002. – 585 с.

5. Жуков Ю.М., Петровская Л.А., Растянников П.В. Диагностика и развитие компетентности в общении, М., 1990.

ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ДЕРЖАВНОЇ» ТА МОТИВАЦІЯ СТУДЕНТІВ ДО ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Людмила Білоконенко

Кривий Ріг

Професійна сфера передбачає високий рівень мовної культури фахівця. Особливо актуальною ця теза є для випускників нелінгвістичних ЗВО, тому багато наукових праць присвячено проблемі мотивації опанування професійно-орієнтованої мови у ЗВО. Мотивація, її види, формування є предметом вивчення в царині мови [1; 2; 3]; у теорії і практиці освіти акцентують на навчальній (частковій) мотивації [4]; у психолого-педагогічній області висвітлені питання структури, ієрархічності мотиваційних складників в освітньому середовищі [5].

Актуальність нашого розгляду зумовлена таким поглядом на мотивацію навчання як орієнтація на ґрунтовне опанування українською мовою задля професійної діяльності в державних органах. 16 липня 2021 р. почався важливий етап втілення закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [6]. Особи, які претендують на обрання чи призначення на державні посади, зобов'язані володіти українською мовою,

зокрема: розуміти її структуру, знати особливості слововживання в різних функціональних стилях, закони граматичної будови, орфографічні та пунктуаційні норми тощо.

Усі претенденти, згідно з «Порядком проведення іспитів на рівень володіння державною мовою», підтверджують свої знання на екзамені, який організує Національна комісія зі стандартів державної мови.

Мотиваційна діяльність студентів зазнає змін упродовж усього терміну навчання; її складником може бути задоволення від процесу, значущість отриманих знань, винагорода за успіх, тиск «третьох осіб». Як свідчить наш досвід викладача, близько 50% здобувачів на молодших курсах мають середній рівень мотивації, проте на старших курсах збільшується кількість тих, хто розуміє, що досягнення професійного успіху залежить від різних важливих факторів.

До зовнішньої мотивації, що «виявляється за межами людини» [1, с. 14], долучається перспектива певної діяльності як держслужбовця. Підставою виникнення такої мотивації стає потреба на основі невідповідності між тим, що здобувачі мають зараз, і тим, що вони ще не мають, але б хотіли мати. Бажання досягти кар'єрного зростання є основою цієї потреби. А оскільки до орієнтованих на державну службу осіб є значні вимоги, то в цю площину потрапляє мотивація вивчення української мови. Навчальний процес такі студенти сприймають як шлях до особистого зростання. Ми не вбачаємо в такому русі негативних ознак, адже ще Р. Якобсон проводив розмежування мотивацій на підставі соціальної значущості. Опановуючи мову для практичних і прагматичних цілей (для іспиту, престижної роботи, просування кар'єрними сходами), студенти самовиражаються, демонструють рішучість, наполегливість.

Орієнтація сучасних освітньо-професійних програм за бакалаврським і магістерським рівнями передбачає дотримання в освітній діяльності фундаментальних принципів і підходів до сучасної вищої освіти, акцентуючи на письмовій та інших формах взаємодії державною мовою. Зокрема, серед загальних компетентностей визначені:

здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово; комунікувати з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами інших галузей знань / видів економічної діяльності); цінування та повага різноманітності, мультикультурності [напр.:7; 8]. Спеціальні компетентності передбачають здатність вільно володіти українською мовою, адекватно використовувати мовні ресурси, демонструвати сформовану мовну й мовленнєву компетентності у процесі фахового й міжособистісного контакту, володіти обраними засобами мовної поведінки в різних комунікативних контекстах. Лінгвістичні курси сприяють досягненню програмних результатів: володіння комунікативною мовленнєвою компетентністю з державної мови (лінгвістичний, мовленнєвий, соціокультурний, прагматичний компоненти відповідно до загальноєвропейських рекомендацій із мовної освіти), різними формами мовної активності, основами професійної культури спілкування, ефективне застосування набутих знань і вмінь у професійній діяльності.

Висловлені нами думки дають змогу поглянути на потребу проведення іспиту на рівень володіння українською мовою для держслужбовців як таку, що сформована з урахуванням сучасних перетворень у країні. З тим відбувається корекція акцентів у мотиваційних системах студентів, коли змінюється їхнє уявлення про цілі навчання та чинники, які вони вважають привабливими для кар'єрних результатів. Тож Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» посилює мотиваційний потенціал вивчення української мови у ЗВО, а ОПП з різних спеціальностей демонструють стале визнання сутності мотиваційного гарантування навчальної діяльності.

Література

1. Арістова Н. О. Формування мотивації вивчення іноземної мови у студентів вищих навчальних закладів. Київ : ГЛІФМЕДІА, 2015. 240 с.
2. Ботвинюк О. В. Формування мотивації навчання студентів технічних спеціальностей на заняттях з української мови. Інформаційні технології в освіті, науці та виробництві. Одеса, 2015. Вип. 4 (11). С. 259–266.

3. Козак М. В. Роль мотивації та шляхи її підвищення при вивченні іноземних мов. Науковий вісник Ужгородського національного університету Серія «Педагогіка, соціальна робота». 2015. Вип. 35. С. 84–87.

4. Кочарян О. С., Фролова Є. В., Павленко В. М. Структура мотивації навчальної діяльності студентів. Харків : НАУ ім. М. Є. Жуковського, 2011. 40 с.

5. Занюк С. Психологія мотивації : навч. посіб. Київ : Либідь, 2002. 304 с

6. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Київ, 2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (дата звернення: 10.09.2021).

7. Освітньо-професійна програма зі спеціальності 242 «Туризм». Національний університет цивільного захисту України. Харків, 2021. URL: <http://nnvc.nuczu.edu.ua/uk/op-men> (дата звернення: 10.09.2021).

8. Освітньо-професійна програма зі спеціальності 075 «Маркетинг». Державний університет «Одеська політехніка». Одеса, 2020. URL: <https://op.edu.ua/education/programs/bac-075-0> (дата звернення: 10.09.2021).

ЕЗИКЪТ НА БЪЛГАРСКАТА МУЗЕЙНА ПЕДАГОГИКА – ДОБРИ ПРАКТИКИ В КОМУНИКАЦИЯТА С ПУБЛИКИ

*Георгиева Милена,
Шумен, България*

Днес, във всички страни по света Музейната педагогика е интегративна област, която обединява практическата дейност на музейните специалисти и музейните педагози. Тя има междудисциплинарен характер, тъй като се намира в пряка връзка с музеологията, историята, изкуствознанието, психологията, краезнанието, естествознанието. Предлага и нови способи за усвояване на културата и познанието на човека. Съвременната тенденция

на музейната педагогика е все повече да се отъждествява като иновационна педагогическа технология. През последното десетилетие в България тя търпи прогресивно развитие и включва все по-разнообразни методи и форми за провеждане на форми на гражданско образование и занятия в културно-исторически пространства (музеи и места с историческа памет), интегрирани с учебните програми на Министерството на образованието и науката. В своята практика тя борави със своя специфична терминология и професионален език, а също така тя привежда в своите реализирани форми знанията за езика на древните общества и техните традиции. МП се реализира и развива както в практическа културно-образователна дейност на музеите, така и като научна дисциплина, чиито предмет на изучаване се явява изследването на закономерностите, принципите, методите на работа на музея с неговата аудитория. Неин главен обект се явяват културно-образователните аспекти на музейната комуникация, т.е. особен подход към произтичащите в музея разнообразни диалогови процеси [2, с. 44]. Напоследък се забелязва предпочитане на израза „учене в музеите“, определяно като още неформално или информално учене. [1, с. 224]. Според специалистите то допълва, разширява и интензифицира класическото образование. Музейната педагогика със своя професионален език реализира и своите по-широки цели като насърчаване на любовта към родната земя, хора; формирането на самосъзнание, способността за успешно адаптиране в околния свят; развитие на иновативни технологии, формиране на професионална компетентност на учителите и други. Чрез средствата на МП, Музеите в България правят опити за свързване с глобалните изменения, които настъпват в световната култура. На преден план това е общият процес на визуализация на културата, който се проявява в значителното увеличаване на обема на зрителна информация, която оказва влияние на възприятието на човека. Централен за музейната педагогика днес е въпросът за музейната култура на посетителя, разбирана като степен на неговата готовност за възприемането на музейна предметна информация (осъзнаване на ценността на оригинала и спецификата на музейния език, умението на посетителя да се ориентира в музейната среда), отношение

към действителността, която се изразява в уважение към историята и уменията предметите с музейно значение да се оценяват в реалния живот. Чрез работата в музея се осъществява непосредствена връзка между поколенията, развива се любов към националното материално и нематериално културно-историческо наследство и старината. Важен опосредстващ фактор за това е Професионалният език или (професионалният говор), дори и диалект (професиолект) е вид социален език . Той се създава за нуждите на практикуващите дадена професия или занаят. Всяка професия има свой професионален диалект. Неговият речников състав представлява надграждане на основния речник на литературния език със специална професионална терминология. Това могат да бъдат изключително богат и широк спектър от думи и термини за понятия като общество и обществена организация, историческо време, артефакти, музейни експонати, инструменти, машини или материали, за свързани с организацията на труда. Особен акцент и анализ в научната литература напоследък се налагат и разглеждат термини като социум, публики, аудитории, музеи, образование, метакогниция, музейна среда и образователна среда и други. Основно терминологията на музейната педагогика е възприета и се развива в литературния език. Специалистите, в тази сфера обогатяват своя професионален речник съобразно новите насоки за развитие на музейното образование в глобализиращия се свят на дигиталните технологии. Две добри практики които могат да се споделят са иновативните занятия на Националния музей на образованието в град Габрово и на къща музей „Панайот Волов” – обект от системата на Регионален исторически музей Шумен. Изключителен интерес представлява образователния продукт „Рибното букварче стана ми другарче” (интерактивно занятие в музея) на НМО-Габрово. То развива ключови езикови и комуникативни компетентности у обучаемите публики. Работата е базирана върху делото на българския просветител и учен от XIX век д-р Петър Берон и неговото революционно произведение „Буквар с различни поучения” от 1824 г. Интерактивното занятие включва и тематичният филм, който може да се види в интернет и от всяка точка на света [4, с. 185]. В него аудиториите получават нови или затвърждават знанията си, тълкуват добрите

съвети, умните отговори, басните и нравоученията и имат за задача заедно с останалите да открият българска поговорка или пословица, съответстваща на дадения текст. Друга интересна музейно-педагогическа практика, също с цел езиково развитие и възпитание на подрастващите е интерактивното занятие „Битът на старите българи”, модул-„Старинните думи”. Тя се осъществява в къща музей „Панайот Волов” на РИМ-Шумен. Ключовата дума на работата в нея е „Бит”. Пряката визуализация се осъществява както с дигитално онагледяване на старинната дума, нейният произход, корен. Чрез езиковия анализ се цели по-пълно вникване в съдържанието и конструктите на бита.

Литература

1. Попова, К. Образователната функция в съвременния музей Българско списание за образование, бр.1, С., 2015.
2. Дамянова, Е. Музеят като място за среща с православната традиция. Сп. „Светодавец”, г. III, 2021, бр. 7.
3. Тинчева, Л. „Рибното букварче стана ми другарче” (Интерактивно занятие в музея). Музей-училище, училище-музей. Сборник-помагало, издание на МОН и Национален музей на образованието-Габрово, ИПК „Абагар”, 2020 и филмът „Д-р П. Берон и Рибният буквар” - <<https://www.youtube.com/watch?v=Sp1tTvBXMG>>(01.11.2021).

ЗАУВАЖЕННЯ ЩОДО ВЖИВАННЯ ВЕЛИКОЇ ЛІТЕРИ (ЗА МАТЕРІАЛОМ НОВОГО УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОПИСУ)

Ольга Литвиненко

Харків

Новий український правопис набув чинності з моменту опублікування 2019 р., викликавши неоднозначний суспільний резонанс. Безперечно, слід відзначити як позитивне прагнення авторського колективу до уніфікації, нормалізації та логічного

обґрунтування найбільш суперечливих правописних моментів, наприклад, написання іншомовних слів разом чи через дефіс, написання слів із пів- чи пів разом чи окремо тощо. Неможливо не погодитись із думкою авторів, що «правописна кодифікація мови завжди вписана в соціолінгвістичний контекст. Коли разом із тоталітарним періодом нашої історії відійшов у минуле адміністративний контроль за дотриманням правописних стандартів, ціла низка засобів масової інформації, видавництва, освітніх закладів і т. ін. почали користуватися орфографічними правилами, відмінними від офіційних» [2, с. 5]. Так, наявність у новому правописі варіантів, наприклад, ірій та ирій [2, с. 11], незалежності та незалежности [2, с. 128], з одного боку, демонструє цілком логічно обґрунтовані історичний та фонетичний принципи правопису, повертаючись до орфографічних правил 1928 року (давній звук и в українському правописі, під впливом російського правопису, стали позначати літерою і, у той самий час український звук і має лише секундарне походження). З другого ж боку, на нашу думку, уможливлення варіантних написань, попри свою демократичність, може призвести до подальшого плутання й поганого розуміння орфографії та граматики учнями та студентами.

У нашій розвідці маємо на меті розглянути написання великої літери, викладені в найновішій редакції українського правопису. Традиція вживання великої літери в українській мові є давно усталеною. Так, іще Іван Огієнко зауважував, що в кінці XVII – XVIII ст. «до наших книжок переноситься з заходу звичка писати власні ймення, дні тижнів, назви місяців та назви народів з великої букви; ця звичка почасти була в нас ще в XVII в. і тяглася аж до половини віку XIX, коли розпочалася певна реакція проти цього німецького способу писання», причому в Галичині ця традиція зберігалася аж до початку XX ст. [1, с. 214].

Український правопис 2019 р. зберігає основні моменти написання великої літери, зазначені в редакції 1993 р., вносячи окремі зміни. Серед позитивних слід назвати такі, як написання з великої літери всіх слів у назвах державних свят: День Незалежності України, День Конституції України, День Соборності України [2, с. 81]. Це не лише спрощує наш

правопис, роблячи його зрозумілішим і послідовнішим, але й сприяє вихованню почуття національної гордості та патріотизму в учнів та студентів.

Правила правопису власних імен та географічних назв подано послідовно й обґрунтовано, власне, як і в попередній редакції. Однак, пункт 11, у якому говориться, що «назви вулиць (бульварів, провулків, проспектів), майданів (площ), парків, шляхів (залізничних, морських і т. ін.), каналів, течій (морських) тощо пишемо з великої букви, а їхні родові найменування — з малої: Андріївський узвіз, бульвар Тараса Шевченка» [2, с. 79], має примітку: «Якщо в назвах вулиць, проспектів тощо слова брід, вал, ворота, міст, шлях, яр і т. ін. уже не сприймаються як родові позначення і вони стали частиною власної назви, то їх пишемо з великої букви: Бóричів Тік, Дóбрий Шлях, Козèний Брід, Ярослáвів Вал» [2, с. 79 – 80]. На нашу думку, тут варто або подати точний перелік, які саме позначення вже не сприймаються як родові, або дати чітке визначення родового поняття, адже подібне формулювання ускладнює розуміння правильності написання й унеможливорює його пояснення учневі чи студентові, тим паче, студентові іноземному: Золоті Ворота чи Золоті ворота, Саржин Яр чи Саржин яр тощо.

Викликає певні труднощі для розуміння й формулювання правила щодо правопису релігійних назв і понять. Так, у примітці 1 параграфу 53 зазначено, що «слова апóстол, блажéнний, мученик, преподóбний, святий та ін. пишемо з малої букви: апóстол Матві́й, блажéнна Феодóра, преподóбний Серафим Сарóвський, свята́ великомучениця Варва́ра, святий Пантелеймо́н, але: Пресвята́ Богорóдиця, Свята́ Трійця, собо́р Свято́го Петро́» [2, с. 81]. Постає логічне питання щодо «але»: це виняткове написання лише цих словосполучень? Чи за цією логікою правильним буде написання собор Святого Павла, а чи собор святого Павла? Вважаємо, що цей пункт потребує додаткового роз'яснення.

Нарешті, аналогічні труднощі викликають написання назв установ, зазначені в параграфі 54 [2, с. 83]. Абсолютне чітке пояснення «В офіційних складених назвах органів влади, установ і організацій, товариств і об'єднань з великої букви пишемо перше слово і всі власні назви, що входять до складу цих назв: Міністе́рство освіти і науки Украї́ни, Ра́да

Європи» [2, с. 83] містить досить суперечливе твердження: «У назвах найвищих органів влади і державних установ України з великої букви пишемо всі слова: Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Конституційний Суд України» [2, с. 84]. Тобто у словосполученні Конституційний суд США, за такою логікою, слово суд слід писати з малої букви? Нарешті, примітка 2в якій ідеться, що «за традицією з великої букви пишемо всі слова в назвах: Європейський Союз, Ліга Націй, Організація Об'єднаних Націй та ін.» [2, с. 83] потребує уточнення: «та ін.» – це які саме назви?

Варто також приділити окрему увагу нормам уживання апострофа та букв и, і в іншомовних словах, спрямувавши її до уніфікації правил. Загалом же нова редакція українського правопису містить коректні доповнення, як свідчать про безперервність процесу розвитку української мови й необхідність регулярного оновлення системи її правопису.

Література

1. Огієнко І. Нариси з історії української мови: Система українського правопису. – Варшава, 1927. – 216 с.
2. Український правопис. – К.: Наукова думка, 2019. – 256 с.

ПУБЛІЧНА КОМУНІКАЦІЯ: СВДОМЕ Й НЕСВДОМЕ ПРОГРАМУВАННЯ НАРАТИВУ

Олена Маленко

Харків

Публічна комунікація є досить вагомим складником перебігу соціального буття людини, адже зазвичай виступ перед публікою й зворотний діалог (полілог) здійснюється в ситуаціях колективного обговорення наявних суспільних чи виробничих проблем, вирішення проблемних ситуацій, на презентаціях, зібраннях колективу тощо. Жанр публічного виступу становить звичну реалію для керівників і начальників різних рангів,

громадських діячів, науковців, політиків, митців. Ці виступи можуть бути спонтанними й підготовленими залежно від ситуації й особи спікера, який потребує або не потребує попередньої підготовки. Спостереження над такими виступами є підставою для певних узагальнень і рефлексій щодо характеру формально-змістової подачі потрібної інформації, тобто наративу, який розуміємо як індивідуальну техніку розповіді про певні події, факти, враження (оповідний текст). З одного боку, наратив є засобом оприявнення тих чи тих результатів людської діяльності, думок, міркувань, висновків, яких доходить мовець (наратор); з другого — інструментом для сприймання знань, їх передачі [1]. У цьому комунікативний потенціал наративу, адже завдяки йому відбувається обмін інформацією між адресантом (спікер) та адресатом (аудиторія, що сприймає інформацію, обробляє та переробляє її).

Теоретико-практичний досвід осмислення жанру публічної комунікації уможливив формулювання певних законів, принципів, правил, здатних забезпечити продуктивний діалог, що прописані науковцями, але не завжди відомі тим, хто планує виступ і пропонує його спільноті. До таких законів уналежують звані максими Грайса, які регламентують кількість, якість, відповідність інформації та спосіб її оприявнення у виступі. Пол Герберт Грайс (1913-1988) — англійський філософ, який цікавився питаннями прагматики, мовленнєвої комунікації, семіотики. Аналізуючи публічні виступи й міжперсональне спілкування, Грайс сформулював 4 закони (максими), які регулюють і регламентують перебіг комунікації й забезпечують її успішний результат: 1) максима кількості інформації (інформація має відповідати потребам і намірам конкретної ситуації спілкування); 2) максима якості (передбачає істинність інформації, її доведеність та аргументованість); 3) максима релевантності (відповідність змісту повідомлення комунікативній ситуації); 4) максима способу дії (характер мовленнєвої діяльності, чіткість, ясність, однозначність висловлених думок) [2; 3; 4].

Реалізація цих максимум у комунікації залежить від намірів мовців, якщо це діалог чи полілог, а також від наміру спікера, якщо це виступ перед публікою. Цей намір може бути

різним: дати інформацію про певну подію, явище, людину; ознайомити спільноту з результатами наукової чи виробничої (професійної) діяльності; дати оцінку тим чи тим подіям тощо. Але є й інші наміри: відвести увагу аудиторії від гострої проблеми, на яку немає відповіді (виступи політиків, діячів, керівників, адміністраторів); нав'язати слухачам чи глядачам думку, що суперечить або не збігається з їхньою та ін. Усі ці комунікативні інтенції зумовлюють відповідний наратив (формально-змістовий характер озвученого тексту), тактики виступу, вибір відповідних максимум, що може бути свідомим чи несвідомим, інтуїтивним програмуванням потрібного результату.

Прокоментуємо цю тезу прикладами різних ситуацій публічного виступу (на основі власних спостережень).

Максима кількості. Як свідчить досвід, цією максимом нехтують досить часто, говорячи публічно зазвичай більше встановленого часового регламенту, порушуючи вимоги тайм-менеджменту, не враховуючи психологію сприймання людиною доз трансльованої інформації (у синхронному режимі). Ця ситуація має місце, коли перед колективом виступає посадова особа, звітуючи про певні результати чи досягнення. Якщо ця інформація є лише аудіальною, без залучення презентації або відеоресурсу, то свідомість перебуває в активі перші 15-20 хвилин, надалі увага розсіюється, система слухового каналу сприймання гальмується або взагалі блокується. Наслідок — втома від слухання, внутрішній дискомфорт, роздратування. Очікуваного результату такий мовець не досягає, адже половина інформації не ввійшла в аннали свідомості, отже не відбулася її обробка й переробка. Порушення максими кількості інформації може бути несвідомою комунікативною дією, зумовленою звичкою спікера говорити довго й розлого (час у такому разі не фіксується мовцем, вияв хронофагії). Найчастіше небажаним наративним додатком, що з'їдає час, є розлогі екскурси у власне чи історичне минуле, апелювання до недоречних прикладів тощо.

Максима якості. Цю максимум порушують більшою мірою свідомо, за умов браку істинної (реальної) інформації, яка б задовольнила аудиторію. Апелювання спікера до

фейкових подій і цифр викликане зазвичай відсутністю переконливих фактів, тож з метою не втратити «обличчя» доповідач вдається до фальсифікацій. Так само ця максима може порушуватися в умовах навмисного нав'язування аудиторії неістинної інформації з маніпулятивною метою (наприклад, нагнітання панічного стану інформацією про негативні наслідки вакцинації). Якість / неякість інформації — це ресурс ЗМІ, маніпулятивних за своєю сутністю.

Максима релевантності. Відповідність змісту інформації комунікативній ситуації є основою продуктивного й успішного публічного виступу, коли слухачі отримують інформацію, на яку вони очікують з огляду на тему виступу. Задекларована тема стає відправною точкою для реципієнта, націленого на отримання чіткої, виструнченої, послідовної, системної інформації з поданої проблематики. Саме за цих умов відбудеться її адекватне сприймання й структурування у свідомості як цілісного конструкту. Якщо спікер починає відволікатися на щось стороннє (тематично не виправдане), є ризики розхитати структуру й зміст наративу та вийти за межі його релевантності означеній темі виступу.

Максима способу дії віддзеркалює спосіб вербальної об'єктивації наративу. Це такі характеристики: правильна артикуляція звуків, чіткість, ясність, смислова однозначність трансльованої інформації та висловлених думок. Публіка завжди прискіпливо реагує на спосіб мовленнєвої дії, очікуючи від спікера гарної вимови, грамотного мовлення (літературного, без домішок діалектизмів, суржикових слів), інтонування, емоційного супроводу, почуття гумору. Ці складники можуть бути забезпечені вродженою майстерністю спікера комунікувати, набутими ним техніками успішної комунікації, продуманим алгоритмом.

Програмування успішного публічного виступу передбачає врахування мовцем усіх максимумів, що органічно взаємодіють і взаємозумовлюють бажаний результат. Цей результат витікає із намірів доповідача, які й зумовлюють характер наративу й обрання ним відповідних комунікативних стратегій і тактик.

Література

1. Шелковнікова З. Б. Наративний поворот в лінгвістиці. Лінгвістика XXI століття. 2013. С. 195 – 200.
2. Грайс Г.П. Логика и речевое общение. М. : КомКнига, 2011. 345 с.
3. Грайс, Пол Герберт. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України : Абрис, 2002. 742 с.
4. Грайс П., Стросон П. В защиту догмы /пер. В. В. Долгорукова. Эпистемология & философия науки. 2012. №2. С. 206 – 223.

СТИЛЬ СУЧАСНОЇ КОМУНІКАЦІЇ – ОФІЦІЙНО-ДІЛОВИЙ

Петрова Озель Лілія

Харків

Парадигма сучасного соціально-комунікативного дискурсу спонукає фахівців різних сфер діяльності до вироблення навичок мобільного й оперативного реагування на численні політико-дипломатичні, організаційні, управлінсько-адміністративні, професійні й міжперсональні ситуації, проблеми й виклики.

В умовах швидкої зміни, трансформацій і необхідності коригування комунікативного ландшафту як у сфері фахово-професійної діяльності, так і в соціально-побутовій взаємодії сучасний мовець постає перед необхідністю оволодіння навичками успішної ділової комунікації в її усній і писемній репрезентаціях.

Офіційно-діловий стиль як найважливіший репрезентант державно-політичного, урядового, дипломатичного, законодавчого, службового й адміністративного спілкування завжди перебуває у центрі наукової уваги провідних українських лінгвістів Б. Ажнюка, А. Токарської, О. Тараненка, О. Пономаріва, В. Брицина, М. Зубкова, Л. Мацько, А. Коваль, С. Єрмоленко, О. Муромцевої. Аналізові різноаспектних проявів ділового мовлення у

сфері професійної комунікації присвячені також розвідки Н. Бабич, М. Пентилюк, А. Нелюби, Н. Ботвини, Н. Потелло.

На підставі аналізу праць щодо специфіки ознак ділового спілкування [1; 2; 5; 6] визначаємо основні напрями роботи над удосконаленням комунікативних навичок у сфері професійної діяльності фахівців різних галузей: оволодіння психолінгвістичними основами офіційно-ділової комунікації; засвоєння дієвих лінгвістичних прийомів і засобів оптимізації процесу спілкування; актуалізація теоретичних і практичних навичок ділового етикету з урахуванням специфіки національно-ментального та міжкультурного комунікативного дискурсу; орієнтація у сфері офіційно-ділової термінології, зокрема ознайомлення з основними лексикографічними працями, що засвідчують процеси кодифікації лексики зі сфери різногалузевих ділових контактів; урахування специфіки неформальної частини офіційно-ділових зустрічей; відповідність новим реаліям онлайн-комунікації.

Окреслюючи поняття стилістичного колориту як певної тональності тексту, а також визначаючи його різновиди (інформативність, урочистість, розмовність, фольклорність, ласкавість, іронічність, фамільярність, вульгарність) Л. Мацько, О. Сидоренко, О. Мацько підкреслюють, що колорит офіційності, діловитості притаманний найперше текстам законодавчого, дипломатичного, адміністративно-управлінського підстилів, а також стверджують, що він «повинен панувати скрізь у мовному спілкуванні, де мовці відчують свій громадянський обов'язок перед державою, суспільством, колективом та співробітниками» [3, с. 208].

У складі лексико-семантичних конститuentів основних комунікативних ситуацій (привітання / привертання уваги); знайомство; запрошення; прохання; подяка; прощання / висловлення вражень від зустрічі); вибачення; люб'язність / прихильність (службовий комплімент); побажання; поздоровлення / віншування; телефонна розмова, онлайн-комунікація) привертають увагу конструкції з лексемами *дозвольте; прошу / просимо; хочу / хочемо; маю честь, маю нагоду, маємо доручення; звертаюсь /*

звертаємось, що засвідчують колорит підкресленої офіційно-ділової ввічливості й формують етичні норми спілкування у професійному середовищі: Дозвольте висловити Вам..., Дозвольте побажати..., Просимо розглянути / врахувати нашу думку / пропозицію..., Просимо вашого дозволу..., Маємо честь привітати / нагородити..., Хочу відзначити Ваш внесок..., Хочемо запропонувати співпрацю..., Звертаємось із пропозицією.

Етикетні формули з лексемою *дозвольте* (варіанти – *Чи не дозволите?* / *Просимо Вашого дозволу*) засвідчують семантику опосередкованого залучення співрозмовника до подальшої комунікації, не завжди потребують реакції-відповіді (*Дозвольте представити / відрекомендувати Вам, Дозвольте привітати Вас, Дозвольте поздоровити / привітати Вас, Дозвольте презентувати Вам проєкт*), іноді передбачають час на обмірковування із можливістю чи необхідністю подальшої реакції (*Дозвольте запропонувати Вам / Дозвольте залучити Вас до участі*), створюють колорит невимушеності, демократичності, рівноправності у спілкуванні, взаємовигідного партнерства, пошуку компромісу; засвідчують право комунікантів як на продовження співпраці, так і на її припинення чи відновлення за інших умов.

У парадигмі функціональних різновидів мови офіційно-діловий стиль посідає вагоме місце, оскільки розвинена система його мовно-комунікативних засобів свідчить про високий рівень культури взаєморозуміння у сфері політики, дипломатії, адміністративної й громадської життєдіяльності. Досконале володіння лексико-семантичними параметрами конструкцій ділової комунікації дозволить її учасникам досягати успіхів у найрізноманітніших ситуаціях корпоративної взаємодії, сприятиме ефективній співпраці, формуванню сучасного стилю ділового конкордизму.

Література

1. Ажнюк Б. Мовна політика: Україна і світ. К.: Видавничий дім Д. Бураго. 2021. 420 с.
2. Глущик С.В., Дияк О.В., Шечук С. В. Сучасні ділові папери. К.: А.С.К.. 2004. 398 с.

3. Мацько Л.І., Сидоренко О.М., Мацько О.М. Стилїстика української мови. К.: Вища школа. 2003. 462 с.
4. Нелюба А. Професійна мова юриста. Х.: Прапор. 2002. 208 с.
5. Пентилюк М.І., Маруніч І.І., Гайдаєнко І.В. Ділове спілкування та культура мовлення. К.: Центр учбової літератури, 2011. 224 с.
6. Усатенко В. Логіко-інтелектуальні параметри офіційно-ділового стилю. *Український світ у наукових парадигмах. Збірник наукових праць Харківського національного університету імені Г.С. Сковороди*. Харків: ХІФТ, 2020. Вип. 7. С. 190 – 193.

ВИНИКНЕННЯ ТА ПОШИРЕННЯ ЧУТОК В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОЇ СИТУАЦІЇ ЯК КОМУНІКАТИВНА ПРОБЛЕМА

Ханум Софієва

Баку, Азербайджанська Республіка

Інформація, яка міститься в чутках, зазвичай, задовольняє певну психодуховну потребу, інтерес людини чи групи людей, що не вгамований іншими засобами. Існують як мінімум чотири основні потреби людини, які задовольняються за допомогою чуток: (1) утилітарні (пов'язані з досягненням людьми або соціальними групами певних цілей); (2) в престижі (задовольняється в тому випадку, коли людина володіє ексклюзивною, найновішою інформацією, таким чином намагається завоювати авторитет у групі, сформувати певне настановлення стосовно себе); (3) у пізнанні – пізнавальні потреби й інтереси (задовольняються чутками тоді, коли інформація про подію, що цікавить людей відсутня або неякісна. Чутки в такій ситуації є легкодоступним способом задоволення пізнавально-інформаційних потреб людини, тобто потреб в інформації, необхідній для соціальної орієнтації й організації своєї поведінки); (4) емотивні (задовольняються за рахунок того, що чутки, як правило, породжують сильні емоції позитивної чи негативної

модальності. Людина, що поширює чутки, може відчувати насолоду, задоволення від їхнього змісту, від реакцій на них інших людей) [1].

Психологами Гарвардського університету Г. Олпортом і Л. Постманом [2] було запропоновано першу базисну формулу поширення чуток, описаний механізм їх виникнення та циркуляції й наведено декілька підстав щодо їх класифікації. Сформований дослідниками базовий закон чуток відображає залежність інтенсивності чуток від важливості подій і неоднозначності інформації про них, тобто чутки поширюються тоді, коли події, які відображаються в них, значимі для суспільства, а отримана інформація є нечіткою, суперечливою та неоднозначною. Вченими було з'ясовано, що при збільшенні посередників в передачі інформації достовірність її зменшується, в той час, як загальний обсяг збільшується. Зважаючи на вищесказане, можемо зробити висновок, що швидкість поширення чуток прямо пропорційна інтересу аудиторії до теми та обернено пропорційна до кількості офіційних повідомлень.

Варто звернутися і до наукових праць А. Дмитрієва [4], В. Латинова [5], О. Хлопьева [6], в яких проаналізовано масштаби поширення чуток серед різних груп населення, динамічні зміни в частоті зіткнення людей з непідтвердженою інформацією, причини і ролі чуток в сучасному світі. Дослідники вказують на те, що в ролі основного джерела чуток на першому плані виступають ЗМІ: газети, радіо, телебачення, преса. Істотним чинником розповсюдження недостовірної інформації є такі соціальні особливості життєдіяльності людей, як: місце роботи, вулиця, транспорт, квартира, телефон.

Н. Потапчук зазначає, що інформаційний вакуум, який часто є однією з основних причин виникнення чуток в умовах надзвичайної ситуації, підсилює і так завищений рівень емоційного напруження в людей. В такому випадку чутки виникають як неусвідомлене прагнення людини розділити свій страх і тривогу з оточуючими. На жаль, стан високої емоційної напруги не дозволяє людям адекватно оцінити те, що сталося і вони часто самі додумують якісь елементи події або всю подію цілком [7].

У сучасному суспільстві чутки ми пропонуємо розглядати не тільки як стихійне комунікативне явище, але й як технологію впливу на суспільну свідомість, поведінку, емоційний стан: адже вони можуть викликати антигромадську поведінку певної частини населення, руйнувати соціальні зв'язки між людьми і виливатися в масові заворушення.

Підводячи підсумок, хотілося б відмітити, що навмисно спотворена інформація здатна руйнувати офіційну сугестію, створюючи власну, внутрішню залежність людей від чуток. На відмінну від зовнішньої, керуючої сугестії офіційних інститутів, чутки виступають як власний, внутрішній спосіб самокерування, саморегуляції психології мас. Звідси небезпека цього явища, як засобу негативного впливу на психіку людини та на її психологічне здоров'я. Адже наслідками цієї проблеми можуть бути не тільки порушення психічної рівноваги людини, а й виникнення масових заворушень, збройних конфліктів та війн.

Література

1. Караяни А. Г. Слухи как средство информационно-психологического противодействия. Психологический журнал. 2003. Том 24. № 6. С. 57–63.
2. Олпорт Г., Постман Л. Становление личности : избранные труды / под общ. ред. П. А. Леонтьева. Москва : Смысл, 2002. 275 с.
3. Дмитриев А. В. Слухи как объект социологического исследования. Социологические исследования. 1995. № 1. С. 5–11.
4. Латынов В. В. Профилактика и дезавуирование слухов. Проблемы информационно-психологической безопасности : сб. статей и матер. конф. М., Институт психологии РАН, 1996. С. 60–65.
5. Хлопьев А. Т. Средства массовой информации как источник информационно-психологической неустойчивости. Проблемы информационно-психологической безопасности : сб. стат. и матер. конф. М. : Институт психологии РАН, 1996. С. 83–91.
6. Ольшанский Д. В. Психология масс. М., 2001. 352 с.

7. Потапчук Н.Д. Чутки в умовах надзвичайної ситуації: теоретичні та прикладні аспекти : монографія. Хмельницький: Видавництво НАДПСУ, 2018. 344 с.

НАУКОВО-ДОСЛІДНА СТУДЕНТСЬКА РОБОТА ТА ЇЇ РОЛЬ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ-МЕДИКА

Людмила Фоміна, Тетяна Скорбач, Ольга Калініченко

Харків

Готувати висококваліфікованих конкурентноздатних фахівців-практиків, дослідників, науковців, які бездоганно володіють державною мовою в усній і письмовій формах, – провідне завдання вищої школи.

Починаючи наукову роботу, здобувач освіти повинен мати необхідний базис знань у своїй професії. Насамперед потрібно навчитися самостійно виконувати невеликі завдання керівника, уважно спостерігати за роботою досвідчених науковців, набиратися в них знань та навичок дослідницької роботи [3, с. 9].

У системі медичної вищої освіти важливе місце посідає наукова студентська робота, зокрема з гуманітарних дисциплін, що є самостійним дослідженням нагальної для сучасної лінгвістики проблеми й має відповідати всім вимогам до робіт цього жанру. Студенти-медики під керівництвом викладачів кафедри української мови, основ психології та педагогіки, науковців отримують навички ведення науково-дослідницької роботи, оскільки наукова робота студента є самостійним дослідженням. Для логіки наукового дослідження й опису його результатів існують доволі специфічні закони, тому вважаємо за необхідне надавати слушні рекомендації студентам, зосереджуючись на таких питаннях, як: вибір теми наукової роботи та її обґрунтування, постановка мети, пошук і вибір інформаційних ресурсів (книги, наукові статті, ресурси інтернету). Будь-яка тема з української мови передбачає ознайомлення з лінгвістичною літературою, безпосередньо

присвяченою досліджуваному явищу. Отже, це можуть бути спеціальні українознавчі студії, роботи із загального мовознавства й словники. Починати необхідно з фундаментальних праць. Що ж до праць, які стосуються теми опосередковано, то можна обмежитися студіюванням окремих її розділів. Раціональною формою фіксації прочитаного є виписки, де обов'язково вказують ім'я автора, том, сторінку, з якої цей текст списаний, рік, яким він датується. Тож опрацювання наукової літератури дає змогу порівнювати погляди різних учених.

Матеріал дослідження потребує структурованого його подання. Тому дослідження мовних фактів передбачає кілька стадій: відмежування об'єкта дослідження від інших подібних до нього явищ, первинне спостереження над матеріалом, обраному для дослідження, висунення гіпотези про закономірності, з якими пов'язане існування досліджуваного явища і його функціонування в тексті, укладання програми дослідження. У процесі обробки матеріалу первісна гіпотеза має або знайти підтвердження, або бути спростованою.

Гіпотеза має бути перевіреною на логічну несуперечливість, сумісність із фундаментальними й теоретичними принципами певної науки й мати можливість емпіричного підтвердження. Підтверджена гіпотеза, що має максимальну силу пояснення й прогнозування, перетворюється на достовірне знання[2, 76].

Описуючи результати дослідження, необхідно дотримуватися певних вимог до структури роботи, до викладу думки та технічного оформлення тексту. Традиційно структура наукової роботи містить такі компоненти: вступ, основну частину, висновки, перелік використаних джерел. Суттєвим надбанням наукової роботи є окреслення перспектив упровадження результатів дослідження в практику. Під час підготовки студентської роботи необхідно враховувати такі аспекти: робота має належним чином оформлена; розвідка має бути самостійним науковим дослідженням. Результати наукових досліджень мають бути правильними[1, с. 15]. Таким чином, обираючи напрям науково-дослідної роботи, молодий науковець має враховувати, що пошуково-дослідна

тема повинна бути актуальною як з практичного, так і теоретичного погляду, а також посиленою для виконання. Також важливим принципом упровадження науково-дослідної роботи є дотримання академічної доброчесності. Науково-дослідна діяльність здобувачів вищої освіти сприяє розширенню їх кругозору, стимулює пізнавальний інтерес в різних галузях знань, а також надає додаткові можливості до самореалізації студентів, розвиває їх творчі здібності.

Навички науково-дослідної роботи, отримані на першому курсі, надалі сприятимуть ефективно реалізувати власний творчий потенціал під час навчання в медичному вузі, зокрема участі в студентських наукових заходах, а саме: конференціях, конкурсах, олімпіадах.

Таким чином, обираючи напрям науково-дослідної роботи, здобувачі вищої освіти набудуть таких необхідних компетенцій як саморозвиток, самоосвіта, самореалізація, продуктивна творча діяльність.

Література

1. Лисенко Н. Культура наукової мови: навчальний посібник /Н. О. Лисенко, Н. В. Піддубна, О. О. Тележкіна –Х:2015, с.15.
2. Юрченко С. О . Основи наукових досліджень: навчальний посібник / С. О. Юрченко. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2005. – 136 с.
3. Шопа Я. І. Студентська наукова робота: навчальний посібн./ Конопельник І. Фтомин Н. Є.; за редакц. П. М. Якібчука – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013 –184 с

---

2. Чеклист формування іншомовної комунікативної компетенції

РОЛЬ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ У ФОРМУВАННІ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Любов Бойко

Херсон

Одним з найгостріших викликів для викладача іноземної мови у закладі вищої освіти технічного спрямування є викладання у групах, де навчаються студенти з різнорівневою підготовкою з іноземної мови. Будь-яка студентська група є різноманітною, тому що складається з унікальних особистостей студентів, кожна з яких має свої неповторні складові характеру, мовні навички, здібності до навчання та ін. Такі розбіжності та особливості кожної особистості виокремлюються та набувають більшого значення у процесі вивчення іноземної мови.

Питанням комунікативної компетенції присвячено багато наукових розвідок зарубіжних та вітчизняних вчених. Серед них можна назвати праці Д. Хаймза, С. Савіньйона, Дж. Равена, І.А. Зимньої, Н.І. Гез, Ю.І. Пассова, І.Л. Бім та багатьох інших. Існують різні точки зору відносно її структури та чисельні інтерпретації її дефініції. Причинами такої невизначеності тлумачення іншомовної комунікативної компетенції є багатоаспектність цієї категорії та особливості перекладу самого терміну.

Так, Н.І. Гез характеризує її як здатність правильно використовувати мову у різноманітних соціально детермінованих ситуаціях. Комунікативна компетенція включає

уміння «комунікативно співвідносити висловлювання з метою ситуації спілкування, з розумінням взаємозв'язків сторін, які спілкуються, а також уміння правильно організувати мовленнєве спілкування з урахуванням культурних і соціальних норм комунікативної поведінки» [1, с.17].

Досягти такої компетенції в групах студентів з різнорівневою підготовкою з іноземної мови можна лише використовуючи певні стратегії диференційованого навчання.

Диференційоване навчання передбачає такі організаційні форми, коли кожен студент працює на рівні своїх здібностей, долаючи достатньо відчутні для нього труднощі [2].

Диференціації на заняттях з іноземної мови підлягають: завдання (від простого до складного); тексти для читання та опрацювання (адаптовані або оригінальні, неадаптовані); дидактичні матеріали (флеш-картки, таблиці, аудіо-, відеоматеріали та ін.). Також можна диференціювати матеріал за зацікавленістю, інтересами студентів, вивчивши їхні вподобання.

Робота студентів на занятті теж може бути диференційована. Викладач вирішує, яке завдання є кращим для набуття комунікативних умінь та як його виконувати – індивідуально, парами або мікрогрупами. Оптимальний склад таких пар та мікрогруп визначає викладач, спираючись на свій досвід роботи з цією групою. Також в нас є досвід диференціювання результатів вивчення певних тем. За результатами вивчення певної теми (наприклад, граматичної) студенти можуть виконати вправу на заповнення таблиці з пропусками слів/граматичних форм, знайти помилки на вивчене правило у тексті, написати твір, використовуючи вивчені граматичні форми, скласти діалог з вживанням певним граматичних форм або виконати рольову гру з певної теми, вживаючи якомога більше словоформ на вивчене правило.

Вважаємо, що різноманіття технік і прийомів диференційованого навчання хоч і вимагає багато часу та зусиль від викладача, сприяє формуванню іншомовної комунікативної компетенції студентів з різним рівнем іншомовної підготовки, стимулює та мотивує студентів до вивчення іноземної мови.

Література

1. Гез Н. И. Формирование коммуникативной компетенции как объект зарубежных методических исследований // Иностранные языки в школе. 1985. № 2. С. 17-24.
2. Вальцева Ю. В. Дифференцированный подход в обучении иностранному языку // Проблемы науки. Эл.издание. 2014. Режим доступа: <https://scienceproblems.ru/differentsirovannyj-podhod-v-obuchenii-inostrannomu-jazyku.html>

GENERATIONAL THEORY & MODERN TEACHING STRATEGIES

Ольга Гончарова

Харків

Contemporary world trends, which are characterized by a rapid change of human developmental stages from industrial and post-industrial to digital, require a rethinking of approaches in many spheres of public life, including education. A number of interdisciplinary studies, which involve historians, anthropologists, demographers, analysts, educators, and psychologists, scrutinize, in particular, different generations and the development of appropriate learning strategies.

This paper aims to highlight the modern teaching strategies based on the generational theory which was introduced by American historians W. Strauss and N. Howe in the end of 20th – early 21st centuries (Generations: The History of America's Future, 1584 to 2069, 1991; 13th Gen: Abort, Retry, Ignore, Fail?, 1993; The Fourth Turning: An American Prophecy, 1997; Millennials Rising: The Next Great Generation, 2000; Millennials and K-12 Schools: Educational Strategies for a New Generation, 2007; Millennials Go to College: Strategies for a New Generation on Campus, 2007), and their followers M. Prensky and B. Solis. On the basis of a set of socio-historical prerequisites and certain worldview and behavioural models that change

every 20 years, scientists have come to the conclusion about the cyclical nature of generations and deduced their typological features.

Of particular interest to pedagogical science are the last lines of Strauss and Howe's typology, as they provide qualitative characteristics of today's and forthcoming users of educational services. 'Millennials', or 'Generation Y' (Strauss & Howe), or 'Digital Man' (Prensky), comprise people born between the mid-1980s and 2004 – the period which potentially embraces the vast majority of Ukrainian undergraduate students. The 'digital person' is characterized by active use of the Internet and electronic devices, practicality, technical and information literacy, preference for remote work and a flexible schedule of work and study [1].

The next generation, 'Generation Z' ('Zoomers') includes people born after 2004/2005, that is, in terms of Ukrainian educational gradation, children of preschool and school age. This is the first generation born in the age of digital globalization, which is fully integrated into the information space. 'Zoomers' are fluent in all digital devices and often use multiple gadgets at once. They not only actively consume digital content, but also persistently create and distribute it ('click & share generation'). The psychological portrait of 'Zoomers' can also include the preference for communication in virtual networks, the tendency to virtual associations in interest groups, trust in public opinion, online feedback and reviews than the traditional authorities of previous generations (parents, teachers, television) [1; 2; 3].

The American analyst and futurologist Brian Solis aptly emphasizes the emergence of the latest 'Generation N' ('Novel'), formed purely on a psychological principle, not demographic, because it includes people of different ages [3]. The transition to online commerce and service requires both service providers and users, regardless of their age, the acquisition of skills and abilities to use digital technologies, the development of 'soft skills', creative thinking, and communication competence. "Digital transformation is a matter of survival" has become the motto and the feature of the nowadays.

The global pandemic of 2020/21, caused by Covid-19, in addition to its catastrophic consequences in Ukraine as well as in other countries, has had a reverse side, as it contributed to

the rapid digitalization of the population. The digital transformation of the society accordingly drives the growth of new educational strategies and changes the priorities. The turn to the online teaching, both synchronic and diachronic, use of electronic devices (often simultaneous), attention to the development of critical thinking, communication competence (including in foreign languages), ‘soft skills’ and creative thinking are the errands of today’s educational agenda.

Literature

Prensky, M. (2001). “Digital Natives, Digital Immigrants Part 1”. *On the Horizon*, 9 (5), 1–6. DOI: 10.1108/10748120110424816.

Howe, N., Strauss, W. (2007). *Millennials Go to College: Strategies for a New Generation on Campus*. Paramount Market Pub; 2nd edition. 228 p.

Solis, B. (2020). Meet Generation-N: The Pandemic-Influenced, Connected Customers Driving The New Digital Imperative. Retrieved from: <https://www.forbes.com/sites/briansolis/2020/10/29/meet-generation-n-the-hyper-aware-informed-and-connected-customers-driving-the-new-digital-imperative/?sh=3c32189253b2>.

ІНОЗЕМНА МОВА В ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Оксана Іващенко

Черкаси

У сучасному світі іншомовна комунікативна компетентність є невід’ємною складовою професійної компетентності фахівця будь-якої галузі. Однак в умовах підготовки спеціалістів у немовних закладах вищої освіти викладачі стикаються з низкою проблем та труднощів, обумовлених дефіцитом часу, що відводиться на вивчення іноземної мови. Перед кожним викладачем постає питання, на чому зосередити основні

зусилля: на правильності використання здобувачами елементів мовної системи чи на досягненні ними комунікативної мети.

Точність висловлювання та вільне оперування мовними одиницями є двома важливими факторами, які визначатимуть, наскільки успішно людина оволоділа іноземною мовою. Кажучи просто, точність – це здатність скласти правильні речення, використовуючи правильну граматику та вживаючи правильні слова і словосполучення. Вільність – це здатність говорити легко і плавно, це те, наскільки добре людина передає значення, і наскільки добре вона може спілкуватися без пауз і вагань, без необхідності підбирати слова чи фрази.

В Україні досить жорстка освітня система, де в центрі уваги – тести та іспити, і це змушує студентів і викладачів вважати, що точність мови – це найважливіше, і давати та оцінювати «правильні» відповіді часто стає нав'язливою ідеєю. Студенти, яких навчали таким чином, можуть знати всі граматичні правила, виконати будь-яку лексичну чи граматичну вправу, але їм вкрай важко вимовити бодай одне просте речення в реальній ситуації, де говорять іноземною мовою.

Водночас є студенти, які говорять іноземною мовою досить вільно, швидко, не задумуючись, але зазвичай роблять багато і граматичних і лексичних помилок. Насправді, людина, яка не боїться говорити іноземною мовою, не звертаючи особливої уваги на правильність, може бути більш успішною у спілкуванні. Це пояснюється тим, що комунікація є двостороннім процесом, у якому беруть участь інші учасники, а вони можуть зрозуміти висловлювання, навіть якщо рівень точності оратора не дуже високий.

Крім того, зосередження уваги тільки на граматичних правилах і вправах не стимулює мотивацію студентів в оволодінні іноземною мовою. Потреби студентів завжди повинні диктувати те, чому їх навчають, а вони в більшості випадків хочуть спілкуватися мовою. Тому їм треба наочно показувати, як ці правила можна застосовувати в реальному спілкуванні і, як результат, досягати своєї комунікативної мети.

Але важливими є обидва фактори, і не слід жертвувати одним заради іншого. З огляду на це, на заняттях з іноземної мови викладач має концентрувати увагу і на навичках точності формулювання висловлювань і на навичках вільного спілкування. Варто приділяти достатньо часу самостійним, вільним видам діяльності без покрокової інструкції щодо того, що і як повинні сказати студенти. Спочатку їм важко буде одночасно думати і про те, що сказати, і про те, як це сказати, але з часом акцент буде поступово зміщуватись на вільність спілкування, оскільки навички правильності поступово будуть автоматизуватися. Також необхідно подумати, що оцінювати: правильність висловлювань чи факт досягнення комунікативної мети і вільність висловлювань.

Література

1. Zhiqin Wang. Developing Accuracy and Fluency in Spoken English of Chinese EFL Learners. English Language Teaching. Toronto: Canadian Center of Science and Education, 2014. Vol. 7. P. 110-118.
2. Стойко С.В. Реалізація комунікативного підходу в навчанні іноземних мов. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Чернігів: ЧДПУ, 2011. Вип. 85 (Серія: Педагогічні науки). С.220-223

TYPES OF METONYMY IN THE CULINARY LEXICS OF BULGARIAN DIALECTS

Margarita Koteva

Sofia, Bulgaria

The study of the names with secondary nomination in the Bulgarian dialects clarifies some issues, that are related to the term formation, where specialized concepts from different spheres of life are nominated by acquaintances words. These studies can be used in the translation of the terms into a foreign language, as well as in the teaching of the native language and the teaching of a foreign language.

This report presents the main types of secondary lexical nomination, realized through metonymy in the names of the culinary lexics in the Bulgarian dialects. The lexical material is excerpted from the Archive for Bulgarian Dialect Dictionary of the Institute of Bulgarian Language „Prof. Lyubomir Andreychin ”– BAS [1]. Some etymologies and definitions of the meanings of the words are cited by the Bulgarian Etymological Dictionary [2] and the Dictionary of the Bulgarian Language [6].

According to V. N Telia, all types of secondary nomination are based on associative human thinking, which emphasizes the continuous connection of the nominative act with the cognitive processes [7, pp. 336–337].

The metonymy is a type of secondary nomination through which the name of one object or phenomenon is used for the name of another object or phenomenon, based on a lasting, permanent, natural and intrinsic connection between the two objects. Therefore, there is a common part between the primary and secondary meaning and as a result of this common part the word, which is the primary name of the original meaning, becomes a name of the new meaning, or in other words, we have a secondary nomination [5, p. 334].

Em. Pernishka speaks of two planes of existence of metonymy – paradigmatic and syntagmatic, as in the paradigmatic plan the metonymy is based on connections between the initial and the derived meaning (type *genus – species* or *part – whole*), and in the syntagmatic plan the metonymy is based on connections between actants and a predicate in a given predication [4, p. 180].

1. Paradigmatic metonymy

This metonymy is realized through a *genus–species* or *species–genus* connection between the initial and the derived meaning.

1.1. Metonymic meanings with genus – species connection

In this type of meaning with the name of the generic concept are named its individual types:

нѹта f. 1. ‘round, unleavened bread’ [6], 2. ‘ritual bread, prepared on the third day after the birth of a child’ (Rhodope region; Xanthi region; Gfilyam Derwent, Alexandroupoli region; Uzunkyupri region; Kayadjik, Soflia region);

жѹто n. 1. ‘cereals’ (Ustovo, Smolyan region, Dobrudzha region; Moravian region; Lovech region), 2. ‘rye’ (Slaveyno, Vievo, Kutela, Smolyan region; Razlog region).

1.2. Metonymic meanings with part–whole connection

In this type of metonymy with one part of the whole is meant the whole itself:

кѹн m. 1. ‘triangular piece of bread or cake’ (Thracian region; Rhodope region), 2. ‘cake’ (Haskovo region; Asenovgrad region; Smolyan region; Petkovo, Ardin region; Madan region, Karabunar, Plovdiv region);

кѹри pl. 1. ‘crusts of bread dough, rolled with a rolling pin’ (Saparevo, Dupnitsa region; Ognyanovo, Gotse Delchev region; Osikovo, Smolyan region; Petrovo, Blagoevgrad region; Samokov region; Egrek, Krumovgrad region), 2. ‘dish, prepared from rolled and dried dough crusts’ (Lucky, Asenovgrad region; (Lovech region; Gotse Delchev region, Osikovo, Smolyan region; Teshovo, Razlog region; Ribaritsa, Etropol region; Leshten, Gotse Delchev region; Egrek, Krumovgrad region; Karnalovo, Petrich region);

кѹселица f. 1. ‘sour green apple type’, 2. ‘sour green apple pickle’ (Dobrudzha region; Sofia region).

1.3. Metonymic meanings with the relation whole–part

In this type of metonymy the whole means part of it:

кѹрбѹн m. 1. ‘sacrificial animal’, 2. ‘the meat and entrails of an animal, which are prepared as a dish’ (Sofia region; Haskovo region; Ivaylovgrad region; Svilengrad region; Trun region; Breznica region; Kazanlak region);

бѹстѹн m. 1. ‘a place planted with watermelons and melons’ [6], 2. ‘watermelon’ (Stara Zagora region; Kazanlak region; Krumovgrad region; Drama region; Sliven region; Devin region).

2. Syntagmatic metonymy

Syntagmatic metonymy is divided into subordinate and coordinative metonymy. Subordinate metonymy describes the relations between a predicate and actants and is expressed in naming an actant by the name of a predicate or vice versa - a predicate with the name of an actant. Coordinative metonymy describes the relations between different actants of one predicate or the relations between two predicates [3, p. 9; 5, p. 343].

2.1. Subordinate metonymy

In this type of metonymy with the name of a food is called the action of preparation of this food:

сърене¹ n. 'product obtained by special processing of milk';

сърене² n., from the verb *сиря* 'put ferment in milk to make cheese' [6].

The two lexemes are homonyms, they are connected metonymically through a causal relationship - the product of the action names the action itself.

2.2. Coordinative metonymy

a. In the first type of coordinate metonymy with the names of food raw materials are nominated dishes, prepared with these raw materials:

лѐшта f. 1. 'type of the legume family with flat small round grains', 2. 'soup or porridge of this plant' (Rakitovo, Pazardzhik region).

b. In the second type of coordinate metonymy with the names of household receptacle (or with the names of the animal entrails, used for food preparation), foods prepared in these receptacles are nominated:

тепсия f. 1. 'a pan for baking', 2. 'a dish with fish, prepared in a pan' (Pirin region);

стàрец m. 1. 'animal tripe', 2. 'a type of sausage, prepared in the animal tripe' (Varvara, Pazardzhik region; Brestnik, Plovdiv region; Belitsa, Razlog region; Choba, Plovdiv region; Asenovgrad region; Banichan, Gotse Delchev region).

This group also includes some homonyms such as:

дуйлка¹ f. 'a woolen strainer, used in a dairy for straining fresh cheese' [2];

*дуйлка*² f. ‘fresh soft cheese, strained in a woolen strainer’ (Lesidren, Lovech region; Knezha, Pleven region).

Based on the presented main types of metonymy in the culinary lexics, the following can be summarized:

The names with secondary nomination, realized through metonymy, belong to the specialized terminological culinary lexics in the Bulgarian dialects.

One of the productive metonymic models are the models with a paradigmatic metonymic *part-whole* or *whole-part* connection, as well as the models with a coordinative metonymic connection.

As a result of the subordinate metonymy, some homonyms are formed, which from a synchronous point of view have an unclear origin. However, by revealing their metonymic connection, the processes of semantic development due to the disintegration of a previously existing polysemy can be explained.

References

1. Archive for the Bulgarian dialect dictionary in the Section for Bulgarian dialectology and linguistic geography in the Institute of Bulgarian Language “Prof. Lubomir Andreychin ” – BAS.
2. Bulgarian etymological dictionary. Vol. I. – VII. Sofia, 1971–2012 (continued edition). <<https://ibl.bas.bg/ber/>>
3. Kolkovska, S. New metaphorical and metonymic meanings of nouns in the Bulgarian language. - In: Bulgarian language, № 4. Sofia, 2012.
4. Pernishka E. On the systematization in the lexical ambiguity of nouns. Ed. of BAS. Sofia, 1993, p. 274.
5. Popova M. Theory of terminology. Ed. „Sign '94“. Veliko Tarnovo, 2012, p. 687.
6. Dictionary of the Bulgarian language. Vol. 1 - 15. Sofia, 1977–2015 (continued edition). <<http://ibl.bas.bg/rbe/>>

7. Teliа V. N. Nomination // Linguistic Encyclopedic Dictionary. Ed. Soviet encyclopedia. Moscow, 1990.

ПРОБЛЕМИ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ПЕРЕКЛАДУ З РІДНОЇ МОВИ НА ІНОЗЕМНУ

Роман Латишев

Харків

Вправи в перекладі з рідної мови на іноземну відносяться до числа традиційних прийомів навчальної роботи. Відповідно, як і всі традиційні прийоми, даний прийом піддавався й піддається критиці. У цій критиці виділяються два основних аргументи. По-перше, указують на те, що навчати треба мові, а не перекладу, оскільки переклад є спеціальною вправою, елементом професійної підготовки перекладача. По-друге, у критиці перекладних вправ наполегливо підкреслюється положення, відповідно до якого будь-який переклад з однієї мови на іншу у будь-яких умовах навчання підсилює мовну інтерференцію, що і сама по собі є дуже сильна й дуже шкідлива. Відповідно до цієї думки, при будь-якій формі перекладу студент значною мірою займається саме рідною мовою, порівняльним розглядом рідної й іноземної мови.

Наполегливе повторення в методичній літературі цих двох критичних аргументів дуже мало змінило відношення до перекладу з рідної мови у середовищі викладачів-практиків вищої школи. Переклади з рідної мови використовуються в практиці викладання досить широко. «Живучість» цього виду вправ пояснюється, мабуть, практичною корисністю навчального перекладу з рідної мови, і ця практична корисність може одержати, в остаточному підсумку, конкретне методичне визначення.

Дійсно, переклад зв'язного висловлення з однієї мови на іншу може виступати в навчальних умовах як вправа у виборі засобів вираження в межах тієї мови, на яку робиться переклад. Вибір засобів вираження відбувається при синтезуванні, побудові тексту: будується ж текст перекладу, а аж ніяк не оригіналу. Наукові узагальнення в області

перекладу ґрунтуються, головним чином, на вивченні не самого процесу перекладу, а його результатів, зафіксованих у письмовій (рідше усній) формі.

Перед перекладачем стоять два основні завдання:

перше - правильно зрозуміти зміст англійського тексту;

друге - повно й точно передати цей зміст засобами рідної мови.

Для того, щоб успішно вирішувати ці завдання, тобто перекладати за допомогою словника англійський текст із певною швидкістю, необхідна наявність чотирьох умов: |

Знання певного мінімуму найбільш уживаних слів.

До числа таких слів ставляться:

службові слова - прийменники, сполучники, союзні слова;

нестандартні дієслова в 3-х формах;

загальноуживані слова, що часто зустрічаються в текстах на будь-яку тему, як наприклад: long довгий, short короткий, good гарний, bad поганий, hard твердий, soft м'який, to open відкривати, to close закривати, water вода й т.д.;

спеціальна термінологія, характерна для тієї галузі знання, якій присвячений даний текст.

Тверде знання певного лексичного мінімуму дозволяє рідше прибігати до словника й дає можливість набагато швидше перекладати текст.

Знання основ граматики англійської мови.

Знання одних слів ще не може забезпечити розуміння й правильного перекладу тексту.

Лексика являє собою лише як би будівельний матеріал мови, що одержує осмислений характер, організовуючись за правилами граматики.

Отже, можна знати значення всіх слів і все-таки не зрозуміти змісту даного речення, не знаючи граматики, тобто тих правил, по яких ці слова змінюються й з'єднуються в реченні.

Тому обов'язковою умовою успішного перекладу є тверде знання основ граматики англійської мови.

Володіння технікою перекладу.

Техніка перекладу складається із двох моментів:

уміння швидко встановлювати за допомогою граматичного аналізу приналежність незнайомих слів до тієї або іншої частини мови - як попереднього етапу перед звертанням до словника;

знання всіх особливостей словника й навички роботи з ним, тобто вміння швидко й точно знаходити в словнику потрібне значення незнайомих слів.

Володіння технікою перекладу дозволяє раціоналізувати роботу й прискорити процес перекладу.

Знайомство перекладача з тією областю знання, до якої ставиться даний текст.

Це положення набуває особливого значення при роботі над технічним текстом.

Перекладач, не знайомий ґрунтовно з відповідною областю техніки, неминуче наробить помилок і спотворить думку автора.

Тепер ми можемо сформулювати основні вимоги, яким повинен задовольняти гарний переклад:

1. Точність. Перекладач зобов'язаний донести до читача повністю всі думки, висловлені автором. При цьому повинні бути збережені не тільки основні положення, але також нюанси й відтінки висловлення. Піклуючись про повноту передачі висловлення, перекладач, разом з тим, не повинен нічого додавати від себе, не повинен доповнювати й пояснювати автора. Це також було б перекручуванням тексту оригіналу.
2. Стислість. Перекладач не повинен бути багатослівним, думки повинні бути вбрані в максимально стисло й лаконічну форму.
3. Ясність. Лаконічність і стислість мови перекладу, однак, ніде не повинні йти на шкоду ясності викладу думки, легкості її розуміння. Варто уникати складних і

двозначних зворотів, що затрудняють сприйняття. Думка повинна бути викладена простою і ясною мовою.

4. Літературність. Як ми вже відзначали, переклад повинен повністю задовольняти загальноприйнятим нормам рідної літературної мови. Кожна фраза повинна звучати жваво й природньо, не зберігаючи ніяких натяків на далекі рідній мові синтаксичні конструкції оригіналу.

При виконанні вправ у перекладі з рідної мови студент як би одержує попередження: «Подумай, що вибрати: а або the, - подумай при виконанні цієї вправи для того, щоб уже не замислюватися про цю альтернативу при виконанні інших видів роботи над мовою». Очевидно, інтерференція (точніше: усвідомлення форми) допускається для того, щоб у подальшій роботі над тим же або подібним мовним матеріалом мовна інтерференція й усвідомлення мовної форми виключалися. Тут ми діємо за принципом «лікуй подібне подібним». (Р.К. Миньяр-Белоручев. Методика обчєния перевода. М., 1979.)

Істотно, що в міру підвищення рівня знань студента технічного вчз проблема впливу з боку дій, пов'язаних з вибором форми, зникає. Це пояснюється тим, що поступово замість вибору в межах граматичних форм і лексичного мінімуму, включаючи знання термінології по даній спеціальності, студент стає перед проблемами вибору засобів вираження з фонду одного функціонального стилю (або його варіанта) на противагу фонду іншого функціонального стилю. Ця зміна в матеріалі вибору відбувається в міру того, як характер володіння іноземною мовою по більшості ознак зближається з характером володіння рідною мовою. Тому вправи в перекладі з рідної мови істотно розрізняються залежно від етапу навчання. Тому варто виділити 3 етапи в навчанні перекладу:

ПЕРШИЙ ЕТАП

Вибір засобів вираження в межах матеріалу іншомовного лексичного й граматичного мінімуму (наприклад, вибір між двома дієслівними часами англійської мови - Past Simple і Present Perfect, оскільки обом відповідає той же самий дієслівний час в українській мові). Об'єктом перекладу є, як правило, окреме речення. Втручання викладача, виправлення

помилку у перекладі має на меті закріплення лексичного мінімуму й основних граматичних правил для наступного використання їх в елементарній усній комунікації, побудованої на стилістично індіферентному мовному матеріалі. Вправа відповідає завданням навчання в середній школі й неформальному (внз). (Г. Богин. Тетради перекладача. М., 1985)

Письмові українсько-іншомовні переклади виконуються в основному як звичайні лексико-граматичні вправи. Якщо по тим або інших причинах у використуваному підручнику відповідні вправи не представлені, доцільно використовувати інші перекладні вправи, у яких відбивається досліджуваний граматичний і лексичний матеріал.

Одночасно з письмовими перекладними вправами представляється доцільним виконання значного числа усних тренувальних вправ у перекладі з української.

ДРУГИЙ ЕТАП

Вибір засобів вираження в межах такого матеріалу нейтрального варіанта технічно відпрацьованого стилю, що у кожному окремому випадку уніфікований функціональною характеристикою даного уривка. Об'єктом перекладу є, як правило, спеціально підібраний уривок тексту за фахом. Обов'язкове використання великого українсько-іншомовного технічного словника. Викладач, що виправляє помилки у вправі (звичайно шляхом порівняння й обговорення варіантів, підготовлених різними студентами групи), має на меті навчити правильного вживання лексичних і граматичних синонімів у межах нейтрального варіанта технічно відпрацьованого стилю.

Переклад технічних текстів повинен зайняти певне місце в навчанні, але не як підсумок навчання перекладу, а як середній етап, що підготовляє до більш високого рівня вмінь.

ТРЕТІЙ ЕТАП

Вибір засобів вираження в межах всіх варіантів як технічно відпрацьованого, так і вільного («розмовного») стилю. Об'єктом перекладу є будь-який текст, але найчастіше - технічний. Серед цієї розмаїтості аж ніяк не останнє місце займає вільний («розмовний»)

стиль, представлений як функціонально обумовлені вкраплення стилістично чужорідних елементів у діалогічне мовлення

Метою навчання іноземній мові є підготовка студентів до використання іноземної мови в їх майбутній професійній діяльності, тобто навчання як письмовій, так і усній формі спілкування.

У зв'язку із цим, у якості одного з основних завдань у технічному ВНЗ, залишається навчання перекладу, що досягається при роботі з оригінальною літературою: автентичними загальнонауковими статтями, монографіями, країнознавчою літературою, технічною документацією, матеріалами політехнічного й науково-популярного характеру, інформацією, що визначає наше поведіння в повсякденному житті.

VISUALIZATION IN A DISTANCE COURSE FOR THE STUDY OF UKRAINIAN LANGUAGE BY FOREIGN STUDENTS

Natalia Lysenko, Alla Berestova, Natalia Brik

Kharkiv

The widespread transition to distance learning in the aftermath of the pandemic has forced a change of emphasis in the methods and techniques used in teaching a foreign language in higher education.

Usually, when talking about distance learning, the use of the MOODLE platform is described. Independent work of students constitutes a large share in the study of Ukrainian as a foreign language. When learning in educational institutions is carried out in a mixed form, involving elements of distance learning, the use of the latest methods of both teaching and testing the knowledge learnt becomes particularly important. Usually Google-meet and ZOOM platforms are used for conducting classes. Which is certainly ideal for mastering the material 'here and now', but not all students absorb the material at the same speed. Memorising large

amounts of new foreign language vocabulary in principle implies repeating and returning to the material processed in the classroom many times. That is why we consider it necessary to share our own experience of creating video content for vocabulary processing in the classes of Ukrainian as a foreign language at the initial stage. The audiovisual tools are intended to make the student an active participant in the language learning process, to increase his or her communicative activity, and to motivate him or her to engage in verbal activities. Therefore, we created videos with dialogues and monologues for the acquisition of language topics and used the GoAnimate platform for this purpose.

GoAnimate is one of the best online software for creating animations and presentations. Of course the free version is available to us with somewhat limited features. There are many different templates in GoAnimate to suit almost any theme. Some of the animated images can be edited: rotate, resize and delete unnecessary elements in the picture. The functionality of the online service GoAnimate includes a collection of animated backgrounds; a large library of sound effects; several artistic filters. Verbal dubbing is done using downloaded sound files (or computer-generated dubbing of written text); character cues can be depicted as "white clouds" in which text is placed.

Note that the selection of vocabulary should be based on the principle of reasonableness. All audio should be clear, with correct articulation, and sentences should be short for the initial stage of language learning. It is also advisable to have a set of questions at the end of each micro-text clip to check your understanding of what you have heard and read.

Thus, learning a foreign language remotely is certainly not the norm. There is no substitute for live interaction in the classroom. However, quality content, well-designed, expediently filled and nicely designed distance learning courses will always motivate students to work fruitfully on a daily basis. The GoAnimate service is designed to help the language teacher to diversify the forms of work in the classroom and make it easier for foreign students to learn the vocabulary needed to communicate in the classroom.

Literature:

1. Karpushina M., Shumilo I. The use of educational Internet platforms in teaching foreign language [Electronic resource]. – Mode of access: [file:///C:/Users/Inna/Downloads/VNULPIVNZ_2018_903_13%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Inna/Downloads/VNULPIVNZ_2018_903_13%20(2).pdf)

2. Lysenko N. Doroshina L. Distant course "Ukrainian language (for professional purpose)". Specifics of work of tutor-philologist. Teaching Languages in Higher Education. 2013. Issue 22. P. 165 - 172

ІНСТРУМЕНТАЛЬНІ ДІЄСЛОВА У СФЕРІ КУЛІНАРІЇ

(на матеріалі англійської та української мов)

Тетяна Мокра

Вінниця

Однією з культурних спадщин українського народу, на ряду з мовою, літературою, мистецтвом вважається кулінарія. Більшість страв мають складну рецептуру та комбінований спосіб приготування [1].

Ці процеси в українській мові можна передати за допомогою інструментальних дієслів, з метою порівняння та їх поглибленого вивчення, у ході дослідження використовуються також ЛО, отримані у суцільній вибірці з лексикографічних джерел англійської мови. Інструменти, в якості яких можуть виступати як предмети, свідомо виготовлені для виконання будь-яких спеціалізованих дій, так і частини тіла людини, потрапили в поле зору лінгвістів та залишаються найбільш досліджуваною категорією [2; 3].

Мета роботи передбачає аналіз структури інструментальних дієслів (ІД) на матеріалі української та англійської мов, базуючись на їхній приналежності до одного з шести способів обробки сировини та готової продукції в кулінарії. Досягнення мети стає можливим за умови виконання наступних завдань: вивчити семантичні особливості інструментальних дієслів, на підставі проведеного аналізу укласти класифікацію та

провести кількісний аналіз емпіричного матеріалу з метою встановлення продуктивності виділених груп.

Матеріалом дослідження слугує 31 лексема української мови та 34 лексеми англійської мови, отриманих методом суцільної вибірки з лексикографічних джерел обох мов (Oxford English Dictionary, Longman Dictionary of Contemporary English, СУМ (Словник української мови), а також із сучасних кулінарних книг).

Об'єктом дослідження виступають інструментальні дієслова в українській та англійській мовах.

Предметом дослідження є використання інструментальних дієслів української та англійської мов у сфері кулінарії, зокрема у передачі способів обробки продуктів.

З метою отримання готового продукту, використовують термічні, механічні, гідромеханічні, хімічні, електрофізичні та масообмінні способи обробки продуктів. Кожен з цих способів зумовлює використання інструментальних дієслів з метою опису чи конкретизації відповідних процесів, виходячи з цього, можна побудувати 6 категорій лексичних одиниць (ЛО) [1].

«Механічний спосіб обробки сировини чи продуктів», перша категорія, налічує 17 ЛО української мови та 15 ЛО англійської мови. Сюди відносяться такі ІД, як *різати*, *тиснути*, *м'яти*, *подрібнювати*, *chop* 'подрібнювати', *dice* 'нарізати кубиками' та ін. Наприклад,

різати (ріжу, ріжеш) 'чим-небудь, перев. гострим, розділяти щось на частини, подрібнювати або відокремлювати частину від цілого' [4].

(1) укр. Кухарка поналивала в миски борщу, шафар став із ножем до кулеші й почав ним різати по шматкові для кожного робітника [4].

Інструментальне дієслово вказує на спосіб поділу продукту, шляхом розрізу його на шматки, гострим предметом.

сіяти 'пропускаючи що-небудь через сито, решето і т. ін., відокремлювати менші часточки від більших, очищати від сторонніх домішок' [сум].

(2) У коморі сіє наша наймичка муку та й співає [4].

З текстового прикладу видно, що для виконання дії: просіювання муки, використовується інструмент (сито/решето).

to cut «divide into pieces with a knife or other sharp implement» [5] ‘ділити на частини ножем чи гострим інструментом’.

(3) англ. Cut the beef into thin slices [5] ‘Поріж яловичину на шматочки’

Категорія «термічного способу обробки сировини чи продуктів» налічує 8 ЛО української мови та 13 ЛО англійської мови, зокрема, *варити*, *смажити*, *тушкувати*, *grill*, *frü* та ін. Наприклад,

пекти ‘готувати їжу, нагріваючи, прокалюючи на вогні або на жару (у печі, в духовці і т. ін.)’ [4].

(4) Видно, що Ганна млинці пекла, бо й ворота в тісті [4].

ІД у текстовому прикладі демонструє використання тепла у процесі приготування страви.

to boil «when a kettle, pan, etc. is heated until the water inside it boils» [5], ‘коли чайник, кастрюлю та ін. нагрівають, доки вода в середині не закипить’. Наприклад:

(5) англ. I'll boil water and make some tea [5] ‘Я закип’ячу воду та зроблю чай’.

ЛО вказує на використання чайника чи іншого посуду для кип’ятіння води.

До наступної категорії, «хімічної обробки сировини чи продуктів», відносяться 3 ЛО української мови та 5 ЛО української, серед них, *маринувати*, *ферментувати*, *to ferment* ‘ферментувати’, *to pickle* ‘маринувати’ та ін. Наприклад,

ферментувати «використовувати ферменти для формування певних характеристик сировини, напівфабрикатів, готової продукції» [4].

(6) укр. Ферментувати капусту можна великими шматками або нашатковану [4].

У текстовому прикладі видно, що для отримання готового продукту використовуються ферменти, які слугують інструментами, що уможливають описаний процес.

to marinate «to put meat or fish in a marinade, or to be left in a marinade for some time» » [5], ‘покласти м’ясо чи рибу у маринад або бути залишеним у маринаді протягом деякого часу’. Наприклад:

(7) англ. Alternatively, make the sauce in advance and marinate the ribs for a couple of hours [5] ‘Або ж, зробіть соус наперед та замаринуйте реберця на кілька годин’.

ЛО у прикладі показує, що для виконання дії – отримання продукту для подальшого процесу приготування страви, необхідно використати інструмент – маринад.

Категорія «гідромеханічної обробки сировини чи продуктів» налічує 3 ЛО української мови. Наприклад:

промивати «очищати від бруду за допомогою води або іншої рідини» [4].

(8) укр. Молодий шпинат обчищають, промивають, струшують від води, дрібно нарізують і заливають соусом з олії [4].

У текстовому прикладі демонструється процес очистки шпинату – за допомогою води.

Ні в українській, ні в англійській мовах не виявлено ЛО на позначення електрофізичних та масообмінних способів обробки продуктів чи сировини.

Висновки. Отримані результати показують, що найбільш продуктивною групою дієслів як в українській, так і в англійській мовах, можна вважати групу «механічного способу обробки сировини чи продуктів». У ній наявні 17 ЛО української мови та 15 ЛО англійської мови. Категорія «термічного способу обробки сировини чи продуктів» налічує 8 ЛО української мови та 13 ЛО англійської мови. До наступної групи «хімічної обробки сировини чи продуктів» відносяться 3 ЛО української мови та 5 ЛО української мови. Найменш продуктивна категорія – категорія «гідромеханічної обробки сировини чи продуктів, у ній наявні 3 ЛО української мови, відповідників у англійській мові не виявлено.

Список використаної літератури

1. Доцяк В. С. Українська кухня: Технологія приготування страв. К. : Вища шк. , 1995. 550 с.
2. Залужна О. О. Лексико-стилістичні та структурно-синтаксичні особливості привативних дієслів в англійській та українській мовах: Монографія. Вінниця : ТОВ «Твори», 2019. 316 с. DOI: <http://dx.doi.org/10.31558/mono/2019.978-966-949-161-9>
3. Ямшанова В. А. Категория инструментальности в немецком [Електронний ресурс]. URL : <https://www.dissercat.com/content/kategoriya-instrumentalnosti-i-sposoby-ee-eksplikatsii-v-tekstakh-gazetno-publitsisticheskog> (дата звернення : 09.04.2019).

Список лексикографічних джерел

1. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980) [Електронний ресурс]. URL : <http://sum.in.ua> (дата звернення : 09.08.2021).
2. Longman Dictionary of Contemporary English / [S. Bullon, A. Gadsby, etc. (eds.)]. Edinburgh : Pearson Education Ltd., 2007. 1949 p.

МОВНІ МАРКЕРИ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ В СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ

Юлія Москвич

Київ

Оволодіння українською мовою виступає однією з провідних задач у сучасному освітньому процесі, зокрема в навчанні студентів-іноземців, де набуття мовленнєвої компетенції відіграє вирішальну роль у подальшій соціалізації в інакомовному середовищі й опануванні інших навчальних курсів. Знайомство іноземних здобувачів з українською культурою здійснюється, насамперед, через певні мовні маркери, що виступають як окремі

лексичні та синтаксичні одиниці, так і допоміжні морфологічні форми-моделі, за якими студент-іноземець вибудовує своє мовлення. Розуміння граматичної структурованості мови та певний лексичний запас полегшують входження здобувачів у комунікативний простір, сприяють розвитку їхніх мовленнєвих навичок і вмінню зрозуміло формулювати власну думку.

Актуальність обраної теми обумовлено сучасним процесом євроінтеграції українського суспільства та розширенням ділових і культурних контактів з країнами Азії, що спричиняє потребу в україномовних іноземних фахівцях, обізнаних у національній специфіці нашої держави. Вивчення студентами української мови за допомогою вербальних маркерів, присутніх у ній, уможливорює активну комунікацію іноземних здобувачів в інакомовному мовленнєвому середовищі та визначає перспективність теми дослідження.

У сучасній лінгвістиці питанню мовних маркерів, зокрема їхній ролі в комунікації та національно-культурній ідентифікації, присвячено певну кількість робіт як закордонних (К. Бауер-Рамазані, Е. Траугот, Б. Фрейзер, Д. Шиффрін, Є. Гладка, П. Грайс, І. Привалова, М. Федосюк та ін.), так і українських вчених (Л. Білоконенко, Є. Голуб, Л. Онишкевич, О. Щербак та ін.). Проте ці дослідження вповні не реалізують інтерес сучасного мовознавства й педагогіки в царині формування мовленнєвих навичок в іноземних здобувачів української освіти. Ураховуючи поліфункціональність мовних маркерів, їхню варіативність і стильове навантаження, у науці постає потреба деталізованого вивчення обраних компонентів мови, зокрема їхньої ролі в комунікативному просторі, що становить мету нашої роботи.

Визначаючи завданнями дослідження проаналізувати чинні індикатори мовленнєвої поведінки іноземців і розкрити роль маркерів у процесі спілкування, ми визначаємо об'єктом аналізу мовленнєву компетенцію, а предметом – мовні засоби, що сприяють оволодінню нею.

Одним із визначальних факторів сучасної освіти, й української зокрема, є її практична спрямованість, що передбачає формування в слухача не лише теоретичних знань із навчального курсу, а й безпосереднє застосування отриманих відомостей на практиці, набуття корисного досвіду з їхнього використання в повсякденному житті та діловій сфері. Як зазначає М. Бабишена, «стрижневими компонентами професійно-комунікативної діяльності є мовленнєва компетенція і компетентність» [1; с. 3], від чого, на думку Н. Бакшаєвої, залежить успішна реалізація ділових якостей працівника [2; с. 128]. Вивчення мови сприяє не лише професійному зростанню фахівця, а і його особистісному розвитку, бо набуваючи комунікативних навичок, людина навчається передавати емоції, почуття, відповідно, самореалізується.

Опанування української мови студентами-іноземцями здійснюється, зокрема, через засвоєння низки граматичних, лексичних, синтаксичних маркерів, що допомагають будувати висловлювання. Розуміючи мовний маркер як додатковий засіб оформлення пов'язаної думки, який не несе смислового навантаження, але сприймається й відображається комунікантом як важливий, семіотика зараховує до таких засобів вставні конструкції («ти знаєш», «я думаю», «звичайно»), службові слова («тому що», «проте»), оцінні фрази («невже», «насправді»), емоційні вигуки («О!», «Так!», «Ні!») і т.п. Представник сучасної прагматики Б. Фрейзер, досліджуючи специфіку контрастного дискурсу, підкреслює окрему популярність мовних маркерів «тим не менш», «але», «хоч», якими іноземці для вираження незгоди заповнюють словесну лауну в процесі спілкування [4; с. 935].

Завдяки цим допоміжним засобам відбувається порозуміння між мовцями навіть у разі неповної вербальної реалізації думки, спричиненої недостатнім лексичним запасом учасників спілкування. Емоційне навантаження, яке міститься в мовних маркерах, навіть із замовчуванням певної частини висловлювання дозволяє цілковито передати внутрішнє хвилювання мовця. Така потенційна здатність засобів виступати певними сигналами змісту обумовлена психологічною мотивацією спілкування: бути зрозумілим

співрозмовникові. Це здійснюється через автокомунікативність процесу говоріння, що визначається мовленнєвим простором і доповнюється мовленнєвою поведінкою учасників діалогу.

Є. Гладка наголошує на наявності залежно від контексту невербалізованого змісту маркерів, які за своєю семантикою вже є оцінними судженнями, подібно до «ні» або «так» [3; с. 38]. Вивчаючи мову, студенти-іноземці використовують ці засоби для вираження свого додаткового емоційно-психологічного ставлення, коли словесна обмеженість висловлюваного розширюється імпліцитним навантаженням, чий зміст виводиться із контексту спілкування й обумовлюється підсвідомим порозумінням між комунікантами.

У процесі вивчення мови та культури студенти-іноземці розширюють і поле мовних маркерів, куди додаються деталізовані конструкції («до речі», «головним чином»), змістоутворювальні поєднання («іншими словами»), маркери висновку («згідно з», «відповідно до»), що допомагають мовцям структурувати висловлювання, формують його логічну послідовність, вираженість. Поглиблюючи знання з мови й удосконалюючи навички спілкування, здобувачі переосмислюють роль мовних засобів, яка набуває якості допоміжної функції, реалізованої в невербальному оформленні висловлювання.

Стислий аналіз мовних маркерів, представлений у розвідці, дозволяє зробити висновок про необхідність використання цих мовних одиниць у контексті формування мовної компетенції в студентів-іноземців. Роль індикаторів в емоційно-психологічному забарвленні висловлюваного, що сприяє ліпшому порозумінню між співрозмовниками, та використання як стильового засобу структурованості фрази полегшують сприйняття української мови для іноземців і дозволяють на належному рівні реалізувати набуту ними мовну компетентність.

Література

1. Бабишена М. І. Особливості формування мовленнєвої компетенції та компетентності майбутніх іноземних фахівців під час вивчення української мови. Вісник

Національного університету імені Т.Г. Шевченка «Чернігівський колегіум». Серія: Педагогічні науки. 2019. № 1 (157). С. 3-6.

2. Бакшаева Н. А., Вербицкий А. А. Психология мотивации студентов: учеб. пособие для вузов. Новосибирск : Логос, 2006. 184 с.

3. Гладкая Е. Ф. Языковые маркеры невербализованных смыслов в лирике : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01. Москва, 2008. 182 с.

4. Fraser B. What are discourse markers? Journal of pragmatics. 1999. Vol. 31. Pp. 931-952.

LANGUAGE PERSONALITY OF EMI LECTURER

Olha Petrova, Iryna Korneyko, Maryna Bogun

Kharkiv

Recent continuous growth of English language dissemination into all fields including education which we observed in the recent decades, the Bologna declaration introducing academic exchanges, opportunities of raising university incomes, etc. have borne fruit of internationalization which has been set in modern education.

English proficiency component was applied to the personnel requirements relating to the teachers of all disciplines in medical university. It stimulated perfectly the academic staff that provides all disciplines for self-regulating professional development within adjusting their level of English.

Currently, a significant share of academic activity provided by the university teachers falls on the English medium instruction (EMI). Educational process is delivered in English for foreign citizens who entered into a training agreement with a non-linguistic, in particular, medical university in Ukraine. These events have undoubtedly influenced on the structure of the university lecturer's personality.

Recently, the available literature has elucidated the following issues connected with the content of the teacher's personality, proportion of its components, level of EMI lecturers' proficiency, etc. The mentioned problems have been discussed in the articles, conference proceedings, and other professional events [1-8]. Nevertheless, the structure of the language personality of EMI teacher who is a non-linguistic expert (not a linguist) but possesses a good level of professional (medical sciences) expertise was not studied in the didactic literature in details.

We studied the discussions and reports on content and language integrated learning (CLIL) in higher education, lecturer's confidence in English, professional teacher identity in EMI, the lecturer's linguistic competences, English language proficiency in globalized classroom, English medium paradigm, etc. (B. Henriksen, A. Holmen, J. Kling, J. Airey, C. Linder, C. Dalton-Puffer, P. Westbrook, J. K. Soren, B. Schmidt-Unterberger, et al.). Experts consider instruction realized with the aid of English language as a part of an interdisciplinary system in bilingual education.

In our work, to fill the gap, we have attempted characterizing EMI component in teacher's personality, treating it as foreign language professional competence. Our observations suggest that the personality of an EMI university lecturer includes mental, professional, psychological, didactic, organizational, communicative, creative, and other qualities. English is a means of teaching a specialty during a tertiary course.

Multitasking supposes that a foreign, non-native language either for teachers or students, is a semantic and formative tool that allows trainers and students to communicate for the purpose of acquiring professional competence by students.

Thus, the degree of development of English proficiency determines the success or failure in teaching and the educational process in general. Thus, the teachers of the tertiary level of education have to take language-focused courses for specific purpose (EMI in their profile subject). A university lecturer and his/her personality are the leading components of the pedagogical process. Therefore, the language personality of academic staff involved in EMI and its components impact greatly the quality of teaching and learning in the university with EMI.

Implementation of English medium instruction determines the role of achieving an adequate level of professionally important qualities of a higher school academic in his/her professional and pedagogical activities, contributes to their improvement and positive changes in instruction.

Language personality of an EMI lecturer should be brought up, and this should be specially taught with great attention to the specifics of the linguistic image of world (schema, Gestalt, picture, configuration) of the non-native, English language in comparison with that in the native language. A special attention should be paid to the specifics of the expression in a foreign language of semantic fields, terminological systems, and classifications in linguistic professional scheme of native and foreign languages. English medium instruction for non-native English users by non-native EMI lecturers considers a challenge of their both identity in the professional foreign language including categorization of its image.

References:

1. Airey J., Linder C. Social Semiotics in University Physics Education // In: Multiple Representations in Physics Education, ed. D. F. Treagust, R. Duit, and H. E. Fischer. – Cham.: Springer, 2017. – P. 95–122.
2. Soren J. Kling. Teacher Identity in English-Medium Instruction: Teacher Cognitions from a Danish Tertiary Education Context. [E-resource]. Available 30.09.2021 at <https://tel.archives-ouvertes.fr/tel-00863816/document>.
3. Dafouz-Milne E., Smit U. Towards a Dynamic Conceptual Framework for English-medium Education in Multilingual University Settings. // Journal of Applied Linguistics. – 2016. – Vol. 37(3). – P. 397-415.
4. Dalton-Puffer C. Content-and-Language Integrated Learning: From Practice to Principles? // Ann. Rev. of Appl. Linguistics. – 2011.– Vol. 31. – P. 182-204.
5. Dalton-Puffer C. Academic language functions in a CLIL environment // In: David Marsh & Dieter Wolff (eds.). Diverse contexts – converging goals. – Frankfurt: Peter Lang, 2012. – P. 201–210.

6. Henriksen B., Holmen A., Kling J. English Medium Instruction in Multilingual and Multicultural Universities. Academics' Voices from the Northern European Context – New York: Routledge, 2019. – 210 p.
7. Schmidt-Unterberger B. The English-medium paradigm: a conceptualisation of English-medium teaching in higher education. // International Journal of Bilingual Education and Bilingualism. – 2018. – Vol. 21 (5). – P. 527-539.
8. Westbrook P. N., Henriksen B. Bridging the Linguistic and Affective Gaps: The Impact of a Short, Tailor-made Language Course on a Danish University Lecturer's Ability to Lecture with Confidence in English. // In: R. Cancino, L. Dam, & K. Jæger (Eds.). Policies, Principles, Practices: New directions in foreign language education in the era of educational globalization. – Vol. 1. – Cambridge Scholars Press, 2011. – P. 188-212.

СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ НЕОЛОГІЗМІВ УКРАЇНСЬКОЮ

Промська Альона, Олена Старова

Харків

Однією з помітних і неунікних тенденцій у сучасному розвитку української мови є активне запозичення лексики з англійської, що характерне передусім для таких сфер, як ЗМІ, реклама, наука й техніка, промисловість і бізнес, комп'ютерні та інтернет-технології, молодіжні субкультури. У зв'язку зі стрімким розвитком технологій і культури в англійській мові нині також активно відбувається творення лексем на позначення нових явищ дійсності. Оскільки ці явища здебільшого мають «інтернаціональний» характер, а англійська не здає позицій мови міжнародного спілкування, актуальним нині є питання, як саме англомовні неологізми засвоюються сучасною українською мовою. Попри увагу до питання перекладу англомовних лексем з-поміж вітчизняних дослідників та перекладачів-практиків (І. Андрусак, В. Дорда, С. Караванський, А. Пасічник, М. Третяк, С. Новоселецька, В. Радчук, Ю. Шустак та ін.), саме цей аспект наразі лишається

нерозкритим, що й зумовлює *актуальність* нашого дослідження. До того ж відкритість питання щодо доцільності обрання того чи того способу засвоєння запозичень нині провокує чимало дискусій у середовищі фахівців.

Метою поданої студії є розгляд способів перекладу англomовних неологізмів у сучасній українській мові.

Об'єктом дослідження виступають текстові матеріали інтернет-ресурсів, зокрема сайту «Словотвір» [1], та живе мовлення курсантів і студентів Національного університету цивільного захисту України, а **предметом** вивчення — англomовні неологізми та їхні рідномовні еквіваленти.

Теоретико-методологічну базу роботи становлять праці таких дослідників теорії та практики перекладу, як І. Арнольд, В. Балабін, І. Гальперін, В. Комісаров, А. Паршин та ін.

Загалом більшість науковців і перекладачів-практиків пропонують під час перекладу англomовних неологізмів використовувати такі основні способи: транскрипція, транслітерація, калькування, описовий переклад, переклад за допомогою прямого включення та приблизний переклад.

У ході дослідження було виявлено, що в сучасному інтернет-просторі, який є «законодавцем» моди й у питаннях добору мовних засобів, та в живому мовленні українців найбільш продуктивними є такі способи перекладу англomовних неологізмів, як **транскрипція** та **транслітерація**. Спочатку, неологізм може бути введений у текст методом прямого включення, перебуваючи в статусі варваризму. Показовим прикладом є назва новомодної антистрес-іграшки *pop-it*, яка досі побутує на україномовних сайтах, де пропонують цей продукт. Водночас україномовна версія вікіпедії уже пропонує в статті, присвяченій іграшці, транслітеровані варіанти *pop-it* та *popim* [2]. Іншими прикладами успішного включення англomовних неологізмів у сучасну українську мову є лексеми *девелопер*, *тік-ток*, *снєп-чат*, *лайк*, *слайм*, *кринж*, *попсокет*, *тач-скрин*, *хештег*, *фоловер* тощо. Мірою засвоєння ці неологізми швидко набувають в українській мові природні для неї афікси й здебільшого органічно входять у її граматичну систему,

наприклад: *скролити* — *скролер* — *скролінг*, *лайкати*, *флудилка*, *фейсбучик*, *кринж* — *кринжити* — *кринжовий*, *чил* — *чилити(ся)*, *розширити*.

Активне входження творених таким чином англіцизмів у загальний ужиток спричинене, по-перше, відсутністю оптимальних відповідників в українській мові; а по-друге, сприйняттям цих лексем як більш «трендових» та універсальних завдяки їхній інтернаціональності. Цьому також значною мірою сприяють глобалізаційні процеси, пропагування «західних» цінностей і стилю життя, використання міжнародних соціальних мереж і форумів тощо.

З іншого боку, недоцільне та неправильне використання таких запозичень небажане в мовленні, оскільки може утруднити спілкування, засмітити та збіднити національну мову. Тому на противагу окресленій тенденції в середовищі українських мовознавців і перекладачів усе більшим стає тяжіння до *пуризму*: фахівці намагаються дібрати або створити й увести в обіг українські еквіваленти до англійських неологізмів, які наразі або побутують у вигляді варваризмів, або перекладені шляхом транслітерування чи транскрибування. Цікавим у цьому ракурсі є проект «Словотвір», що має на меті «дати людям вибір», тобто запропонувати рідномовну альтернативу англіцизмам [1]. У досить широкий ужиток нині вже увійшли лексеми *вподобайка*, *вподобати* (замість *лайк*, *лайкнути*), *цвірінькнути* (замість *твітнути*), *зняток* (замість *скріншот*) тощо. І лідери думок, зокрема в соцмережах, активно просувають україномовні еквіваленти як новий тренд.

Загалом ми дійшли висновку, що наразі все ж найпродуктивнішими способами перекладу англійських неологізмів залишаються транскрипція і транслітерація, проміжним етапом для яких є переклад за допомогою прямого включення. Це є цілком виправданим, коли йдеться про термінологію, для якої важливе збереження інтернаціонального характеру. Так само англіцизми можуть урізноманітнити й зробити експресивнішим розмовне мовлення, зокрема сленг; прийнятним є їх помірне використання з тією ж метою або як засобу позначення певних релій у художній літературі

та публіцистиці. Однак сьогодні, на нашу думку, в українському суспільстві, зокрема серед молоді, помітною є тенденція до зловживання англїцизмами, що призводить до засмічення сучасної української мови й заважає її природному розвитку.

Лїгература

1. <https://slovotvir.org.ua/about>.
3. <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BE%D0%BF-D1%96%D1%82>.

---

3. Медіадискурс і висвітлення професії в медіапросторі

СПЕЦИФІКА ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ НОМІНАТИВНИХ ОДИНИЦЬ, ЩО ВІДОБРАЖАЮТЬ РЕЗУЛЬТАТИ ТЕОРЕТИКО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ГАЛУЗІ ДОРОГОБУДІВНИЦТВА

Книшенко Наталія

Харків

Характеристика української дорожньо-будівельної термінології з погляду лексико-семантичної системності передбачає, по-перше, тематичне групування термінів, яке є своєрідним мовним відбиттям логіко-поняттєвого членування дійсності й виражається у вигляді існування гіперо-гіпонімічних відношень у сфері відповідної терміносистеми як «грубого», але водночас виразно наочного окреслення системності; по-друге, парадигматичне групування відповідно до значеннєвої специфіки термінів і їх існування як мовних одиниць. У термінології дорожнього будівництва виділяємо чотири тематичні групи, одну з яких репрезентуємо в поданій публікації.

У межах тематичної групи – «Теоретичні дослідження в галузі дорожнього будівництва» – спостерігається такий поділ термінолексики на підгрупи:

1.1. Вишукування та проектування автомобільних доріг:

Вишукування автомобільних доріг:

1.1.1.1. Інженерно-економічні вишукування автомобільних доріг: економічне трасування, економічні вишукування дорожніх трас, визначення черговості будівництва та ін.

1.1.1.2. Інженерно-геодезичні вишукування автомобільних доріг: топографо-геодезичні матеріали, картографічні матеріали, аерофотознімальні дані та ін.

1.1.1.3. Інженерно-геологічні вишукування автомобільних доріг: структурно-тектонічні особливості території та ін.

1.1.1.4. Інженерно-гідрометеорологічні вишукування автомобільних доріг: коефіцієнт фільтрації та ін.

1.1.1.5. Інженерно-екологічні вишукування автомобільних доріг: дорожньо-кліматичне районування, екологічний моніторинг автомобільних доріг, еталонні погодні умови та ін.

1.1.1.6. Спеціалізовані вишукування: безпека дорожнього руху, прогресивні технології дорожніх робіт, раціональні дорожньо-будівельні матеріали, пропускна спроможність автомобільної дороги та ін.

Проектування автомобільних доріг

1.1.2.1. Класифікація автомобільних доріг:

- за призначенням;
- за народногосподарським значенням;
- за пропускною спроможністю.

1.1.2.2. Проектні роботи:

1.1.2.2.1. Проектування плану траси: оформлення плану траси, поперечний профіль, поздовжній профіль та ін.

1.1.2.2.2. Проектування земляного полотна: берма, виїмка, водовідвідна та дренажна система, геотекстильний прошарок та ін.

1.1.2.2.3. Проектування дорожнього одягу: вантажонапруженість дороги, відмова автомобільної дороги та ін.

1.1.2.2.4. Проектування дорожньо-транспортних споруд: гідравлічний розрахунок штучних споруд, об'єкти дорожнього сервісу та ін.

Будівництво автомобільних доріг:

1.2.1. Матеріально-технічне забезпечення дорожнього будівництва: підприємства з розробки гірських порід, каменеподрібноувальний завод, бітумна база, емульсійна база та ін.

1.2.2. Підготовчі роботи: розбивочні роботи, розчищення смуги відводу, закріплення відведення земляного полотна, перевлаштування комунікацій та ін.

1.2.3. Будівництво земляного полотна: підготовка смуги відведення, водно-тепловий режим земляного полотна та ін.

1.2.4. Влаштування дорожнього одягу: дорожній одяг полегшеного типу; дорожній одяг капітального типу:

1.3.1. Експлуатаційне утримання автомобільних доріг у весняний, літній і осінній періоди: діагностика дороги, експлуатаційне утримання автомобільних доріг, експлуатаційний стан автомобільної дороги та ін.

1.3.2. Методи боротьби із весняною повинню та осіннім брудом: випуск води гірських озер, мішок водяний та ін.

1.3.3. Експлуатаційне утримання доріг у зимовий період: сигнальні віхи, протилавинні заходи, протижеледні матеріали; снігові заноси; снігозатримувальні засоби; графік снігоочищення та ін.

1.3.4. Методи боротьби із зимовою слизькістю: методи з підвищення коефіцієнта зчеплення, методи з видалення льодяного або снігового шару, профілактичні методи та ін.

1.3.5. Ремонт автомобільних доріг: капітальний ремонт; поточний ремонт; полегшений ремонт, заміна ґрунту, киркування, перемощення, переробка матеріалів, та ін. [1, с. 185].

Загальновідомо, що терміни здатні передавати такі зв'язки між поняттями: родо-видові, частини й цілого, суміжності в просторі або часі тощо. Звідси наявність гіпонімічної парадигми як однієї з найважливіших категорій, що формують термінологічні структури галузі [2, с. 192].

Література

1. Книшенко Н. П. Термінологія дорожнього будівництва крізь призму родо-видової класифікації на тематичні групи / Н.П.Книшенко // Лінгвістичні дослідження: зб. наук. праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. – Вип. 33 – Харків, 2012. – С. 183 – 187.
2. Панько Т. І. Українське термінознавство : підручник / Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк. – Львів : Світ, 1994. – 216 с.

THE SYSTEMS OF THE HUMAN BODY SA A SUBJECT-MATTER OF THE TEXTBOOK FOR THE FOREIGN STUDENTS OF MEDICAL UNIVERSITIES

Світлана Краснікова, Ірина Козка

Харків

The course book for the medical students includes 11 topics: Musculoskeletal system, Cardiovascular system, Blood and immunity, Digestive system, Respiratory system, Nervous system, Urinary system, Endocrine system, Reproductive system, Integumentary system, and Organs of vision and hearing. The goal of studying the English language at a medical higher educational institution is getting the communicative competence as a means for further successful professional activities. The development of this competence will make it possible for the students of medical universities and medical faculties of universities to find solutions to any language issues in their future professional career.

The educational discipline “The English language” deals with medical terminology and lexical and grammatical peculiarities of the English language lexis connected with the systems of a human body. Practical lessons envisage the work on medical terminology based on original medical texts, mastering skills and habits of scanning and skimming, formation of communicative competence based on the syllabus themes.

The goal of the discipline is to form professionally-oriented communicative competence of the students on the basis of study of the English language content involving terminology and vocabulary of systems of a human body in English.

The course facilitates the professional training in the field of medicine and a profound study of medical subjects. The purpose of the discipline is to provide training of highly qualified professionals in the domain of medicine, capable of finding solutions to complex medical issues, maintaining scientific research, obtaining new facts and implementing their professional competences into medicine practice. The course ensures students' acquiring of knowledge, skills, ways of thinking and ethical values which are sufficient for future medical specialists to carry out their professional activities.

The tasks to each theme envisage doing exercises, listening to original texts on medical and dental specialties, and watching video. Means of control comprise writing a test, questions, finding solutions to current issues of different branches of a medical science connected with the systems of a human body, searching for the Internet in order to find new data, reading international scientific magazines with the aim of finding solutions to the current issues of medicine which the future medical specialists will face in their future professional activities.

Let's speak about some principles of teaching a language to foreign students of medical universities. There are some advantages of applying the principle of graded tasks. All students are challenged at an appropriate level of difficulty and can get involved in doing the task. No one should be left behind or have nothing to do. All students can succeed in completing the task given to them, and this is motivating for them. The teacher can design various tasks for lots of different activity types (e.g. listening, reading, vocabulary practice). This approach also promotes student co-operation and tolerance. But students should not feel labelled as weak, medium or strong and therefore embarrassed. The weaker students in particular should not feel demotivated. And practical teachers do know that there is much more preparation for those who apply this approach in their professional activities. If strong students are given more challenging work to do, it is less likely that they will finish quickly. The teacher can get the stronger students

involved by getting them to explain: making sure that all students are involved is part of good classroom management. When the teacher spends time teaching a group of weaker students, the stronger students can be doing another task. Brilliant students should not be regarded as a threat. If you have reference books available in the class (which is often a good idea), then get the students to look the answer up. The teacher should remember that recognition of effort and progress is as important as achievement; evaluation and assessment are the crucial stages of a lesson. Of course, we should refrain from labelling some students as “slow” or “dumb” and others as “brilliant” or “bright” but the reality is while some students have done three exercises for seven minutes the other ones have coped only with one. That’s why the teacher should always have “something up in his/her sleeve”, and each unit comprises not one but some exercises with the task to complete a sentence, match a term and a definition, choose a correct option, etc.

Also the principles of active participation, dominant role of the exercises, accessibility of knowledge, individual approach to students have been taken into consideration. The creative teacher is constantly searching for current techniques and methods which would promote the goals of studying.

The principle of integrated teaching of four types of speech activities helps organize the process of teaching in the most effective way. Lexical and grammatical skills are improved in the process of speaking, listening, reading, and writing. Thus, coherence in teaching language habits and skills promotes complex development of speech skills and habits.

To sum up, we state that all these principles of teaching a foreign language should be taken into account in designing a syllabus of the language course for medical students.

Literature

1. Davies P. Success in English Teaching / P. Davies, E. Pearse. - Oxford : Oxford University Press, 2000. - 221p.
2. Duddley – Evans T. Developments in English for Specific Purposes: a Multi- Disciplinary Approach / T. Duddley – Evans, M. J. St John. – Cambridge: Cambridge University Press, 1998.

3. Glendinning E.H. English in Medicine / E.H. Glendinning, B.A.S. Holmstrom. -Second edition. - Cambridge: Cambridge University Press, 1998. – 153 p.
4. Harmer J. The Practice of English Language Teaching / J. Harmer.– Fourth edition. - Harlow: Pearson Education Limited, 2007. – 448 p.

ПРОФЕСІЙНА СПРЯМОВАНІСТЬ ЮРИДИЧНОЇ РИТОРИКИ. КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТ

Ніна Кривич

Київ

Вироблення стійких навичок з мовної культури сучасної юридичної комунікації, підвищення рівня комунікативної компетенції фахівців-юристів, формування умінь і навичок з ораторського мистецтва, розвинення майстерності створювати й виголошувати публічні промови, у співпраці з викладачами профільної юридичної кафедри студенти отримують практичний досвід мовно-професійного спілкування та навички складання і проголошення переконливих судових промов – чек-ліст дисципліни з юридичної риторики та мовної культури у професійній підготовці майбутніх правознавців.

Вивченню мови як соціального явища приділяли увагу такі вчені, як В. Жирмунський, Є. Поливанов, Й. Дзендзелівський, О. Береговська, Л. Нікольський, О. Горбач. На сучасному етапі соціальні варіанти української мови стали об'єктом у дослідженнях Л. Ставицької, О. Тараненка та ін.

Мова дійсно використовується для спілкування, але це не є єдиною, основною її функцією. Вона формується і розвивається протягом усєї історії існування нації, а історія нашого народу пов'язана з мовними проблемами через те, що протягом багатьох століть територія України ,по-перше, була розділена на Західну Україну і Східну Україну під владою різних держав (до 22 січня 1919 року – Акт Злуки УНР із ЗУНР, День соборності України), а, по-друге, відбувалося силове нав'язування інших мов , замість української,

заборона використання української мови у видавництві, у державних установах, масова русифікація українців.

Мовні права більшість дослідників пов'язують насамперед із наявністю чи відсутністю мовного законодавства щодо прав мов та їхніх носіїв. Статус та функціонування мов в Україні регулюють такі документи, як Закон УРСР «Про мови в Українській РСР» (1989 р.), Конституція України (1996 р.), Закон України «Про національні меншини» (1992 р.), Декларація прав національностей (1991 р.), Рамкова конвенція про захист прав національних меншин (ратифікована у 1997 р.), Європейська хартія регіональних мов або мов меншин (ратифікована у 2003 р.). Одним із головних здобутків нашої держави за останнє десятиліття є законодавче закріплення української мови як державної мови України, що спонукало до реального відродження її функціонування в усіх сферах суспільно-державного життя. Відповідно до ст. 10 Конституції України, державною мовою в Україні є українська мова, і держава забезпечує її всебічний розвиток і функціонування в усіх сферах людської діяльності.

Ключовим елементом сучасної юридичної діяльності є фахова комунікація, яка має велике значення для реалізації стратегічних і тактичних цілей юриспруденції. Для фахівців цієї сфери мовна культура та володіння риторичними навичками є ефективним чинником ведення юридичного дискурсу та елементом юридичної професії. Для багатьох людей в Україні мовна проблема є болючою і з нею для них пов'язана можливість реалізації багатьох інших своїх прав і свобод. Деякі з нас перестали цінувати те, що плекали наші предки, за що проливали кров на війнах. Спілкуючись зі студентами правничих спеціальностей, дійшли висновку, що ставлення сучасної молоді до української мови поліпшилось: все більший відсоток молоді вважає престижним використання державної мови у повсякденному житті, а добре володіння мовою - ознакою освіченості, іміджевою складовою свідомої, успішної людини. Щодо комунікативного аспекту, то це процес загальний, складається з індивідуальних проявів кожного члена певного колективу. Такі акти є носіями конкретної інформації, розрахованої на свідоме сприйняття іншими

членами мовного колективу, тому поняття комунікації охоплює також конкретну семантику кожного індивідуального висловлення – усного чи письмового. Про інтелектуальний рівень та рівень виховання людини можна дізнатися за сказаним. Відомий дослідник мови І. Огієнко частково торкається цієї теми: « Мова – це не тільки простий символ розуміння, бо вона формується в певній культурі, в певній традиції. Таким чином, мова – це найяскравіший вияв нашої психіки, це головна сторона нашого психічного Я...». Схожу позицію відстоював науковець О.О. Потебня, наголошуючи: «Мова є засіб не виражати готову думку, а створювати її... вона не відображення світогляду, який вже склався, а діяльність, що його складає».

Питання мови і права у професійній сфері фахівців – юристів особливо актуальні на сьогодні. Як говорить І. М. Плотницька: «Висока культура ділового писемного й усного мовлення, добре знання і чуття державної мови, вміння правильно користуватися всіма засобами ділової української мови – найкраща рекомендація для кожної особи в її громадській діяльності й повсякденному житті».

Процес підготовки майбутніх фахівців-юристів у сучасних умовах праці має забезпечити професіоналізм, передбачивши їх мобільність, готовність до гнучкої зміни професій і спеціальностей, системного удосконалення професійних знань, умінь, навичок, бо процес формування професійної культури мовлення передбачає, насамперед, високий рівень національної мовної свідомості індивідів, їх дбайливе ставлення до рідного слова.

Література

1. Закон України « Про освіту ». Голос України. 2017. № 178 – 179. С. 14, 16.
2. Потебня О. О. Думка і мова . Х., 1998. С. 141.
3. Плотницька І. М. Ділова українська мова . Навчальний посібник. 3 – те видання. - К: Центр навчальної літератури, 2008. – С. 256.
4. Огієнко І. Українська культура.- К., 1989

ACTIVITIES OF SPECIALISTS

Olena Nadon, Olha Lytvynenko

Kharkiv

Over the past few years, much more attention has been paid to the development of the Ukrainian language in Ukraine. In 2021, important developments in the legislative sphere took place, namely in July – the Constitutional Court recognized the Law of Ukraine "On Ensuring the Functioning of the Ukrainian Language as the State Language" as fully in line with the Main Law of Ukraine. The Commissioner for the Protection of the State Language Taras Kremin does not hide his attitude to the decision: "On July 16, three important events coincided at once, and therefore this day is already called significant in the history of Ukraine. First, on July 16, 1990, Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR adopted the Declaration of State Sovereignty of Ukraine, a document that became the political and legal basis of the Act of Independence of Ukraine on August 24, 1991. Secondly, on July 16, 2019, the Law of Ukraine "On Ensuring the Functioning of the Ukrainian Language as the State Language. Finally, on July 16, 2021, the next provisions of this law came into force."

Language is the most discussed topic in the nowadays realities and it gives impetus to strengthen the role of the national language as a major factor in the progress of science, technology, and education. In order to continue the development and simultaneous preservation of language traditions in these areas, a national strategy of language development, increasing the value-motivational status of the Ukrainian scientific language, improving the content and methods of continuing language research is needed [1].

In the process of finding ways to address the language issue, the legislator primarily focused on raising the level of knowledge of the state language among government officials or civil servants. Their life gradually included the need to adhere to the norms of scientific style, including knowledge of the construction and linguistic expression, the principles of scientific texts, their categories, features, characteristics, structural and semantic aspects and substantive parts, which is an important indicator of scientific language culture.

The language culture of a modern Ukrainian specialist is not only expressed at the level of language and communicative training, but also in the free possession of the national scientific, complex language, in all its manifestations and styles. Unfortunately, despite the fact that many government officials need to constantly process professional information, compile difficult procedural texts, their level of language training is insufficient.

Among modern researchers, whose works are aimed at improving the culture of communication and language culture, there stand out as follows: B. Antonenko-Davydovych, V. Berkov, H. Volkotrub, O. Horbul, O. Kubrak, O. Serbenska, F. Khmil, T. Chmut, S. Shevchuk and others.

A recently introduced state language proficiency test conducted by the National Commission on State Language Standards has shown that it is much easier for young people and candidates for government officials to perform than for those who have long worked in the public sphere. It is not yet clear what statistics will be like a year after the introduction of this assessment, but the high efficiency of innovations is clear.

A government official in his or her activity must communicate in accordance with the basic norms of speech. Their language should be meaningful, full of inversions and means of expression. In their work during the conversation, the government official should avoid tautologies and similar words and phrases; the statement must be accurate, clear and appropriate.

A high level ability of government officials to use the state language is the key to further development not only of the individual but also of all Ukrainians, as it is the government officials who perform their duties to ensure the practical implementation of the functions of the Ukrainian language in public administration.

In order to effectively address the issue of improving the level of knowledge of the Ukrainian language and its culture among professional government officials, the outlined problem should be considered as complex. This requires combining the knowledge of linguists and public administration professionals.

References

1. Джунусалієва Г.Д., Ковальська Н.А Роль культури наукової мови у формуванні професійної компетенції. Україна, Одеса, Одеський національний економічний університет
2. Редін П.О., Лисиченко Л. А., Гамова Г. І. , Піддубна Н. В. Ділова українська мова в державному управлінні: навч. посіб. Ч. 2. Усне ділове мовлення: Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харків. регіон. ін-т держ. упр. : ХарРІ НАДУ "Магістр", 2003.
3. Фролова Т. Мовні засоби конструювання іміджу державного службовця: Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України: Вип. 2/2007 / за заг. ред. О. Ю. Оболенського, С. В. Сьоміна : Нац. акад. держ. упр. при Президентові України : НАДУ, 2007.

---

4. Виклики сучасного термінознавства

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТВОРЕННЯ ФАХОВИХ ТЕРМІНІВ ОСВІТНЬОГО ДИСКУРСУ

Володимир Борисов
Харків

У сучасному світі, що тяжіє до загальної глобалізації, де всі технічні засоби спілкування зменшують відстань між людьми, нових ознак і ваги набуває професійна комунікація, невід’ємним складником якої є термін як основа метамови будь-якого інституційного дискурсу. Сучасна термінологія, враховуючи вимоги цифрового суспільства, тяжіння до діджиталізації, а також тенденції і перспективи пов'язаних з нею дисциплін (науки про штучний інтелект, інформаційно-комунікаційні системи), активує свій потенціал у процесах автоматичної обробки інформації.

Становлення, розвиток, спроби стандартизації будь-якої галузевої термінології, попри наявні загальноприйняті закономірності термінотворення й терміновживання, усе ж позначені фаховою специфікою. Термінологія сфери освіти є, з одного боку, достатньо вивченою й унормованою в контексті традиційної наукової парадигми, з другого — потребує нових підходів і акцентуації в сучасному технікоорієнтованому світі. Постійні зміни в складі термінології освіти на всіх етапах її розвитку з огляду на динаміку європейського освітнього простору створюють широке поле для досліджень.

У 2010 році під час конференції міністрів освіти країн Європи був створений Європейський простір вищої освіти та досліджень. У зв'язку із цим виникла потреба в гармонізації систем освіти і, відповідно, внесення змін до терміносистем цієї сфери.

У сучасному освітньому дискурсі спостерігаємо дві протилежні тенденції, які відбивають загальний стан формування й творення термінологіки освіти.

1) Велика кількість термінів є довгими, складними, багатоконпонентними конструкціями, оскільки в назву закладається детальний опис, максимальна кількість характеристик посади, закладу, органу, наприклад: Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти; базовий компонент дошкільної освіти; дистанційна форма здобуття вищої освіти (укр.); Conseil national de l'évaluation du système scolaire et des établissements publics; établissement public à caractère scientifique, culturel et professionnel; Inspecteur / Inspectrice de l'éducation nationale chargé de l'enseignement technique et de l'enseignement général (франц.); children with special education needs or disabilities personal; social, health and economic education; competence in solving increasingly sophisticated problems (англ.).

2) Більшість довгих термінів (і коротких також) утворюють ініціальні аббревіатури та акроніми, що використовують в усному спілкуванні між спеціалістами та в усіх офіційних документах: Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти — НАЗЯВО; заклад загальної середньої освіти — ЗЗСО; програмні результати навчання — ПРН (укр.); accueils collectifs de mineurs — АСМ; Conseil mondial des associations d'éducation comparée — СМАЕС; Délégué académique à la formation continue — DАFCO (франц.); special education needs — SEN; city technology colleges — СТС (англ.). Уживання скорочень робить дуже складним рецепцію і розуміння текстів для іноземців та осіб, які не є фахівцями у сфері освіти.

Така складна ситуація є результатом розширення сфери освіти в її суб'єктах, функціоналі, структурах, стратегіях і тактиках. Терміни стають тим мовним ресурсом, за допомогою якого ці реалії зазнають номінативної ідентифікації і, відповідно, формують освітній дискурс в його теоретико-практичному та комунікативному вияві.

Література

1. Зигало О.А. Державна освітня політика Франції в контексті європейської співпраці у сфері освіти. Економіка та держава. № 7. 2011. С. 115-117.

2. Lemaire N., Van Campenhoudt M. La terminologie de l'enseignement supérieur en Belgique francophone transposée dans le système d'intégration européenne. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://journals.openedition.org/mots/21314?lang=en>.
3. Terminologie & Ontologie : Théories et Applications. Actes de la première conférence TOTh. Annecy : Institut Porphyre «Savoir et Connaissance». 2007. 198 p.

ТЕРМІНИ СУЧАСНОЇ ЛІНГВОДИДАКТИКИ У ФАХОВІЙ КОМУНІКАЦІЇ

Анна Букій

Харків

Фахова комунікація викладача або вчителя-словесника здійснюється як процес обміну професійно орієнтованою інформацією з метою врегулювати визначені або невизначені виробничі (навчально-наукові) ситуації. До сфер таких ситуацій належить перебіг навчального процесу (лекційне або практичне заняття/урок); методичний аспект проведення заняття/уроку (знання й застосування тих чи тих методів і приймів); робота з фаховою документацією; участь у професійних заходах (конференції, семінари, вебінари, виступи тощо).

Для компетентного вирішення цих комунікативних ситуацій важливим є коректне використання фахових термінів, зокрема тих, що формують метамову лінгводидактики як методики навчання мови. Сам термін *лінгводидактика* був запропонований М. Шанським (1969) і позначає сьогодні функціональну частину методики, «у якій досліджуються закономірності засвоєння мови, розв'язуються питання змісту курсу на основі лінгвістичних досліджень, вивчаються труднощі засвоєння мовного матеріалу та їх причини, визначаються принципи і методи навчання, шляхи і засоби формування комунікативної компетентності» [1, с. 7]. Лінгводидактика спирається на досягнення таких знанневих галузей, як лінгвістика, дидактика, методика, психологія, що зумовлює

інтегральний характер лінгводидактики як теоретико-практичного досвіду навчання мови. Також розширюється спектр підходів до навчання мови, що поєднують й уже апробовані (особистісно орієнтований, діяльнісний), і нові (комунікативний, текстоцентричний, українськоцентричний, культурологійний).

З огляду на процеси інтеграції багатьох наукових сфер у навчальний дискурс методика загалом і лінгводидактика зокрема помітно збагачує свій професіональний лексикон, адаптуючи до своїх потреб терміни з лінгвістики, психології, когнітивістики, філософії. До традиційних термінопонять, пов'язаних з процесами засвоєння мовних норм і формування мовленнєвих навичок, з методами та прийомами навчання мови, додаються терміни з актуального мовознавства (*мовна особистість, комунікативна діяльність, мовна картина світу, дискурс/текст*), психології (*рецепція, апперцепція, рефлексія*), лінгвокультурології (*лінгвокультурема, лінгвокультурний знак*). З оновленням дидактичних засобів навчання мови в професійний словник філолога (викладача та вчителя мови) інтегруються новітні поняття (іномовні запозичення) — назви сучасних методів і прийомів (*класстер-метод, метод кейса, фішбоун, брейнстормінг*) [2].

Подекуди проблемним на сьогодні є процес графічної, фонетичної, лексичної, граматичної адаптації іномовних термінів лінгводидактики до вимог української мови як вербальної системи і соціо- та лінгвокультурного явища. Це стає темою інтенсивного обговорення українських лінгводидактів і мовознавців на науково-практичних конференціях і семінарах, зумовлює появу статей і монографій [3], активує науково-дослідну діяльність.

Література

1. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / за ред. М. І. Пентилюк. К. : Ленвіт, 2009. 354 с.
2. Новітня дидактика: механізми дії, коректність використання, навчальна продуктивність. *Стратегічні напрями розвитку сучасної української лінгводидактики* :

[колективна монографія] / за ред. Е. Палихати, О. Петришиної. Тернопіль : Видавництво «Підручники і посібники», 2021. С. 23-33.

3. Омельчук С.А. Сучасна українська лінгводидактика: норми в термінології й мовна практика фахівців. К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2019. 356 с.

ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ НАУКОВОЇ ДЕФІНІЦІЇ

Наталія Лозова

Прилуки

Сьогодні в мовознавстві значну увагу приділяють проблемі кореляції терміна і поняття. На нашу думку, їхній взаємозв'язок очевидний. У цьому контексті В. М. Лейчик зазначає, що в усіх логічних визначеннях терміна перше місце завжди посідає його зв'язок із поняттям (формою мислення, яка відбиває предмети з їх загальними та істотними властивостями) [4, 54].

М. Г. Тофтул переконаний, що поняття відображає предмети з їх загальними та істотними властивостями, але не варто плутати властивості та ознаки поняття. Властивості, наголошує дослідник, є об'єктивними сторонами предмета, які виявляються відносно інших предметів, будучи пізнаними, властивості виконують роль ознак, завдяки яким розпізнають предмет. Отже, властивість існує об'єктивно, а ознака – у свідомості людини як знання відповідної властивості. М. Г. Тофтул говорить, що залежно від їх значущості, розрізняють істотні й неістотні властивості та ознаки. Істотними, за його словами, є ознаки, які дають змогу чітко відрізнити предмет від усіх інших, а неістотними – ознаки, в яких відображаються властивості предметів, без яких вони можуть існувати [6, с. 20].

Поняття в мові репрезентують терміни. У сучасній лінгвістиці під терміном розуміють слово або словосполучення, що вживається для точного вираження поняття з якої-небудь

галузі знання – науки, техніки, мистецтва, політики. Терміни мають визначення (дефініцію), вони позбавлені емоційно-експресивного забарвлення [7, с.183].

Лінгвістичне визначення терміна – це визначення його мовних аспектів, логічне ж визначення – це визначення його логічних аспектів. За словами В. М. Лейчика, є кілька підходів до визначення терміна: філософсько-гносеологічне визначення (в основі лежить ознака знаковості терміна), логічне визначення (в основі лежить зв'язок з поняттям) та термінознавче визначення. Науковець наголошує, що в більшості визначень терміна, наближених до логічного, йдеться про те, що термін – це слово чи словосполучення, яке має визначення, тобто основною ознакою терміна є обов'язкова наукова дефініція [4, с. 17–21].

Оскільки термін відносять водночас до двох сфер – логіки й мовознавства, то аналіз визначень термінопонять передбачає оперування як мовними, так і логічними критеріями.

У логіці побудову визначень поняття регулюють такі правила: 1) права і ліва частини визначення повинні бути співмірними (порушення цього правила може спричинити помилки “надто широкого й надто вузького визначення”); 2) визначення не повинно містити в собі “зачарованого кола”, тобто тавтології; 3) визначення має бути ясним за змістом, тобто не містити в собі двозначності чи полізначності; 4) визначення повинно бути стверджувальним. Порушення логічної послідовності побудови визначення називають логічною помилкою [6, с.48–49].

У мовознавстві проблема побудови визначення поняття корелює з проблемою віднаходження типологічних різновидів дефініцій, серед яких розрізняють: 1) коротке формулювання значення слова із указівкою на найсуттєвіші його ознаки; 2) дефініція, що є синонімом до реєстрового слова; 3) формулювання, яке розкриває не лише значення словотворчої основи, але й значення афіксів; 4) дефініція, що підкреслює значеннєву тотожність реєстрового слова з іншими словами; 5) дефініція, що не розкриває значення слова, а лише вказує на його граматичний зв'язок з лексично тотожним йому словом [5, с. 162].

Порушення вимог щодо побудови визначення, тобто його формулювання, зазначає З. І. Комарова, спричиняє дисгармонізацію термінів, тобто таке використання термінів у науковому дискурсі, яке призводить до неоднозначного, невизначеного передавання наукової інформації та неадекватного її сприйняття суб'єктами наукової комунікації. Дослідниця наголошує, що терміни побутують у двох сферах – функціонування та фіксації, які відрізняються ступенем нормативності й уніфікованості терміноодиниць, що входять до їхнього складу та різною мірою відповідності терміна науковому поняттю. Якщо у галузі функціонування перевагу надають максимально повній, точній фіксації змісту наукового поняття, то в галузі фіксації зміст поняття подають усічено [3, с. 172–175].

Отже, зважаючи на те, що ознака – це одна з ментальних одиниць як одиниця знання відповідної властивості предмета, а сема – одна з мінімальних мовних одиниць, точніше семантична одиниця структури лексичного значення як виразник певної властивості цього предмета, можна говорити про їх кореляцію в процесі мовного вираження знання найістотніших ознак предмета чи явища. У цьому контексті А. І. Гелецька зазначає, що кожне поняття має безліч смислових ознак, що фіксуються в мові тими чи іншими семами в смисловій структурі лексичних одиниць [1, с. 112]. Р. І. Дудок, досліджуючи міжгалузеві терміни, також висловив міркування про кореляцію ознаки й семи. Дослідник вважає, що якщо якісний і кількісний склад актуалізованих у різних дефініціях того самого терміна ознак неоднаковий, то неоднакова й кількість компонентів значення терміна (сем) [2, с. 120].

Виходячи з міркувань мовознавців, можемо дійти висновку, що сукупність ознак певного поняття, формулює його дефініцію. Ознаки й поняття – одиниці ментальні, у мові їм відповідають семи й лексеми / терміни. Отже, виходить, що термін як виразник поняття має дефініцію, яка містить у собі набір ознак цього поняття, виражених семами. Таким чином, проблема взаємовідношень між поняттям, терміном і його дефініцією лежить у площині когнітивної лінгвістики.

Література

1. Гелецька А. І. Семантичне поле «розмір» в англійській мові / А. І. Гелецька // *Materiały VI Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji «Naukowa przestrzec Europy – 2010»*. Volume 14. Filologiczne nauki. : Przemysł. Nauka i studia – 112 str.
2. Дудок Р. І. Термін та його структурно-семантичний потенціал / Р. І. Дудок // «Вісник СумДУ». – № 3 (87). – 2006. – С. 119–123.
3. Комарова З. И. Слово в научном и общеязыковом дискурсе : о некоторых направлениях исследования / З. И. Комарова // *Слово в языке и речи*. – 2009. – С. 172–176.
4. Лейчик В. М. Терминоведение: предмет, методы, структура / В. М. Лейчик. – Изд. 3-е. – М. : ЛКИ, 2007. – 254 с.
5. Старичонок В. Д. Большой лингвистический словарь / В. Д. Старичонок. – Ростов н/Д : Феникс, 2008. – 811 с.
6. Тофтул М. Г. Логіка : [підручник, 2-ге вид., допов.] / М. Г. Тофтул. – К. : ВЦ “Академія”, 2008. – 400 с.
7. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / [за ред. С. Я. Єрмоленко]. – К. : “Либідь”, 2001. – 224с.

ТЕРМІНОЛОГІЧНА ЛЕКСИКА СУМІЖНИХ ГАЛУЗЕЙ ЗНАНЬ:

ЛЕКСИКОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ

Людмила Томіленко

Київ

За підрахунками українських і зарубіжних науковців, понад дев'яносто відсотків слів, що з'являються в сучасних європейських мовах, належить до спеціальної (термінологічної) лексики. Крім спеціальних (галузевих) словників, терміни є об'єктом лексикографування в загальномовних словниках, оскільки словниковий склад мови активно поповнюється саме за рахунок фахових одиниць [1, с. 45]. Термінологія у згаданих джерелах здебільшого маркована. Галузевими ремарками позначають терміни,

номенклатурні найменування, професійні назви. Зазвичай біля реєстрового слова (або значення) міститься одна галузева ремарка. Проте трапляються одиниці, які належать до термінологічного апарату двох (чи трьох) суміжних наук. Відповідно такі терміни позначають двома або трьома ремарками.

У сучасному академічному тлумачному Словнику української мови у 20ти томах (СУМ-20) найчастіше трапляється поєднання таких ремарок: *вет., мед.* (ветеринарія і медицина – близько 900 слів), *фіз., хім.* (фізика й хімія – понад 90), *екон., фін.* (економіка й фінанси – понад 40). Характерною особливістю термінології суміжних наук у згаданій лексикографічній праці є її входження до невеликої кількості тематичних груп. Скажімо, ветеринарія та медицина мають спільну лексику здебільшого на позначення захворювань і різних патологій, які виявляють і в людей, і у тварин, а також методів обстеження та лікування хворих.

Крім того, у сучасному світі з'являється дедалі більше нових галузей знань на перетині двох чи кількох наук: агрофізика, біохімія, біофізика, соціолінгвістика, соціоінформатика та інші. Виникає питання й про маркування термінологічних одиниць, якими послуговуються фахівці цих царин. У тлумачних словниках в 11ти і 20-ти томах відповідною ремаркою позначено поки що тільки терміни з біохімії. Стрімкий розвиток цієї науки сприяє і поширенню термінологічної лексики, яка виходить за межі суто професійного спілкування, а отже, потребує лексикографічного опрацювання. У СУМ-20 кількість маркованих біохімічних термінів зросла майже в десять разів. Якщо в СУМ-11 їх було лише вісім, то в СУМ20 уже вісімдесят. Серед них є й одиниці, що нині відомі не лише вузькоспеціалізованим фахівцям: *антивітаміни, антиферменти, галактоза, креатинін, мелатонін, онкомаркер* тощо. Окрім нових субстантивів, додано деякі відіменникові прикметники, відсутні в СУМ11: *інгібіторний, колагеновий*. Унаслідок пуристичних тенденцій з'являються нові словотвірні варіанти до відомих раніше прикметників, напр.: *антитоксинний* (до *антитоксичний*).

Зауважимо, що маркування термінологічної лексики (особливо тієї, що виходить за межі однієї галузі) нерідко виявляється непростим завданням, оскільки галузеві ремарки мають характеризувати наукові поняття, а не сфери їх застосування. Як справедливо зауважує В. Балог, «відсутність системного підходу та чіткого порядку ремаркування спричинює наявність хиб, що загалом зводяться до непослідовності в застосуванні відповідних засобів функціонально-стильової характеристики. Часто такі недоліки спричинюють недостатність інформації, а часом і дезінформацію, а відтак, знижують якість словника» [2, с. 50–51].

Література

1. Симоненко Л. О. Термін як предмет лексикографії / Л. О. Симоненко // Мовознавство. – 2017. – № 1. – С. 35–48.
2. Балог В. Типові хиби ремаркування галузевої лексики в загальномовному тлумачному словнику / Валентина Балог // Лексикографічний бюлетень. – 2013. – Вип. 22. – С. 50–56.

СУЧАСНИЙ АНГЛІЙСЬКОМОВНИЙ ТЕХНІЧНИЙ ДИСКУРС: СПЕЦИФІКА ТЕРМІНОЛОГІЇ ТА СТРАТЕГІЇ ДИДАКТИКИ

Юрій Чайка
Харків

Бурхливий науково-технологічний прогрес є одним із вагомих чинників впливу як на суспільну діяльність людини, так і на її буття в цілому. Розробники-науковці технічної галузі вдосконалюють механізми та відповідне устаткування, що, першочергово, сприяє збагаченню лексичного складу будь-якої мови, у нашому випадку – англійської мови, новими термінологічними одиницями.

Сучасний англійськомовний технічний дискурс вміщує такі тексти, як:

- інструкції з експлуатації техніки та супровідної технічної документації;
- креслення та графічні об'єкти;
- каталоги виробничих товарів;
- міжнародні та державні стандарти, а також стандарти підприємств;
- патенти на винахід;
- наукові публікації технічного спрямування тощо.

Варто підкреслити, що у фаховій мовній картині світу, як національній формі, увиразнюється єдиний змістовний фаховий вербальний код засобами конкретної мови [2, с. 22]. До того ж відмінність терміна від загальноживаного слова полягає у специфіці його вживання. Термін – це чітко сформульована дефініція з характеристикою конкретного матеріального об'єкту чи описом фізичного явища. Згідно властивостей терміна, першочергово, йому притаманна стилістична нейтральність, тобто відсутність емоційного забарвлення та специфічність використання.

Технічна термінологія як вузькоспеціалізований фонд лексичного складу мови служить задля обслуговування сфери виробництва, а саме техніки. Варто також додати, що специфіка технічної термінології увиразнюється у відповідних термінодериваційних та семантичних моделях, у корелюванні з іншомовними та національними компонентами, а також у її формуванні та розвитку загалом.

Зазначимо, що прерогативою навчання іншомовному фаховому дискурсу є удосконалення первинного рівня володіння іноземною мовою, який було набуто на попередньому ступені освіти та оволодінні студентами іншомовною комунікативною компетенцією на рівні, який забезпечує вирішення професійних соціальних-комунікативних завдань у процесі комунікації з носіями мови [3].

Слушною є думка С. К. Гураль щодо властивостей іншомовного фахового дискурсу, завдяки яким уможлиблюється виокремлення компонентів змісту навчання іноземним мовам як базису іншомовної професійно-зорієнтованої освіти:

- складовими мовного матеріалу виступає сфера фахової комунікативної активності, комунікативні і соціальні ролі, теми і ситуації спілкування у фаховому контексті, фахові тексти, мовні зразки фахового спілкування в усній і письмовій формі;
- професійно-зорієнтований мовний матеріал поряд з правилами його вживання;
- континуум особливих мовних умінь, завдяки яким на практиці забезпечується вживання іноземної мови як засобу професійного спілкування;
- система знань загальноприйнятих і етикетно-узуальних форм, а також уміння застосовувати їх у відповідних ситуаціях професійного спілкування;
- відповідні прийоми задля обробки інформації, що репрезентовані в іноземному мовному коді;
- культура навчально-пізнавального процесу, що створює умови для самоорганізації в оволодінні знаннями і вміннями в галузі як іншомовної освіти, так і своєї спеціальності [1].

Також зазначимо, що у процесі оволодіння здобувачами освіти фаховим дискурсом, у нашому випадку – англійськомовним технічним дискурсом, варто враховувати взаємодію між різними компонентами терміносистеми задля того, щоб у свідомості здобувачів адекватно формувався зв'язок з новими компонентами відповідної динамічної системи [там само].

Література

1. Гураль С.К. Дискурс-анализ в свете синергетического видения. Томск : Изд-во Том. ун-та, 2009. 176 с.
2. Закирова Е.С. Лингвокультурологическая парадигма языка для специальных целей : автореф. дис. ... д-ра филол. наук. М., 2015. С. 22.
3. Поляков О.Г. Английский язык для специальных целей: теория и практика : учеб. пособие. 2-е изд., стереотип. М. : НВИ-Тезаурус, 2003. 188 с.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ ПРОСТІР ВІЙСЬКОВО-ТЕХНІЧНОГО ІНСТИТУЦІЙНОГО ДИСКУРСУ

Олександр Щигло
Суми

Збройні Сили є одним із найвагоміших соціальних інститутів будь-якої держави, у зв'язку з цим не втрачає актуальності вивчення сучасного військово-технічного дискурсу з метою виявлення його як термінологічної специфіки, так і термінодериваційних характеристик.

Г. М. Стрільковський, вважає, що усі військові тексти, як письмові, так і усні, є групою текстів одного функціонального стилю, а саме: стилю військової мови. Згідно функцій і змістовної зорієнтованості розрізняють два типи військових текстів: інформаційні та регламентаційні. Основними типами інформаційних текстів є: військово-наукові, військово-технічні, військово-інформаційні та військово-публіцистичні. Регламентаційні типи військових текстів використовуються для регулювання життя і діяльності військ, До зазначених текстів належать: статuti, настанови, військово-ділова документація [2].

Військова термінологія – це система лексичних засобів задля позначення військових понять, що їх вживають у сфері спеціальної фахової комунікації. Як периферійний пласт лексики, військова термінологія взаємодіє із загальною лексикою конкретної мови. Як відомо, військовій справі притаманний поділ на окремі сегменти, відповідно, виокремлюється й термінологія, а саме: тактична, військово-організаційна, за родами військ та видами Збройних Сил, а також військово-технічна. Зазначимо, що військова термінологія вміщує усі одиниці мови і словосполучення, що позначають військові поняття. До того ж до військової лексики входять і науково-технічні терміни, що вживаються задля позначення військових понять.

Варто додати, що термінологічна система «Військово-технічна лексика» вирізняється континуумом взаємопов'язаних мовних компонентів задля формування єдиної цілісності, що дозволяє говорити про її термінологічну системність. Як вважає В.П. Коровушкін, військова термінологічна система вміщує військові терміни, що наявні в лексичній системі літературної мови та є основною автономною формою існування національної мови [1, с. 133]. Ми також підтримуємо думку В. М. Шевчук, який потрактує військову термінологію як «... упорядковану сукупність військових термінів мови, які відображають понятійний апарат військової науки і пов'язані з формами і способами ведення війни, з питаннями стратегічного використання Збройних Сил, а також оперативного-тактичного використання об'єднань, з'єднань, частин і підрозділів з їх організацією, озброєнням і технічним оснащенням» [2, с. 25].

Дериваційні особливості військово-технічних термінів сучасного англійськомовного інституційного дискурсу виявляються завдяки таким способам словотвору: морфологічному, композитному, лексико-семантичному тощо. Варто підкреслити, що базисом військово-технічної терміносистеми англійської мови виступають одно- та багатоконпонентні номінативні одиниці, які репрезентуються здебільшого субстантивними словосполученнями.

Розглянемо основні дериваційні способи утворення сучасних англійськомовних військово-технічних термінів:

- афіксація, тобто утворення нових однослівних термінів за участі афіксів та суфіксів, приміром: *recoilless*, *armorers*;
- конверсія – спосіб деривації, за якого деякі наявні слова без зміни своєї вихідної форми, набувають значення іншої частини мови. Способом конверсії утворюються дієслова (здебільшого від іменників), приміром: *rocket* - *to rocket*;
- скорочення є поширеним способом морфологічної деривації військово-технічної лексики в англійській мові, за якого відбувається скорочення деякої частини звукової оболонки або графічної форми одиниці мови, приміром: *arty* (*artillery*) як

усічення частини основи; O-T (observer target), ELS (Emitter Location System – аббревіація;

– словоскладання, тобто утворення складних (багатокомпонентних) термінів, приміром: tactical operation centre (складний трикомпонентний термін), multiple-integrated laser engagement system (складний п'ятикомпонентний термін) тощо;

– запозичення є непродуктивним способом формування англійської військово-технічної лексики. Здебільшого це запозичення з німецької та французької мов;

– лексико-семантичний спосіб деривації, тобто перенесення значення на основі подібності будь-яких характеристик предметів, дій, явищ, якостей, приміром: to brief – «коротко розповісти» (значення як загальноживаного слова) та «ставити завдання, інструктувати» (значення як терміну військово-технічного дискурсу).

Отже, термінологічний простір сучасного англійськомовного військово-технічного інституційного дискурсу є досить багатограним як у координатах термінології, так і в структурному аспекті та потребує ретельного комплексного дослідження.

Література

1. Коровушкин В.П. Основы контрастивной социолектологии: Монография: в 2 ч. Череповец: ГОУ ВПО ЧГУ, 2005. Ч. 2. 284 с.

2. Стрелковский Г. М. Теория и практика военного перевода. Немецкий язык. М.: Воениздат, 1979. 272 с.

3. Шевчук В.Н. Военно-терминологическая система в статике и динамике: дисс. ... доктора филологических наук. М., 1985. 488 с.

ТЕРМІНОЛОГІЯ СУЧАСНОГО АНГЛІЙСЬКОМОВНОГО ІННОВАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНОГО ДИСКУРСУ: СИНЕРГЕТИЧНИЙ ПІДХІД

Науковий текст, як засіб наукової комунікації, є одним із об'єктів дослідження для вчених-лінгвістів завдяки насиченості термінологічними одиницями та унікальним властивостям з початку другої половини ХХ століття.

Науковий дискурс – це процес вираження в цілісному тексті нового знання, а також його обґрунтування за допомогою взаємопов'язаних міркувань, тобто діалог між старим і новим знанням, в межах якого здійснюється поступове формування нового, концептуального наукового пізнання [2 , с. 4].

Новітні дослідження на перетні різних наукових напрямків: фізики, хімії, біології тощо, не обмежуються лише галуззю нанотехнологій, а використовують й інші передові наукові і технічні досягнення, звідси, обраний нами тип дискурсу уявляється можливим розглядати як інноваційно-технологічний задля більш широкої сфери його застосування.

Як відомо, термінам притаманна специфічна природа, до того ж в них виявляються властивості динамічних об'єктів, що дозволяє розглядати їх у контексті синергетичної концепції мови з опертям на такі базові поняття як: динамічний хаос, точки біфуркації, атрактор.

Формування і розвиток терміносистеми інноваційного-технологічного дискурсу здійснюється з активним використанням англійськомовних термінологічних одиниць. Це пов'язано, першочергово, з передовими позиціями США в нанотехнологічній сфері, а також з міжнародним статусом англійської мови.

Деякі лінгвісти зауважують, що значна частина елементів нанотехнологічної терміносистеми, що використовується, приміром, в українській мові, має англломовне походження і є результатом вторинної номінації [1 , с. 61].

Варто також зазначити, що найбільш часто використовуваними способами збагачення інноваційно-технологічної терміносистеми в англійській мові є: – афіксація, приміром, за участі латинського префікса *re-* (*recombinant* – рекомбінантний,

recrystallization – рекристалізація), грецького префікса para- (paramagnetism – парамагнетизм); – аббревіація, приміром, FT spectroscopy (Fourier-transformed spectroscopy – фур'є-спектроскопія); – термінологізація, приміром, field (поле), donor (донор) тощо [3].

У структурному аспекті наявні такі інноваційно-технологічні термінологічні словосполучення, приміром, двокомпонентні термінологічні словосполучення: ampholitic surfactant– амфотерний сурфактант; трикомпонентні термінологічні словосполучення, приміром: nano-sized robot – наноробот; чотирьохкомпонентні термінологічні словосполучення, приміром: atomic force microscope nanolithography – нанолітографія на основі атомносилового мікроскопу; self-replicating nano-sized robot – наноробот із самозапуском) тощо.

Отже, розвиток новітньої науки в окремих її сферах, і в області інноваційних технологій зокрема, сприяє перманентному розширенню термінологічного лексичного фонду будь-якої мови, у тому числі і англійської мови. Утім, сьогодні неогенний пласт термінів, що функціонує у координатах інноваційно-технологічного дискурсу є недостатньо систематизованим і упорядкованим у словниках і глосаріях. До того ж ретельного висвітлення потребують лінгвальні та зовнішньолінгвальні процеси, що спричиняють появу нової термінології нанотехнологічної сфери діяльності на основі синергетичних принципів наукового пізнання.

Література

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ: Академія, 2004. 344 с.
2. Гуменюк Н. Інформативність дискурсу науково-технічних текстів. Сучасні проблеми лінгвістичних досліджень. 2007. С. 302–303.
3. Д'яков А.С. Основи термінотворення. Київ: Видавничий дім «КМ Академія», 2000. 218 с.

---

5. Філософія мови в професійній освіті. Соціолінгвістика

ДІЛОВИЙ ЕТИКЕТ — ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОГО УСПІХУ

Ірина Богданова

Харків

Етикет — явище історичне. Етикет виник у період зародження абсолютних монархій. Дотримуватися певних правил поведінки, церемоніалу було необхідно для звеличування царствених осіб; фараонів, імператорів, ханів, королів, царів, князів, принців, герцогів тощо, для закріплення ієрархії. Від дотримання правил часто залежала не тільки кар'єра, але й життя людини. Так було в Давньому Єгипті, Китаї, Римі, Золотій Орді. Порушення етикету призводило до ворожнечі між племенами, народами й навіть до воєн.

Культура поведінки в діловому спілкуванні немислима без дотримання правил вербального (словесного, мовного) етикету, зв'язаного формами й манерами мовлення, словниковим запасом, тобто з усім стилем мовлення, прийнятим у колі ділових людей.

Діловий етикет — найважливіша сторона професійної поведінки ділової людини, підприємця. Знання етикету — необхідна професійна якість, яку треба здобувати й постійно вдосконалювати. Ще в 1936 році Дейл Карнегі писав: «Успіхи тієї чи іншої людини в її фінансових справах відсотків на 15 залежать від її професійних знань і процентів на 85 — від її вміння спілкуватися з людьми».

Чимало руйнується кар'єра через неправильну поведінку або невихованість. Знаючи це, японці витрачають на навчання гарним манерам і консультації з питань етикету, культури поведінки сотні мільйонів доларів на рік. Вони добре знають, що успіх будь-якої фірми багато в чому залежить від здатності її працівників, від їхнього вміння дружно

трудитися над досягненням загальної мети. Знання етикету, культура поведінки — ключові умови для успішної роботи в будь-якій організації — така думка фахівців.

Підкреслимо, що дотримання ділового етикету, уміння культурне поводитися особливо важливо при роботі із представниками іноземних фірм, при виїзді для висновку угод за кордон.

Отже, знання ділового етикету, уміння культурне поводитися — основа підприємницького успіху.

FORMATION OF INTERCULTURAL COMMUNICATION IN HIGHER EDUCATION INSTITUTION

**Yurii Watulya, Iryna Smirnova
Kherson**

In recent decades, the issues of social communication development and increasing the efficiency of their functioning in society have become especially important. In addition, the complexity of the social structure of society in the process of its evolution complicates the very structure of social communications and the need for its improvement. Thus, principal indicators of society viability nowadays are the speed and efficiency of information technology.

It is becoming increasingly important to clarify the essence of modern communicative education, which must meet the challenges of the XXI century.

The effectiveness of students' learning activities is determined by the level of formation of their educational and cognitive experience. This level is manifested in their education stages awareness, as well as their preconditions and results (cognition, transformation, and evaluation).

The activity approach to the organization and realization of pedagogical process of intercultural communication experience formation promotes mastering by students the ways of educational-cognitive, practical-transforming, value-oriented and communicative activity, development of their cognitive abilities and creative potential.

The purpose and result of the pedagogical process of intercultural communication formation should be the formation of the subjectivity of the future specialist, which is the basis for his further self-development. Personality-oriented learning provides conditions for the identification and development of subjective qualities of students, where each of them becomes an active subject of his educational activities. [1, p.7]

During their studies, students should learn the theoretical aspect of the communication process peculiarities, ways of transmitting information through semiotic systems in situations of future professional activity, and on their basis - to concentrate their efforts on acquiring practical skills of speech communication.

For example, consider the "teacher-student" communication, focusing not on formal "teacher-textbook" but informal communication - direct communication (cooperation) between a teacher and a student. This aspect still requires further research.

It is known that the best option for professional communication is the relationship "teacher-student (postgraduate student, PhD candidate, doctor of sciences)". It depends not only on the scientific capabilities of the scientific school leader but also on his ability to communicate directly with his students. The closer the communication links between all participants in the scientific and educational process, the higher the level of its effectiveness.

Communicative competence involves a conscious understanding of the communication value for the teacher professional activities, which positively reflects the value system of communicative knowledge and determines the purposeful activities of students to master them, understanding the need to know oneself as a communicative person (advantages and disadvantages), means of verbal, nonverbal, computer communication, examination of own communicative actions and decisions; a set of generalized communication skills and developed emotional intelligence.

It seems that a significant role in the abovementioned processes should be played by new media, which are not only a convenient tool for communication and promotion of the idea of

social responsibility of the university but also for the implementation of tasks related to social responsibility. [2, p. 118-120].

In this regard, it is extremely important that from the early stages of professional development, students begin to reflect on their value space, see its connection with the goals and objectives of the chosen profession and be involved in specially organized work to develop their professional and life goals [3, p.233]. Such work, for example, can be considered volunteering of students while studying at a higher education institution.

Solving the issue of preparing students for the future profession through volunteer work is possible provided a rethinking of the theoretical foundations of volunteer work in higher education, as well as determining the volunteer education purpose and content in the context of personality-oriented education.

Although today the vast majority of students are engaged in volunteer work, it has not yet formed its optimal model, which would include effective mechanisms for recruitment and selection, training and monitoring, supervision and encouragement, which are the main stages of volunteering.

Thus, the communicative training of students is a principal component of the educational process in higher education. It is carried out on the principles of systematicity and continuity of communicative processes and consists of cognitive, regulatory, value-semantic and behavioral components. The outlined aspect of the researched problem seems promising for further scientific research.

References:

1. <http://www.repository.hneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/17681/1/%D0%9A%D0%BE%D0%BB%D0%B1%D1%96%D0%BD%D0%B0%20%D0%A2.%20%D0%92.%204.pdf>

2. A. Rudnicka, Komunikowanie o społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw, w: Społeczna odpowiedzialność organizacji. Metodyka, narzędzia, ocena, red. Z. Pisz, M. Rojek-Nowosielska, Wydawnictwo UE we Wrocławiu, Wrocław 2011.

3. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 кн. – Кн. 2 : Особистісно орієнтований підхід: науково – практичні засади: навч.-метод. посіб. – К., 2003.

ІВАН ФРАНКО ПРО ЗНАЧЕННЯ РІДНОЇ МОВИ: СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

Мар'яна Гдакович

Львів

У статті проаналізовано соціолінгвістичні ідеї Івана Франка щодо значення рідної мови, розширення соціальних функцій української мови було одним із пріоритетних напрямів досліджень та громадської діяльності І.Франка.

Незважаючи на те, що власне мовознавчих студій у Франка небагато (близько 20 статей), свої думки щодо феномена людської мови, насамперед значення рідної мови, він утверджував також у працях, що, на перший погляд, не пов'язані із філологічною проблематикою. Як зазначає О.Сербенська: «Слово наповнює буття, стає одним із центральних у концептуальній картині світу Франка» [3]. Не випадково сама лексема «слово» є однією з часто вживаних у художніх творах поета (дослідники порахували, що лексема «слово» трапляється 1560 разів).

І.Франко наголошував на пріоритетному значенні національної мови у повноцінному формуванні національної культури. Як рідна мова творить людину, так само мова творить національний організм. І.Фаріон зауважила, що Франко серед перших в аналітичному історичному розрізі розкрив основну, зовсім не комунікативну функцію мови, – а націєтвірну функцію [1]. Мова повинна стати наріжним каменем буття нації як самостійного культурного і політичного організму. І.Франко послідовно виступав на захист української мови як мови великого народу, що має право на власне духовне, культурне, економічне й державне життя. Франко вів інтелектуальну боротьбу за українське слово упродовж усього життя, часто виступав сам-один супроти москвофільства, шовіністичної політики тогочасних імперій, зазнаючи несправедливої

критики не лише з боку чужинців і їх влади, а й від своїх «галицьких ботокудів», маючи за опертя лише рідну мову й національну культуру: «У нас був тільки один знаряд – живе рідне слово. І можемо сказати собі, що ми не змарнували його, не закопали в землю, але совісно і чесно вжили на велике діло.... те марне летюче слово, найбільше, бачилось би, хвилевий і нетривкий витвір людського духу, проявило чудотворну силу, починає двигати з упадку ту масу, якій, бачилось, не було рятунку» [2].

Іван Франко прагнув спонукати сучасників до власного чину, до вироблення самостійної стратегії: рухатися від мови до мети – держави. У статті «Сухий пен» (1905 р.) І.Франко розвінчує ілюзії українців щодо прихильного ставлення російського соціуму навіть до проявів українського національно-культурного відродження, а до політично-державницького й поготів: «...українська суспільність мала нагоду переконатися, що справа українського слова, українського розвою чужа для великоруської суспільності; ...російська бюрократія невідродна дочка російської суспільності, і, видержавши остру боротьбу з отсею всесильною бюрократією, українській суспільності прийдеться видержувати хронічну, довгу, але не менш важку боротьбу з російською суспільністю та крок за кроком відвойовувати собі у неї право на самостійний розвій» [6].

Іван Франко засуджує мовне ренегатство, а перехід на мову колонізатора трактує як моральне виродження особистості, відтак двомовність є причиною внутрішнього роздвоєння людини; про це йдеться у статті «Двоязичність і дволичність» (1905 р.): «Здається, що таке рідна мова? Чим вона ліпша для мене від усякої іншої і що мені вадить при нагоді замінити її на всяку іншу? Практик, утилітарист, не задумуючися ані хвилини, скаже: пусте питання! Мова – спосіб комунікації людей з людьми, і, маючи до вибору, я беру ту, яка дає мені можливість комунікуватися з більшим числом людей. А тим часом якась таємна сила в людській природі каже: «Pardon, ти не маєш до вибору; в якій мові вродився і виховався, тої без окалічення своєї душі не можеш покинути, так як не можеш замінитися з ким іншим своєю шкірою». І чим вища, тонша, субтельніша організація чоловіка, тим тяжче дається і страшніше карається йому така переміна» [5]. Зауважмо, що

найпоширенішою помилкою в розумінні значення мови і сьогодні є наголос виключно на її комунікативній функції, тобто часто у мові вбачають лише інструмент для забезпечення порозуміння людини із собі подібною, звідси, – «Какая разница, на каком языке». Проте, за Франком, саме відступництво від рідної мови стало причиною особистої трагедії геніального Гоголя, який впав у «дебрі містицизму». І.Франко стверджує, що тільки рідна мова може стати опорою для розвитку людської особистості: «Одиноким якорем рятунку для такого чоловіка, обік основної освіти, могла бути гаряча і непохитна любов до рідної мови і до рідного народу. Вона давала б його хиткому човну той доконче потрібний баласт, без якого нема рівного, і певного курсу» [5]. Вилучення української мови з різних сфер нашого суспільства є і сьогодні актуальним і болючим питанням, а отже, а актуальною залишається мовознавча і художня спадщина І.Франка.

Сучасні мовознавці все частіше звертаються до лінгвістичних проблем, які порушував Іван Франко. Соціолінгвістичні ідеї І.Франка складають основу для багатьох галузей мовознавства, теорії комунікації, вони також мають прикладне значення, адже реалізація їх стане підоймою для розширення українського мовного ареалу та повноцінного функціонування української мови.

Література

1. Фаріон І. Націєтвірна функція мови в рецепції І.Франка та І.Пулюя. Іван Франко у творенні української національної ідентичності: зб. наук. праць/ голов. ред. О. О. Рафальський, П. М. Чернега. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М.; К.: НПУ, 2016. С.86-97.
2. Франко І. З останніх десятиліть ХІХ в. / Франко І. Зібрання творів у 50 т. К., 1981. Т. 41. С. 527-528.
3. Сербенська О. Мовлене слово у життєсвіті Івана Франка. – http://journ.lnu.edu.ua/publications/zbirnyk07/Zbirnyk07_Serbenska.htm.
4. Франко І. Двоязычність і дволичність. – <http://www.i-franko.name/uk/Publicistics/1905/Dvojazychnist.html>.

<http://www.myslenedrevo.com.ua/studies/franko/mosaic/33.html>.

КОМУНІКАТИВНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ

Наталія Грона

Прилуки

Прикметними ознаками сучасного етапу розвитку української освіти є її реформування, модернізація змісту, активний пошук ефективних дидактичних стратегій, форм, методів і засобів навчання, нових підходів до формування образу сучасного здобувача освіти, здатного до продуктивної комунікації.

Комунікативний підхід передбачає вивчення мови в процесі спілкування. Суть реалізації комунікативної спрямованості вивчення мовних одиниць полягає в навчанні «від провідних умінь і навичок мовленнєвої діяльності до відбору теоретичного матеріалу, який забезпечить свідому роботу над нею» [3, с. 3]; опора на провідні вміння готує учнів/студентів вільно здійснювати мовно-мовленнєве спілкування й застосовувати вироблені суспільством правила мовленнєвої поведінки. Науковці (З. Бакум, Н. Голуб, О. Горошкіна, О. Копусь, О. Кучерук, С. Омельчук, В. Пасинок, М. Пентилюк, Т. Симоненко та ін.) виокремлюють комунікативні аспекти роботи з мовними одиницями і фразеологічними зокрема.

Комунікативна методика зорієнтована на посилення практичної спрямованості змісту навчання мови, надання пріоритету формуванню й розвитку в учнів/студентів умінь та навичок спілкуватися в різних сферах соціального життя: «Своєрідність цієї методики полягає в оволодінні мовною особистістю усіма формами і видами мовленнєвої діяльності з метою спілкування» [4, с. 15].

Фразеологічні одиниці є складниками комунікативного фонду мови. Оволодіння фразеологічним багатством сприяє підвищенню культури мовлення здобувачів освіти, формуванню духовної етнонаціональної культури учнів/студентів. Системне, цілеспрямоване вивчення фразеології є важливою умовою формування мовної особистості, з одного боку, і становлення її духовних цінностей – з іншого [5, с. 3].

Зважаючи на це, перед учителями/викладачами стоїть завдання не просто передати повноцінні знання, а і виховати українськомовну особистість, здатну комунікативно виправдано користуватися всіма мовними засобами в різних мовленнєвих ситуаціях (компетентнісний підхід) [1, с. 31].

Досвід доводить, що в здобувачів освіти інколи спостерігаємо недостатній обсяг активного словника, невисокий рівень культури мовлення. Це свідчить про те, що учні/студенти не вміють поповнювати свій словниковий запас. Робота над цією проблемою інколи носить фрагментарний характер. Як з'ясувалося, умінню спілкуватися в різних життєвих ситуаціях (у транспорті, магазині, на вулиці, екскурсії тощо) здобувачі освіти вчаться на уроках української мови (38,2%), на інших уроках (11,4%), з допомогою телебачення (22%) і радіо (18,4%), удома від батьків (20,5%), від своїх товаришів (9%). При цьому прагнуть удосконалювати власне мовлення 67% опитаних учнів, далекі від таких намагань 10%, не знають, як це робити 27%. Попередження та виправлення названих типів помилок потребує систематичної роботи. На що і має бути спрямована робота педагога в ході вивчення фразеології, спираючись на нові підходи до засвоєння навчального матеріалу.

Знання фразеологізмів значно полегшує спілкування, адже фразеологічні одиниці містять великий запас інформації, що може бути засобом миттєвого реагування на висловлення чи вчинки співрозмовника. Прислів'я і приказки становлять комплекс правил комфортного співжиття в родині, із сусідами, з друзями, іншими людьми, загалом у суспільстві. Важливо зрозуміти, що людина, яка знає багато фразеологізмів, ніколи не відчуватиме труднощів у спілкуванні. Засобами фразеології можна нагадати про правила

етикету (Не смійся з людей – і люди з тебе не сміятимуться), указати на погану звичку, рису характеру чи поведінку людини (Багато грому – мало дощу), охарактеризувати людину (Маленька пташка, та гострий дзьобик), висловити своє ставлення до чогось чи когось (З брудної води ще ніхто чистим не вийшов) та ін.

З метою розуміння значення фразеологічних одиниць, засвоєння універсальних ознак, характерних для більшості фразем, усвідомлення їхніх національно-мовних ознак застосовуємо трансформацію фразеологізмів – видозміну стійкого словосполучення, яка передбачає структурні та/або семантичні зрушення у складі цих одиниць, що уможлиблює досягнення комунікативної мети, щонайперше у здійсненні сугестивної функції повідомлення. Наприклад: Доповніть речення стійкою сполукою: «Сійся, родися, жито, пшениця, всяка пашниця, на щастя, на здоров'я, на Новий рік, щоб ....., ніж торік»; «Слова їхні мені потрібні як .....,» «Мені чомусь до вподоби вдавати із себе.....» [2, с. 23]. Пропонуємо здобувачам освіти створити твір-мініатюру за фразеологізмом (за вибором): задати перцю з маком /дуже лаяти, сварити кого-небудь, дошкуляти критикою, розправлятися з ким-небудь, завдавати клопоту/; до живця проймає /дуже хвилює, турбує, дошкуляє/.

Одна з основних характеристик мовлення – багатство, що насамперед визначається різноманітністю фразеологічних засобів мови. У практиці спілкування ця ознака залежить від рівня загальної культури мовця, його ерудиції, начитаності, досвіду. Багатство мовлення дослідники пов'язують також із різноманітністю синонімів, які допомагають уникнути монотонності, надають мовленню яскравого емоційного забарвлення. Використання фразеологічних одиниць не лише урізноманітнює процес спілкування, а й надає йому особливого колориту, настрою, сприяє виразності, влучності, образності.

Література

1. Греб М. М. Основні аспекти методики навчання лексики майбутніх учителів початкової школи. Теоретична і дидактична філологія: збірник наукових праць. Переяслав-Хмельницький, 2014. Випуск 18. С. 31–36.

2. Грона Н. В. Практикум з методики навчання української мови : [метод. рек. з методики навч. укр. мови для студ. спец. 5.01010201 Початкова освіта]. Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2012. 162 с.
3. Купалова А. Ю. Практическая методика русского языка. 8 класс. Москва : Просвещение, 1992. 192 с.
4. Пентилюк М. І. Сучасний урок української мови. Харків : Основа, 2007. С. 15.
5. Тесленко О. В. Міжпредметні зв'язки у процесі вивчення фразеології української мови в 5–7 класах загальноосвітньої школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / АПН України. Ін-т педагогіки. Київ, 2000. 16 с.

ПРО РІДНЕ СЛОВО В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ З ПОГЛЯДУ СУЧАСНОГО СТАНУ КУЛЬТУРИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Анатолій Поповський

Дніпро

Мова – це основний життєдайний чинник будь-якого суспільства. Людина від народження в міру своїх природних здібностей осилує цей складний комунікативний інструмент усе своє життя. І від того, як вона ставиться до опанування мовних азів, розширюються її розумові можливості в сприйнятті й осмисленні навколишнього світу завдяки рідному слову, розвивається інтелект, формується творча особистість громадянина і патріота своєї держави або й навпаки – суспільний трутень, злочинець, зрадник і т. п.

Кожен народ на різних історичних етапах свого розвитку удосконалює свою мову, оберігає її й передає у спадок з покоління в покоління як дорогоцінний національний скарб духовної й матеріальної культури. А це можливо лише при дотриманні стабільного раціонального навчального процесу в родинному, дошкільному, шкільному та вишівському вихованні, де розвиткові мовних здібностей надається особлива увага в усіх сферах суспільного життя. І тут доречно згадати вислів древнього китайського філософа

Конфуція щодо ролі мови в освітньому процесі: «Багато чого не зробиш, поки не вивчишся. Але багато треба зробити, щоб навчитися».

У незалежній Україні когнітивно-комунікативна стратегія мовного виховання юристів формується державними чиновниками не в плані високоінтелектуального професійного потенціалу навчання, а в щорічному скороченні кількості годин рідного Слова за програмою навчання дисципліни «Українська мова професійного спрямування», вилучені з навчального процесу такі важливі предмети, що відшліфовують логіку мислення і мовленнєву практику, - як «Ораторське мистецтво»; що формують національну свідомість майбутніх правоохоронців - «Історія України», «Історія української культури», «Видатні постаті України» тощо. Якщо стратегія – це мистецтво керівництва чим-небудь, що ґрунтується на правильних і довготривалих прогнозах [1, с. 863], то про яку стратегію реального сьогодення щодо грамоти і культури рідної мови можна говорити, коли курсанти-першокурсники диктант-переклад тільки з трьох речень написали в 5-ти групах (в кожній групі – 28 осіб) на «задовільно» лише 2-3 члени курсантського колективу, а решта – «незадовільно», «погано», «дуже погано», допустившись елементарних фонетичних, морфологічних, стилістичних, пунктуаційних помилок. Вражає невміння каліграфічно, естетично оформляти текст, не говорячи про грамотність. І ці прогалини в знаннях доводиться ліквідувати філологам вишів при мізерній кількості навчальних годин!?? Більше того, навіть скласти речення відповідно до його граматичної структури і дати повний аналіз складових елементів - із 5-ти груп можуть виконати аргументовано лише обмаль курсантів. А це спричинено тим, що ВНЗ при вступі абітурієнтам попри все змушені робити значні «поблажки» щодо їхньої грамотності і знань, аби набрати з доступного набору необхідну кількість абітурієнтів для зарахування. Тут варто замислитися і над тим, чому значна частина здібних випускників українських шкіл прагне навчатися тепер не у своїх ВНЗ, а престижних закладах Польщі, Чехії, Великобританії, США та інших країн.

Ніяк не позбудемося й нині імперського репресивного механізму мовної асиміляції українців, що постійно впроваджувався всюди під недремним оком царської і радянської Росії, яка підступно жонгливала гаслом «непорушної дружби й братерства двох слов'янських народів», опираючись на численні офіційні й неофіційні циркуляри про заборону користуватися рідною мовою. Відтоді й до цих пір процвітає всюдисущий «общепонятный» суржик. Відтоді ретельно культивувався російська мова як «язык мира, дружбы и братства», а свою мову, як писав Тарас Шевченко: «... дасть Бог! Колись будем і по-своему глаголить, як німець покаже, а до того й історію нашу нам розкаже»[2, с. 228].

У суверенній Україні (попри тривалі політичні маніпуляції щодо статусу державної мови серед керманічів різних рангів протягом 30-ти років) останнім часом активно декларується те, що ми обираємо європейський напрям, і всі блага й переваги в навчальному процесі надаються англійській мові, витісняючи українську мову з конституційного статусу на узбіччя периферії навчального процесу. Постає риторичне питання: «Чи може опанувати курсант досконало іноземну мову, коли рідною володіє на рівні суржика?! То ж не слід забувати класичний вислів французького філософа-просвітителя Вольтера: «Іноземну мову можна вивчити за шість місяців, а рідну – вивчати все життя». Бо, як зазначає Олександр Потебня: «Всяка денаціоналізація зводиться на послаблення енергії мислі, на ницість спустошення, аморальність та спідлення» [3, с. 294].

Внаслідок такого байдужого ставлення державних посадовців до повнокровного розвитку української мови в тридцятиліття незалежності, окрім політичного жупела розколу українського суспільства, яким спритно користуються апологети «единой неделимой», процвітає суржик, культивування іноземних слів і всюдисуще матюччя в щоденному побуті, ЗМІ, художній літературі. Постає цілком закономірне риторичне питання: «Це показник високої мовної культури чи мовна деградація українського суспільства?!» З цього приводу цікавим і повчальним є коментар представника української

діаспори Миколи Дупляка, який веде рубрику «Зберігаймо чистоту рідної мови» в часописі «Б о р и с т е н»: «Важко зрозуміти, чому саме цікаві новини від 5 каналу пишуться між іншим такими перлінками як “інсайди”. Невже в Україні всі знають англійську мову і їм байдуже як пишемо – суржиком чи літературною мовою? Складається враження, що новоспечений журналіст вивчив кілька англійських слів і хизується своєю мудрістю. Навіщо? – запрошується питання. Чи потрібно засмічувати українську мову чужими словами, коли у нас є свої милозвучні слова? В українських словниках, в академічному СУМ тощо такого слова немає. Слово “inside” – це внутрішня частина; амер. секретні відомості з перших джерел; таємний, секретний. Отже, вивчаймо чуже, але шануймо своє. Це не секрет. Це обов’язок кожної культурної людини!

Що таке “сталкери?” З цікавих новин від 5 каналу довідуємось, що: “У зоні відчуження правоохоронці затримали “сталкерів”, які намагалися вивезти радіоактивні гриби та деревину”. Слухаю і майже нічого не розумію. Невже на українському телебаченні диктори не знають літературної мови, невже спілкуються українсько-англійським суржиком? В українських словниках, в академічному СУМ такого слова немає. До словників таки треба часто заглядати. Англійське слово “stalk” між іншим має такі значення, як: іти крадькома, підкрадатися; підкрадання. У наведеному реченні можна було зрозуміло так написати: “У зоні відчуження правоохоронці затримали людей, які намагалися крадькома (або незаконно) вивезти радіоактивні гриби та деревину” [№ 2, с. 12]. І таких мовних покручів у нашій мові хоч греблю гати.

В освітньому процесі підростаючого покоління мова є єдиним джерелом не тільки в опануванні професійних навичок, а й осягненні широких горизонтів інтелектуального самовдосконалення особистості. В опорі на суміжні предмети з історії України, етнографії, культури, риторики, краєзнавства та ін., як відомо, виховується почуття любові до своєї Батьківщини, національна свідомість, патріотизм і високоморальні риси громадянина України. Без достатньої кількості обсягу навчального часу для глибокого засвоєння граматичних основ української мови, історії України, інших суміжних

дисциплін та виховання правоохоронних чеснот і ретельного контролю в українському суверенному суспільстві множитимуться перевертні, хабарники, кар'єристи, злодії різних мастей і т. п. і такі правоохоронці, які давали присягу на вірність Україні, а в критичний момент путінської окупації в Криму, Луганську, Донецьку стали зрадниками.

Література

- 1.Словник іншомовних слів: 23 000 слів та термінологічних словосполучень / Уклад. Л.О.Пустовіт та ін. – Київ: Довіра, 2000. – 1018 с.
- 2.Шевченко Тарас. Кобзар. – Українське видавництво в Січеславі, 1919. – 528 с.
3. Найдорожчий скарб: Слово про рідну мову: Поезії, вислови /Упоряд. Лучук В.І. – Київ,: Рад. письменник, 1990. – 390 с.
- 4.Бористен. Літературно-мистецький, публіцистичний, науково-популярний щомісячний часопис. – Дніпро, 2021.

ОПТАТИВНІ КОНСТРУКЦІЇ ЯК ОКРЕМИЙ ТИП

БАЖАЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЙ

Любов Умрихіна

Харків

Бажальні конструкції – синтаксичні репрезентанти бажального значення.

Бажальне значення – волітивне суб'єктивно-модальне значення, що його суттю є уявлювана (ірреальна) ситуація, що могла б задовольнити моральні або фізичні потреби мовця, тому становить предмет його волевиявлення. Основними конститuentами бажальної семантики є волітивність, ірреальність, оцінність, емоційність. Визначальним у формуванні бажальності є нівеляція ознак адресованості й каузативності, що взаємозумовлює когнітивний характер передаваної інформації.

Бажальні конструкції пропонують об'єктивований у мові світ ідеального. Позначені відносно більшою роллю суб'єктивного фактора, бажальні конструкції представляють не

просто констатацію ірреальної ситуації, а подають її як бажану для суб'єкта мовлення. Мовець не визначає ступінь вірогідності реалізації уявленої ситуації, оскільки не актуалізує це питання на момент мовлення. Більш значущим постає факт наявності бажаної ситуації у його уявленні.

Оптативні конструкції – предикативні синтаксичні одиниці, призначені для вираження оптативного значення як ядерного в бажальній модальності. Особливість їхнього структурування визначена характером предикативної основи, а саме присудка. Ним виступає дієслово бажального способу як маркер немотивованого бажання. Тож репрезентуючи оптативне значення як субкатегорійне значення бажальної модальності, вони виражають його у спеціально призначеній для цього формі.

Оптативне значення, репрезентуючи бажальну модальність, утілює основні конституенти бажальної семантики, проте воно виокремлене як домінантне завдяки специфіці граматичного оформлення, що відбиває сутність бажальності у її найбільш концентрованому вияві.

Оптативне значення є граматично маркованим. Його мовні репрезентанти – оптативні конструкції – виступають граматичною реалізацією конструкцій синтаксичного бажального способу, що за ним у синтаксичній парадигмі закріплений відповідний структурно-семантичний тип утворення – бажальний спосіб. В основі синтаксичного бажального способу лежить форма морфологічного бажального способу дієслова як основи формування предикативного центра речення: інфінітив + *би*, дієслово у формі минулого часу + *би* (функціонально видозмінений умовний спосіб). Значущим формальним засобом вираження оптативного значення є суб'єктивно-модальна частка *би* як виразник ірреальності.

Специфіку оптативного значення визначає немотивованість бажання, зумовлена неусвідомленістю мовцем мети під час вочевидь афективного продукування. Тому в оптативне значення завжди супроводжуване експресією вираження: «оптатив має значення емоційно забарвленої далекої від реальності спрямованості до певної дійсності»

[1, с. 102]. Немотивованість бажання корелює із компонентом малоїмовірності здійснення й ознакою низької контрольованості ситуації. Зорієнтованість на досягнення певних намірів у цьому разі абсолютно нівельована. Усе це відбиває характер репрезентації ірреальної ситуації.

Приклади бажальних конструкцій: – *Хай живе перемога! І мир! – Хай живемо ми! – Хай живу трохи і я, Іван Орлюк, сержант. Ось вона, моя станція. Бувайте здорові, товариші мої!* (О. Довженко); – *Ось я поцокаюсь з панночкою. Будьмо здорові. Хай наші вороги вигинуть, – і Федір, цокнувшись чаркою, зразу вихилив. <...> Хай нашим ворогам така шибениця!* – скрикнула Христя, вихиливши чарку і вибризнувши остатню краплю поверх голови (Панас Мирний); *Дівчата виносять вазонки з кімнат і рядочком ставлять під хатою на плиті. Квіти теж потребують нових сил навесні: хай переміщується зужите із свіжим, стара кров землі із молодю* (Ірина Вільде).
Приклади оптативних конструкцій: – *Ех, злетіти б на вороного та вихопити із піхов шаблю!* – блиснув козак очима. – *Хоч перед смертю глянути б...* – пригас, пригас. І заспівав, на подив, словами із «Гайдамаків» (В. Шевчук); *Увійшов Мостовий. – Нарешті! – міцно обняв Платона. – Хоч би подзвонив, поїхав і як у воду...* (М. Зарудний); – *Боже Свароже і ти, Перуне! Полиште царство піднебесних хмар, океан-моря бездонного, з'явіться над землею й розбийте вериги Морозкові. Най би вгомонився той дідок-несплюйко та перестав скиглити під вікнами: "Пустіть, та пустіть же в оселю, бо рознесу її по вітрові, замету білою бородою так, що й до скону віку ніхто не відшукає!" А луснув би ти зі своїми погрозами, зі стукотом-грюкотом за вікном!* (Д. Міщенко).

Література

1. Беляева Е. И. Функционально-семантические поля модальности в английском и русском языках. Воронеж: Изд-во Воронежского ун-та, 1985. 180 с.
2. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений. Оценка. Событие. Факт. Москва: Наука, 1988. 341 с.

3. Скомаровська С. В. Вербалізація бажальної модальності в українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Світлана Володимирівна Скомаровська. Київ, 2010. 20 с.
4. Умрихіна Л. В. Семантика оптатива та засоби його вираження в сучасній українській мові : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Любов Володимирівна Умрихіна. Харків, 2007. 176 с.

---

6. Мовна особистість у мовній картині світу. Психолінгвістика

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ЗАСОБАМИ ТРЕНІНГУ КОМУНІКАТИВНОСТІ

Світлана Вдович

Львів

Професійна діяльність психолога немислима без активного спілкування з різними людьми, які потребують допомоги. Тому в освітньо-професійній програмі навчання майбутніх фахівців зі спеціальності «Психологія» неодмінно має бути передбачена комунікативна підготовка, яка забезпечить ефективне оволодіння комунікативними навичками: доступно формулювати думки, слухати, чути і розуміти співрозмовників, аргументувати, переконувати, впливати, домовлятися як у професійній діяльності, так і в особистісних стосунках, передбачати і розв'язувати конфліктні ситуації, співпереживати, виявляти власні емоції тощо.

Питання комунікативної підготовки відображене у працях багатьох сучасних дослідників, а саме: С. Ісаєнко, Т. Костолович, О. Краєвської, О. Лахтадир, Ю. Ненько, Т. Поясок, А. Приходько, О. Савченко, С. Симоненко, І. Синиці, Г. Федосова та ін.

Дослідження комунікативних навичок майбутніх психологів Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (ЛДУБЖД) показало, що їхня комунікативна підготовка є недостатньою, у студентів часто виникають труднощі та комунікативні бар'єри у спілкуванні та взаємодії, вони не вміють попереджати конфлікти та обирати

доцільні стратегії їх подолання, виникають труднощі та страх, коли доводиться виступати перед аудиторією. Діагностика перешкод у встановленні емоційних контактів у студентів першого курсу дозволила зробити висновки про те, що у більшості (50,9%) опитаних емоції щодня дещо ускладнюють взаємодію з партнерами, багатьом (25,5%) емоції заважають встановлювати контакти з людьми, оскільки вони часто піддаються дезорганізуючим реакціям і емоційним станам, 21,8% опитаних мають деякі емоційні проблеми у повсякденному спілкуванні і лише 1,8% студентів емоції не заважають спілкуватися з партнерами. Основними перешкодами у встановленні емоційних контактів є:

- неадекватний прояв емоцій (148 балів) – виявлено у 98,2% опитуваних, для 61,8% ця перешкода є постійною;

- небажання зближатися з людьми на емоційній основі (124 бали) – виявлено у 96,4% опитуваних, для 36% ця перешкода є постійною;

- негнучкість, нерозвинутість і невиразність емоцій (112 балів) – виявлено у 89,2% опитуваних, для 36% ця перешкода є постійною;

- домінування негативних емоцій (105 балів) – виявлено у 85,6% опитуваних, для 30,6% ця перешкода є постійною;

- невміння управляти емоціями і дозувати їх (104 бали) – виявлено у 85,6% респондентів, для 36% ця перешкода є постійною.

Формуванню комунікативних навичок, на нашу думку, сприяє ґрунтовна теоретична підготовка, яка забезпечується такими дисциплінами, як «Психологія спілкування», «Українська мова та культура», «Технологія психотренінгу», «Основи психокорекції» та ін., а також практичне відпрацювання навичок, що забезпечується комплексом психологічних тренінгів: «Тренінг комунікативності», «Тренінг сенситивності», «Тренінг особистісного зростання», «Мотиваційний тренінг».

Вивчаючи дисципліну «Психологія спілкування», студенти отримують теоретичні знання про сутність і зміст спілкування, про його роль у розвитку та житті людини,

зокрема у практичній діяльності психолога; вивчають закономірності процесів комунікації; способи і засоби налагодження зв'язку, підтримання контакту і ведення ефективного діалогу зі співрозмовником, попередження та розв'язання конфліктів у професійній діяльності та в особистісному спілкуванні.

Закріпити отримані теоретичні знання студенти можуть на практичних заняттях тренінгу комунікативності. На перших заняттях обов'язково проводиться діагностика комунікативних здібностей, можливостей встановлення емоційних контактів, здатності управляти міжособистісним конфліктами, стратегій розв'язання конфліктних ситуацій. Під час тренінгу студенти опановують способи встановлення контактів, знайомства і привітання, різноманітні комунікативні техніки, стратегії розв'язання конфліктів у найрізноманітніших ситуаціях, вчать активно й ефективно слухати інших людей, сприймати і розуміти емоції та почуття партнера по спілкуванню та вербалізувати власні переживання та емоційні стани, презентувати себе та своїх одногрупників, отримувати зворотний зв'язок, здійснювати рефлексію, «читати» невербальні сигнали співрозмовника, попереджати й керувати конфліктами, правильно обирати стратегії в різноманітних конфліктних ситуаціях, управляти емоціями, визначати форми психологічного впливу, розпізнавати маніпуляції та протистояти їм, долати комунікативні бар'єри, взаємодіяти в групі, долати страхи під час публічних виступів, вести ділову комунікацію. На заняттях комунікативного тренінгу студенти в ігровій формі відпрацьовують нові моделі поведінки у найрізноманітніших ситуаціях.

Отже, «Тренінг комунікативності» є ефективною формою розвитку та вдосконалення комунікативних навичок майбутніх психологів.

ЦІЛІСНІСТЬ ЛІНГВОПЕРСОНИ В ДИСКУРСИВНИХ ПРАКТИКАХ: МОТИВАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИЙ ВИМІР

1. Тлумачення мовної особистості (далі – МО) своєю базою має її концептуальне розуміння, що постає одним із компонентів тріади *мова, мовлення і мовленнєва діяльність* МО – цілісність, яку потрібно розглядати через призму персоналізму (↔ лінгвоперсоналізму), останній виокремлює особу з-поміж інших, актуалізуючи її особистісний статус [1, с. 55–59]. Говорити про МО потрібно з урахуванням, що вона розвивається протягом усього життя, зазнаючи різних впливів, зумовлених територією, мовним соціумом, віком, етико-естетичним розвитком та ін. Перехід із одного мовленнєвого (↔ мовленнєвосоціумного) середовища до іншого може створювати відчуття дискомфорту і/чи комфорту, прагнення адаптуватися і/чи самозберегтися й самоідентифікуватися. Перехід до іншого мовленнєвого середовища створює різні ситуації лінгвізму – від нуль-лінгвізму до полілінгвізму.

2. У МО функційно навантаженими є: нульовий (вербально-семантичний), лінгвокогнітивний, мотиваційний її рівні. Перший корелює із ідіолектом, що формується з опертям на етнолект, регіолект, соціолект, відповідні генераційно-освітні мотивації та ін. Ідіолект доцільно розглядати в мовно-стилістичному (1), соціолінгвальному (2), лінгвокультурологічному (3), лінгвокогнітивному (4), лінгвостатистичному (5) та інших аспектах. Для аналізу (1), (4), (5) достатньо застосувати лінгвокомп'ютерні технології вільної навігації в межах корпусу, а вивчення – (2), (3) вимагає врахування соціумних (2) – лінгвокорпоративних, лінвогенераційних, лінгвогендерних, лінгвоареальних та культурно-історичних, територіальних (3) чинників, що сукупно формують категорію текстуалітету.

3. Створення вичерпного корпусу текстів митця уможлиблює встановлення: 1) пріоритетів тих чи тих концептів із відповідною їх вербалізацією; 2) частоти морфологічних, синтаксичних та інших форм та їх корелятивності із загальномовними, наявності узусних зсувів та оказіональних варіацій (пор. навантаження опозиції ЖИТТЯ

↔ СМЕРТЬ у мовленнєвому портреті В. Стуса [1]); 3) моделей метафоризації, регулярності асоціацій (пор. у мовленні Р. Іваничука: метафоризація концепту ГНІВ має моделі: ГНІВ – СУПРОТИВНИК; ГНІВ – ТЕМРЯВА; ГНІВ – ХОЛОД, ГНІВ – ВІЙНА [3, с. 221]); 4) домінування кольороназв та емоційно-естетичного тла (так, у мовленні Р. Іваничука найбільшу тематичну силу має *чорний* колір [3, с. 220], а в мовленні Л. Костенко – *сірий* [1, с. 135]); 5) обростання лексем тими чи тими смислами з виявом максимального потенціалу такого нарощення.

4. Цілісний корпус текстів митця (наприклад, М. Коцюбинського, Ю. Шевельова та ін. (corpora.donnu.edu.ua)) стає підґрунтям для уникнення суб'єктивізму дослідника [1, с. 16–20] та ін.), визначення вузького й широкого контекстів слововжитку, застосування новітніх технологій аналізу мовних структур, а також – сформуванню викінчену концепцію реальної граматики, адаптованої до потреб окремого мовця і/чи лінгвокорпоративної групи, оперативно зіставляти функційне навантаження тих чи тих форм, лексем, концептів, лінгвокультурем і под. у різних лінгвоперсон. Показовим є те, що об'єктивна мовносоціумна граматика в широкому розумінні охоплює: n-кількість лінгвоперсонологійних текстів: що більша кількість текстових величин залучено до аналізу, то ймовірно викінченішим постає висновкове узагальнення. Так, наприклад, абсолютна частота вживання слів *радість* і *гнів* як основних вербалізаторів відповідних концептів у прозі Р. Іваничука становить: *радість* – 278 (відносна частота у % – 214¹⁵), *гнів* – 154 (118,9), що істотно відрізняється від їх функційного навантаження в сучасній українській художній прозі: 12402 (168,3) і 4163 (56,8), а в текстах П. Загребельного та Ю. Мушкетика використання лексеми *гнів* є вищим, натомість слово *радість* за кількістю фіксацій наближене до художньої прози О. Бердника (за Н. Лотоцькою [3, с. 110–130]).

5. У дослідженнях мовносоціумної об'єктивної та суб'єктивної граматики використовують корпуснобазований (корпусногрунтований) і корпуснокерований підходи [1, с. 88–92], оскільки перший уможливорює підтвердження тих чи тих спостережуваних мовленнєво-узусних та мовленнєво-оказіональних утворень у монолінгвоперсонологійній

практиці [1, с. 101–110], а другий – дає змогу визначити тенденції й напрями розвитку і в монолінгвоперсонологійній (монокорпуси М. Коцюбинського, Ю. Шевельова (corpora.donnu.edu.ua), Р. Іваничука [3] та ін.), і в загальнонаціональній (ГРАК: <https://cutt.ly/fQrZqIB>, пор., наприклад, можливості визначення контекстного оточення тих чи тих морфологічних і синтаксичних форм, конструкцій: <https://cutt.ly/dOrLLaD>) стихіях. Корпусноґрунтований підхід уможливує й розкриття функціонування тих чи тих форм, конструкцій, вербалізацій на ґрунті самого корпусу, оскільки в його межах можна повноцінно визначити і скваліфікувати похідні в його площинній цілісності факти. Такий підхід можна застосувати, наприклад, для встановлення територіально і/чи ситуативно мотивованих, і/чи інтенційно визначених (пор., наприклад, використання інтенційно мотивованих етикетних формул у листах Ю. Шевельова до Олекси Ізарського [1, с. 15–25] та ін.) лінгвоіндивідуалізацій у мовленнєвій стихії М. Коцюбинського, В. Стуса (corpora.donnu.edu.ua), і/чи з'ясування вербалізаторів концептів емоційних станів; пор., наприклад, вербалізацію концептів *гнів* і *радість* у текстово-дискурсивному просторі Р. Іваничука [3, с. 171–187], кольороназв; розкриття цілісної кольорової мапи та ін.

Перспективним є зіставлення цілісності монолінгвоперсон у їхніх сукупних дискурсивних практиках на ґрунті сформованих корпусів МО та застосуванні лінгкомп'ютерних технологій квантифікації, ідентифікації та ін.

Література

1. Загнітко А. Теорія лінгвоперсонології. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2017. 136 с.
2. Копотев М.В., Мустайоки А. Современная корпусная русистика. *Slavica Helsingiensia* 34. *Инструментарий русистики: корпусные подходы*. Хельсинки, 2008. С. 16–20.
4. Лотоцька Н.Я. Ідіолект Романа Іваничука: корпуснобазований та лінгвокогнітивний підходи: дис. ... доктора філософії. Львів, 2021. 325 с.

ОКАЗІОНАЛЬНІ ЕКСПРЕСИВИ ЯК ВИЯВ ЛІНГВОКРЕАТИВНОСТІ ІРИНИ ФАРІОН

Іванна Кавчак

Чернівці

О. Земська влучно назвала ХХ ст. „віком okazіоналізмів” [2, с. 128]. Однак нині, спостерігаючи за тенденційними процесами мовної картини в суспільстві, сміливо можна стверджувати, що неологізація тоді лише набирала обертів, а на початку ХХІ ст. „вибухнула” як один із оригінальних засобів експресивізації інтенції мовця.

Індивідуально-авторські новотвори виявляють багаті можливості мовленнєвої експресивності Ірини Фаріон. Передусім okazіоналізми створюють мікрообрази, за якими реципієнт прочитує світоглядну позицію і ставлення мовознавиці до політичних процесів у сучасній українській державі. Рівень okazіональності зібраних авторських неологізмів визначаємо лексикографічно (СУМ-11, СУМ20 (А – ЇБМАЛЬ) [1, 5], „Словник новотворів української мови початку ХХІ століття” Г. Віняр та Л. Шпачук [4], „Лексико-словотвірні інновації (2015–2016)”, „Словотворчість незалежної України (2012–2016)” А. Нелюби і С. Редьки [3, 6] та ін.).

Аналіз 127 публіцистичних статей Ірини Фаріон, взятих із інтернет-видання „Українська правда” [7], засвідчує, що okazіональні одиниці формують дві макрогрупи: 1) okazіональні деривати, утворені від власних назв (25 номенів): Проте голосування мовного закону у ВР України 20.05.2015 року „Про державну службу” (щодо обов’язкового володіння українською мовою посадовими та службовими особами органів державної влади) стало лакмусовим папірцем на яценюкобезродність нашого парламенту (07.06.2019): Яценюк + о + безродність → яценюкобезродність; 2) okazіональні деривати, утворені від загальних назв (27 номенів): Натомість – ви брехнеполивачі та облудники – просто мішки з брудними грішми (27.09.2013): брехн(я) + е + поливач (поливати + ач → поливач) → брехнеполивач.

За нашими спостереженнями, істотну перевагу мають складні новотвори (80%), з яких 50% розвинені за допомогою словоскладання: а) персоніми: гриневичо-скрипники, депутат-порошенківець, садовісти-симулякри, побратим-нардеп, чужинець-олігарх, мер-фарисей, політик-паралітик, хохол-перевертень, раб-приспосованець, поплічник–казнокрад; б) ад'єктиви: медведчуківсько-порошенківський, путінсько-порошенківський, бездарно-нікчемний, безродна-безнародний, горе-освітній, горе-сучасники, кримінально-українофобський; в) адвербіативи: гріховно-наївно; а 30% – основоскладання: а) персоніми: табачникоквіт, кернесодобкін, квітогриневич, тимошенколяшко, брехнеполивачі; б) топоніми: лугандони; в) ідеоніми: яценюкобезродність, москвохляцтво, садонеміч, етноклітини; г) ад'єктиви: окупантомовний.

Решта способів словотвору є менш ефективними, а саме: суфіксальний (10%): а) персоніми: садов-іст(и), потвор-иськ(о), ганьб-иськ(о); б) ідеоніми: москові-зація, англії-зація, путіні-зація, валуїв-щин(а); семантичного (6%): єфремові, симоненки, тарути, литвини, однотуровий, гібриди; префіксального (4%): а) персоніми: недо-українці; б) вербоніми: до-урядувалися.

Відантропонімні okazіоналізми (найбільше такі інновації представлені композитами) мають у свій семантиці обов'язковий експресивний компонент внаслідок повторного залучення прізвищ осіб або назв політичних організацій, що скомпрометували себе перед суспільством поглядами, вчинками, діями, поведінкою. Наприклад: <...> харківські кернесодобкіни – горе-сучасники як останній виплід совка (07.09.2013), де композит карсенодобкіни походить від антропонімів – прізвищ політичних діячів М. Добкіна й Г. Кернеса, відомих своїми проросійськими поглядами. Використовуючи цей okazіоналізм, Ірини Фаріон зневажливо характеризує всіх тих, які своєю діяльністю подібний до цих осіб.

Новотвори, які відслідковуємо в публічному мовленні Ірини Фаріон, віддзеркалюють сучасні тенденції процесу неологізації української мови. Різноманітність okazіоналізмів

публіцистичного мовного простору цієї знаної мовознавиці та політикині засвідчують оригінальне мовомислення, талант експресивно омовлювати свої спостереження за нинішніми політичними подіями та висловлювати власне ставлення до них через влучні, іронійні новотвори, що репрезентують світобачення українських патріотів.

Література:

Академічний тлумачний словник української мови (1970-1980) : в 11 т. / за заг. ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка : 1970-1980. URL: <http://sum.in.ua/> (дата звернення 24.04.2020).

Земская Е. А. Активные процессы современного словопроизводства. Русский язык конца XX столетия (1985—1995). Москва : Языки русской культуры, 1996. С. 90-141

Нелюба А., Редько Є. Лексико-словотвірні інновації (2015–2016). Словник / заг. ред. А. Нелюби. Харків : Харківське історико-філологічне товариство, 2017. 204 с.

Словник новотворів української мови початку XXI століття / упорядники Г. М. Віняр, Л. Р. Шпачук. Кривий Ріг, 2005. 158 с.

Словник української мови online. Т. 1–10 (А – Ї). URL: <https://servicesulif.org.ua/expl/Entry/index?wordid=1&page=0> (дата звернення 24.04.2020).

Словотворчість незалежної України : 2012–2016. Словник / укладачі А. Нелюба, Є. Редько / за заг. ред. А. Нелюби. Харків : Харківське історико-філологічне товариство, 2017. 460 с.

Фаріон І. Д. Українська правда : блоги. URL: https://blogs.pravda.com.ua/authors/farion/page_20/ (дата звернення 28.09.2019).

ІННОВАЦІЙНА МОВНА ДОКТРИНА

Олександр Кириченко, Олександра Тунтула

Миколаїв

Основні положення розробленої О.А. Кириченком інноваційної мовної доктрини [1, с. 209-210; 2, с. 67-69; 4 та ін.] зводяться до наступного. Мова є засобом спілкування

людей між собою і, щоб найбільш ефективно, раціонально та якісно виконувати свою вказану базисну функцію, цей мовний засіб повинен мати такі дві взаємопов'язані базисні властивості :

1. Як засіб спілкування людей між собою бути єдиною мовою в світі, чому принципово відповідають освітні вимоги щодо знання тільки англійської мови як іноземної, а також теологічна концепція початкової мовної єдності всіх людей у світі.

Єдиною у світі мовою може бути і будь-яка інша, ніж англійська, мова, але найпоширеніша в світі і найпростіша для оволодіння. Тому принципово нічого поганого немає в прагненні освітнього міністерства змусити всіх людей, принаймні, хто хоче стати доцентом або професором, добре знати єдину мову міжнародного спілкування. Головне не порушувати вимоги ч. 1 ст. 58 Конституції України та не поширювати ці вимоги на ті правовідносини, що виникли ще до вступу даної вимоги в силу [3].

Легітимно такого роду вимоги можна пред'являти в майбутньому тільки до тих осіб, які після 01.01.2016 р. (тобто після первинного введення освітянським міністерством вимог про знання претендентами на вчене звання доцента та професора англійської мови не нижче B2) пішли в перший клас школи, якщо міністерство ще докладе всіх зусиль для того, щоб всі діти із середнім інтелектом по завершенню школи досягли знання англійської мови не нижче B2 і без залучення додаткових коштів на репетиторство. А тут чимало існує проблем, в першу чергу, значна плінність вчителів англійської мови, недостатня їх кваліфікація навчити дітей до такого рівня та ін. Тому всі і принципово добрі справи необхідно робити без відкритого порушення вимог Основного закону держави.

2. Бути настільки простим, щоб цю мову могла опанувати у повному обсязі будь-яка особа із середнім інтелектом і зі шкільною освітою.

Дана базисна властивість мови фактично відсутня у всіх існуючих у світі мов. Навіть все та ж англійська мова має не аргументовані здоровим глуздом істотні відмінності між буквою в звуковому і письмовому відображенні. А оволодіння цими алогічними відмінностями займає дуже багато часу. Такого недоліку практично немає в українській

або російській мові. Але ці мови, в свою чергу, мають дуже багато винятків в мовних лексичних і граматичних правилах, що в основному теж не пояснюються здоровим глуздом і викликають значні витрати часу на оволодіння всіх цих численних алогічних винятків та ін.

Не треба забувати і про те, що будь-яка національна мова і культура є результатом наполегливої цілеспрямованого відповідного виховання. Але таке виховання втягує освітню діяльність в додаткові витрати часу на оволодіння цих особливостей, що принципово могли б бути використані і на професійне чи інше вдосконалення компетентностей особи. Красномовним результатом цілеспрямованого будь-якого національного виховання людини є рівень деяких афроукраїнок, які працюють в українських мас-медіа і за національними мовним і культурним українським показниками значно перевищують або, принаймні, не поступаються і багатьом представникам «титильної нації».

Виходячи з викладеного, було б доцільним освітньому міністерству чи уряду держави, яке, зокрема, і затверджує порядок присудження наукових ступенів і вчених звань, поставити перед вченими-мовознавцями вимогу виконати протягом певного досить стислого періоду часу своє основне наукове призначення і надати суспільству такий рівень мови, наприклад, української, який не матиме непояснених здоровим глуздом мовних труднощів в оволодінні.

В іншому випадку вони будуть позбавлені наукового ступеня, результати досягнення якої практично і ускладнили українську та інші мови і все далі відсунули їх від рівня свого базисного призначення - бути простим і доступним засобом спілкування людей між собою.

Література :

1. Кириченко А. А. Гипердоклад о более двухстах пятидесяти лучших доктринах и концепциях юриспруденции научной школы профессора Аланкира: коллективная монография / кол. авторов под науч. ред. А. А. Кириченко. 2-е изд. Николаев: Ник. нац. ун-т им. В. А. Сухомлинского, 2015. 1008 с.

2. Кириченко А. А. Новая доктрина одиннадцатилетнего образования и его учебного обеспечения : монография / А. А. Кириченко, А. К. Виноградов, Ю. Д. Ткач, А. С. Тунтула; под ред. А. А. Кириченко. Киев : Издатель Назаров О. А., 2019. 182 с. (приложение к электронному реферативно-научному журналу «Судебно-психологическая экспертиза. Применение полиграфа и специальных знаний в юридической практике»), русс., укр. URL : <http://expertize-journal.org.ua/profesor-kirichenko-o-a/971-kirichenko-a-a-vinogradov-a-k-tkach-yu-d-tuntula-a-s-novaya-doktrina-odinnadtsatiurovnevo-obrazovaniya-i-ego-uchebnogo-obespecheniya-monografiya>

3. Конституція України : закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141, із змінами, згідно із законом України № 27-ІХ від 3 вер. 2019 р., ВВР, 2019, № 38, ст. 160. Zakon.rada.gov.ua : веб-сайт. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>

4. Розширена доповідь О. А. Кириченка «Недоліки та надбання міжнародного і вітчизняного правового регулювання освіти та новітня доктрина чотирнадцятиступеневої освіти та науки». 22 510 слів. Парламентські слухання «Правове забезпечення реформи освіти в Україні» 09 груд. 2015 р. Навчально-науковий інститут історії, політології і права Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського : веб-сайт. 2015, 9 дек. URL : <http://ihpl-mnu.mk.ua/головна/science/conference/розширена-доповідь-о-а-кириченка-недо>

СИМВОЛІЧНИЙ ЛАНДШАФТ І МОВНА ОСОБИСТІТЬ

*Павло Кретов, Олена Кретова
Черкаси*

Тези підготовано на основі авторської статті [1]. У полі зору нашої уваги знаходиться розгляд питання про те, яким чином концепт символу і символічного дається взнаки у сфері соціальної комунікації (наприклад, медійного простору та альтернативної реальності

соціальних мереж), у сфері самовизначення та самоідентифікації людини як когнітивного агента? Насамперед маємо наголосити, що символічний спосіб фіксації знання, який лежить в основі будь-якого семіотичного коду (оскільки мова є варіантом такого інваріанту, то гіпотетично будь-який знак, уявлення, сприйняття, маючи символічний потенціал, можуть трансформуватися, піднятися до символу) і тому має пряме відношення до практичної філософії в традиційному кантівському розумінні, оскільки виступає посередником між безумовністю категоричного імператива та неминучою конечністю людської істоти. Коли ми говоримо про символічний ландшафт соціуму або про феноменологічний аспект життєсвіту людини, то ми маємо на увазі, що він є не просто тлом, фоном або бекграундом, він є способом і місцем онтологічного укорінення людської істоти, її самоідентифікації щодо царини смислів і в самому тезаурусі смислів культури. Тобто він одночасно виконує (запускає) для людини самотрансцендуючу функцію, він зовнішній щодо неї та іманентний їй, вказуючи на спосіб подолання обмеження міфу про даність («myth of the given», В. Селларс). Сучасний американський дослідник М. Росс, говорячи про побутування символіки в «розділених суспільствах» (divided societies), зауважує, що символічна форма виразу смислу одночасно працює як бар'єр або можливість щодо здійснення людиною вибору, усвідомлення власної ідентичності на всіх її рівнях – від етнічної до культурної і політичної, і дає можливість судити, є критерієм ступеню напруги у певному суспільстві [2, с. 4]. Бачимо, що сучасні конкузіональні війни, війни за свідомість практично всім головним своїм арсеналом (інструментарієм – так і функціонують мовні символи. Концепт арсеналу вже відсилає до конотацій, пов'язаних з війною, насильством, що завдячують символічним засобам – від простої мовної символіки до складних символічних конструкцій та оперуванням на дологічному і довербальному, символічному рівні картини світу. Оскільки самовизначення людини та її самоідентифікація відбуваються головним чином у соціальному контексті, то засоби цього самовизначення, властиво, є символічними – символи є «будівельними блоками самовизначення». Знаменно, що засоби оптимізації та терапії для таких

суспільств також є символічними, оскільки символ завдяки моменту взаємодії між елементами в межах своєї структури породжує драматичний ефект, що в свою чергу може мати катарсичну скерованість, апелюючи до співпереживання та емоцій. На рівні формування мовної особистості та особистісних лінгво-культурологічних підстав фахової підготовки людини апеляція до символічного ландшафту свідомості ефективна та евристична. Сучасний дослідник медіакультури Е. Адлер зауважує, що гіперконсумеризм культури XXI ст. передбачає насамперед візуалізацію смислів у віртуальному вимірі різноманітних інформативних ресурсів в опорі на зображення і відеоряд, що стосується телебачення, контенту таких ресурсів, як YouTube, розмаїття соціальних мереж, що спричиняє нову кризу феноменологічного підходу до обґрунтування онтологічних проблем [3]. Ідеться, власне, про тенденцію до радикалізації розуміння буття як випадкового та хаотичного. Таким чином, можемо припустити, що символізм медіапростору для сучасної філософської антропології є не просто маркером специфіки сучасної ситуації та епіфеноменом прогресу науки й розвитку технологій, так би мовити, в передчутті технологічної сингулярності (В. Віндж), а підставою соціального буття та формування уявлень про ідентичність людини у бутті і соціумі. Таким чином символізація буття (символ як нитка Аріадни для людини в хаосі миттєвих (immediate), не пережитих, не укорінених смислів.) пов'язана з десимволізацією, інтерпретованою як знелюднення, знака. У сучасних лінгвокультурології, філософії культури, філософії мови і філософії науки можна констатувати певний парадокс: символ, онтологізуючись, інтерпретується як об'єкт або річ, але при цьому продовжує працювати як концептуальна символічна конструкція (чи концептуальна метафора (Дж. Кемпбелл)). Таким чином, символічна реальність перестає бути реальністю другого порядку, але при цьому і не замикається коло безкінечної авторекурсії (до якого намагалася звести символ постмодерністська критика).

Отже, віртуальна культура та віртуальна наука XXI ст. конституують виникнення онтології віртуальної реальності, в якій лише символи спроможні повернути людині тезаурус філогенетичної цивілізаційної пам'яті, укорінити її, оскільки символи, набуваючи

онтологізованості, свідчать людині про саму себе, а не лише безкінечно провадять її багаторівневими смисловими рядами, чи то відсилають до чогось такого, чим не є самі. Онтологізація символу означає, що він не просто реальний, а творить специфічний тип реальності.

Література

1. Кретов П. В., Кретова О. І. Символічний ландшафт свідомості : людина між репрезентаціонізмом, функціоналізмом і релятивізмом. *Антропологічні виміри філософських досліджень*. 2017. № 12. С. 40–49. URL: <http://ampr.diit.edu.ua/article/view/119122>
2. Ross, M. H. *Culture and Belonging in Divided Societies : Contestation and Symbolic Landscapes*. Philadelphia : University of Pennsylvania Press, 2009. 312 p.
3. Adler, A. C. *Celebricities : Media Culture and the Phenomenology of Gadget Commodity Life*. New York : Fordham University Press, 2016. 216 p.

ІЗ ПУБЛІКАЦІЙ ХАРКІВСЬКИХ МЕДІА ПОСТУПОВО ЗНИКАЄ «МОВА ВОРОЖНЕЧІ» — ДОСЛІДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Олена Лентуга

Харків

«Мова ворожнечі — це будь-яке самовираження з елементами заперечення принципу рівності між людьми в правах. Мова ворожнечі описує, ієрархічно зіставляє різноманітні групи людей та оцінює особисті якості конкретних осіб на підставі їхньої належності до тієї чи іншої групи», – зазначає Олена Голуб, авторка посібника «Медіакомпас: путівник професійного журналіста» й експертка Інституту масової інформації. Конструкції «мови ворожнечі» можуть бути явними й прихованими, проте будь-яке їхнє застосування є порушенням Кодексу

журналістської етики. Тож Інститут масової інформації щорічно моніторить вияви дискримінації в національних і регіональних медіа. І це результативно.

Так, «мова ворожнечі» в харківських онлайн-виданнях зустрічається дедалі рідше. Порівняймо результати останніх досліджень ІМІ. У 2019 році відсоток неприйнятних формулювань щодо етнічних груп, жінок / чоловіків і літніх / молодих людей становив 1,54%. 2020-го відсоток зменшився до 0,5%. Цьогорічний моніторинг десяти регіональних ЗМІ з 9 по 11 серпня 2021 року * не виявив жодного порушення у 855 матеріалах.

Такі позитивні зміни чудово простежуються на прикладі найчастіших порушників стандартів журналістики. Якщо 2019 року кримінальна хроніка звучала ось так: *«52-летнего азербайджанца с ножевыми ранениями привезли в "неотложку" еще в середине июля. Пока мужчину спасали медики, правоохранители выяснили: пострадавший решал денежные вопросы со своим сверстником-грузином»* (Город X), то наразі журналісти хоча б обмежуються оціночними судженнями: *«"Прибыв на место, правоохранители застали голого 35-летнего мужчину на одной из улиц города. Он начал вести себя взбалмошно и говорил несуразицу. В руках у сумасшедшего была пачка сигарет»* (Город X).

Звичайно, не дискримінувати – це не про досягнення, це про професійність. Справді, виявів міжрелігійної чи міжнаціональної неприязні в матеріалах місцевих

журналістів за досліджуваний період не було, і це нормальний стан речей для видань, що за рейтингами представляють регіон (моніторинг проводився серед десяти найпопулярніших медіа Харківської області).

Щодо виявів сексизму, то маємо констатувати присутність його в рекламних матеріалах. Як свідчить дослідження Центру гендерної культури, здебільшого сексистські оголошення використовувались у просуванні сфери послуг, зокрема ремонту та будівельних інструментів, нерухомості, банківської сфери та кредитів. «Основними ознаками, за якими звернення були визнані дискримінаційними, є приниження розумових здібностей, транслювання стереотипних уявлень. По-друге, оголене тіло або його частина розглядається як прикраса, так званий стопер, який привертає увагу, проте немає зв'язку чи асоціацій з рекламованим товаром. Третя ознака – це оречевлення (транслювання ставлення до людини як до речі. – Ред.)», – зазначає регіональна представниця Індустріального гендерного комітету в Харківській області Наталія Савицька.

У медійній сфері сексизм, на мою думку, виявляється ще й у відсутності гендерного балансу. Якщо поглянути на те, про кого медійники пишуть та чий коментарі беруть, то жінки стають експертками й героїнями в харківських новинах рідше, ніж чоловіки. Це доводить цьогорічний лютневий моніторинг ІМІ. Тоді фіксувалася загальна кількість новин, експертів і експерток, героїв і героїнь та їхнє процентне співвідношення.

Так, серед 68 експертів / експерток тільки 35% припадало на жінок. Співвідношення героїв і героїнь приблизно таке саме: у 70% матеріалів героями є чоловіки, у 30% – жінки. Звичайно, у деяких матеріалах згадувалися й ті, й інші, проте математичний підрахунок виглядав саме так.

Повертаючись до самого визначення «мова ворожнечі», маю процитувати ще одного медіаексперта – виконавчого директора ГО «Платформа прав людини» Олександра Бурмагіна.

«Правила й норми щодо запобігання мові ворожнечі існують фрагментарно, в більшості через антидискримінаційні норми, які обмежують пропаганду жорстокості, насильства, національної та релігійної ворожнечі. Термін «мова ворожнечі» відсутній у національному законодавстві. Регулятор існує для телерадіоорганізацій, відсутній – для преси та інтернету, частково наявний для іншої видавничої продукції (книги, видання). Відповідальність, як свідчить кількість і зміст вироків та інших форм «реагування», є ілюзорною. Навіть у випадках вияву жорстких форм (відвертий расизм у Вінниці, антисемітизм на радіо в Херсоні) може закінчитися відсутністю покарання для правопорушників. У найгіршому разі поширювачів мови ворожнечі чекає штраф або попередження (у випадку ЗМІ)», – пояснив медіаюрист, презентуючи дослідження з практики застосування національного законодавства у сфері протидії мові ворожнечі.

*Моніторинг проводився з 9 до 11 серпня 2021 року включно. Аналізувалися всі новини в новинних стрічках десяти найпопулярніших харківських ЗМІ: Город X, Status Quo, Kharkiv.Today, 057.ua, Об'єктив, Мой Харьков, Вечерний Харьков, ВГороде.Харьков, Newsgoom, АТН частку матеріалів із мовою ворожнечі й тематика матеріалів із мовою ворожнечі.

ПРИНЦИПИ НОМІНАЦІЇ КУЛІНАРНИХ ВИРОБІВ

Світлана Руденко

Харків

Сучасна українська кулінарна лексика об'єднує терміни й номени, що задовольняють різноманітні потреби в найменуванні результатів роботи працівників ресторанного

господарства. В їхній основі можуть лежати випадкові асоціації, що служать досягненню різних цілей: реклами, збуту тощо. Початок ХХІ ст. зайвий раз підтверджує думку, висловлену В.М. Лейчиком про те, що й наше століття можна назвати часом не тільки атома, електрики, але й часом реклами, що «ми живемо у час номенклатури. Адже номенклатура й реклама – рідні сестри, вони не можуть існувати одна без одної» [1, с. 22]. Збільшення питомої ваги комерційних номенів, ще не зафіксованих у спеціальній літературі, що є «авторськими винаходами», є наслідком креативного мислення працівників конкретного підприємства харчування. Вони широко представлені в сучасних преїскурантах цін, меню, накладних тощо. Нами зроблено спробу визначити особливості їх виникнення.

Принцип найменування за місцем кулінарного винаходу або розміщення виробника (ресторану, кав'ярні): млинці «Тайфун», печеня «Слобідська садиба», салат «F1», тістечко «Харків», коктейль «Метрополь», напій Березового Гаю. Цікавим є факт найменування, зафіксований В.В. Похльобкіним: біфштекс із вирізки, засмажений не в духовці, а на потельні, тобто неправильно, стали йменувати «М'ясо по-суворовськи», хоча Суворов такої страви не вживав, а назва була дана тому, що ресторан знаходився на Суворовському бульварі [2, с. 275].

Принцип найменування за наявністю одного – кількох компонентів, що входять до складу страви: морозиво «Екзотика» (з манго, ананасом та кокосом), квас «Бурячок», напій «Синьйор Помидор».

Принцип найменування за подібністю страви до певних явищ: торт «Вавілонська вежа», солянка збірна «Ноев ковчег», запечені в тісті яблука «Першгородний гріх», суфле з манної крупи «Сорок років у пустелі», торти «Зебра», «Мурашник», «Пінчер». Привертає увагу бачення семантики як денотата, так і його назви оселедець під шубою «Карл Маркс», зафіксований у виданні «Кулінарний мідраш»: «Побудова страви імітує вчення Маркса (1818-1883 рр.) про базис та надбудову, де базисом слугують простонародні елементи: оселедець, картопля, морква, цибуля (символи важкого становища робітничого

класу) і часник (єврейське походження відомого економіста). Елементами надбудови виступають вишуканий лимонний сік і майонез, доступні в ті часи лише вищому класу. Буряк є символом червоного прапора. Кріп подібний до бороди» [3, с. 82].

4. Принцип найменування за використанням властивостей і функцій предмета, спрямованих на кінцеву мету: напій «Бадьорість», заспокійливий коктейль «Кардіал», мус «Насолода», пунш «Теплота», кетчуп «Лагідний».

Принцип найменування за призначенням страви: салат «Дієтичний», піца «Веганська», закуска «Вегетаріанська», тости «До сніданку».

Кожний період розвитку людства визначався певними тенденціями в найменуванні страв, зумовленими різними історичними та економічними чинниками. Так, наприклад, щодо появи історично зумовлених назв страв доцільним вважаємо розподіл пропонованого лексичного матеріалу за 4 групами:

а) номени, утворені внаслідок присвоєння імені конкретної історичної особи – державного діяча, письменника, винахідника тощо, який брав участь у створенні страви (тобто наявне авторство). Такими, наприклад, є маршал Магон, маркіз де Бешамель, принцеса де Субіз, граф Строганов, граф Гур'єв. Звідси виникнення таких назв, як соус «Бешамель», соус «Субіз», м'ясо «Беф-Строганов», каша «Гур'ївська», торт леді Маргарет Джейн тощо.

б) номени, створені на честь відомих історичних осіб - міністрів, генералів, полководців, вельмож, горезвісних особистостей тощо: бішфтекс «Шатобріан», баранячі котлети «Помпадур», курчата «Рішельє», рис «Понятовський», соус «Горбі» (так назвали американці цей кулінарний виріб на честь М.С. Горбачова), печиво «Моніка» (на честь М. Левінськи), соус «Чемберлен», картопляно-бруквене пюре «Роберт Бернс», груші принца Чарльза, картопляне пюре «Елізабет» та безліч страв, що увічнюють пам'ять Кисельова, Потьомкіна, Шувалова, Демидова, Багратіона, Карамзіна, Одоєвського.

в) номени, створені на честь відомих історичних подій (війн, походів, революцій): суп «Кресі», суп «Лондондеррі», десерт «Тоффі епл». Слід зауважити, що виділені групи

номенів виникли відповідно до конкретної історичної ситуації і нерозривно пов'язані з історією та з оригінальністю страви, що була створена у визначену епоху. Щоправда номенклатурних одиниць, що отримали назву за місцем історичних подій, не так вже й багато. Одна із них –«Тоффі епл»: глазуrowані в цукрово-молочній помадці яблука на паличках нагадують про порохований заколот в Англії 5 листопада 1605 р., який святкується щорічно приготуванням цих десертних маленьких «бомбочок» [2, с. 161].

г) номени, створені на честь літературних героїв та назв художніх і фольклорних творів: суп «Д'Артаньян», торт «Червона Шапочка», напій «Майстер і Маргарита», торт «Червоне і Чорне»; оленина, тушкована в духовці «Робінзон Крузо».

Реанімація історично зумовлених назв є однією із данин моді. Тому, на нашу думку, є всі підстави кваліфікувати номени, які мають «відтінок історичності», як комерційні, оскільки не завжди можна достовірно встановити їхню етимологію. Функціонування розгалуженої мережі приватних підприємств харчування в Україні, їхнє виживання в умовах нелегкої конкуренції зумовлює, у свою чергу, створення комерційно привабливих назв.

Література:

1. Лейчик В.М. Люди и слова. – М.: Наука, 1982. – 176 с.
2. Похлебкин В.В. Кулинарный словарь. – М.: ЗАО Изд-во Центрполиграф, 2002. – 503 с.
3. Кулинарный мидраш. – М.: Еврейский мир, Х.: Фолио, 2000. – 120с.

**ТЕКСТ ЛІТЕРАТУРИ NON-FICTION ЯК ВТІЛЕННЯ СУБ'ЄКТИВНИХ СЕНСІВ,
ОЦІНОК, ЕМОЦІЙ**

Олена Фурат

Харків

На рубежі XX-XXI ст. документальний напрям у літературі став не менш поширеним, ніж художній. Це визначалося насамперед активізацією документального мистецтва, що спостерігалось після трагічних подій у світовій історії, коли громадська думка та література зверталися до нових парадигм і виникала потреба в екзистенційному осмисленні суспільного досвіду.

Література поділяється, у першу чергу, на художню (fiction), і художньо-документальну (non-fiction). Non-fiction — це жанр писемності, який використовує літературні стилі та прийоми для створення фактично точних оповідань. Принципова відмінність між художньою літературою і non-fiction полягає в тому, що в усіх документальних творах акцент робиться на емпіричній істині, на відміну від художньої літератури, яка пропонує інформацію, події чи персонажів, які частково, або значною мірою вигадані [1, с. 21].

Сучасна літературна критика не виробила єдиного підходу до теоретичного осмислення цього явища, про що свідчить велика кількість термінологічних варіацій щодо дефініції поняття «non-fiction». Окрім терміна «non-fiction» сучасні дослідники часто використовують такі терміни, як «документальна література», «фактографія», «літературна журналістика» або «журналістський роман» [2, с. 28]. До жанрів non-fiction традиційно відносять автобіографію, біографію, мемуари, щоденники, сповіді, листи, есеї, записні книжки, хроніки, особисті нариси, подорожні нотатки. Цей напрям літератури використовує пам'ять, досвід, спостереження, аналіз та інші види досліджень.

Документальною літературою можна вважати будь-який документ або медіаконтент, написаний з урахуванням літературного стилю та техніки, метою якого є правдива та точна подача інформації стосовно певних подій чи окремих людей. Non-fiction — це така форма документальної прози, що поєднує репортаж і відповідні стилі та стратегії, що характерні художній літературі. Текст non-fiction вимагає елементів, які виходять за рамки простого повідомлення фактів або пояснювального написання. Те, як розповідають історію, так само важливо, як і подія, що описується. Стратегії художньої

літератури автори використовують для того, щоб розкрити певне явище або фрагмент історії. Але в основі non-fiction завжди залишається «голос» автора і точність викладу подій.

Важливою ознакою такої літератури є «авторське осмислення певних суспільно-історичних подій чи життєвого шляху реальної історичної особи, або важливої для життя народу проблеми, здійснене за законами художньої творчості із залученням справжніх документів свого часу, глибоким співвіднесенням власного духовного досвіду автора із внутрішнім світом героїв, соціальною й психологічною природою їхніх учинків» [3, с. 20]. У творі non-fiction автор не здатний до повної об'єктивності й постійно інтерпретує те, що він спостерігає.

Документалістика — це більше, ніж просто репортаж; вона виходить за межі об'єктивної інформації в результаті суб'єктивного голосу автора, що розповідає правдиву історію. Хоча тексти non-fiction й ґрунтуються на фактах, суб'єктивність їхньої мови призводить до обмеженості та суб'єктивності розуміння інформації [4, с. 30]. Читач сприймає історію з погляду оповідача, який часто є персонажем, що бере участь в оповіданні. Як наслідок, розуміння читача ґрунтується більше на досвіді та думках оповідача, ніж на широкому світі самого оповідання. Така література загалом передає колективний досвід пережитого, може формувати світогляд або спонукати до дій.

Якщо твір містить документальні показання свідків, то окрім суб'єктивної оцінки автора, вони теж впливають на фактичну точність викладу інформації. Певним чином кожен суб'єкт створює свою історію. Суб'єктивна істина складається з індивідуального досвіду, можливостей пам'яті та способу інтерпретації спогадів. Пам'ять зосереджується і вбирає лише те, що на поданому етапі зацікавило, схвилювало людину, тому сама по собі не може стати основою достовірності, оскільки випускає безліч деталей. Так, пам'ять здійснює несвідомий відбір побачених подій і явищ. Другий (несвідомий чи напівсвідомий) відбір відбувається під час написання твору [2, с. 34]. Переосмислення пережитого досвіду чи емоційний стан суб'єкта в момент писання можуть призводити до

викривлення подій минулого. Отже, у літературі non-fiction домінує суб'єктивна правда автора.

Література

1. Farner G. *Literary Fiction: The Ways We Read Narrative Literature*. Bloomsbury Academic. USA. 2014. 336 P.
2. Варикаша М. М. Література non-fiction: поміж фактом і фікцією. Актуальні проблеми слов'янської філології. 2010. Вип. XXIII. Ч. 3. С. 28 – 39.
3. Галич О. Жанрова система документальної літератури. Документалістика на порозі XXI століття: проблеми теорії та історії: матеріали Всеукраїнської наукової конференції. Луганськ: Знання, 2003. С. 19–36.
4. Alpert A. Incorporating nonfiction into readers' advisory services. *Reference & User Services Quarterly*. 2016. Vol. 46, issue 1. P. 25 – 32.

МОВНА ОСОБИСТІТЬ ГОЛОВНОГО ГЕРОЯ НОВЕЛИ І.КОСТЕЦЬКОГО «ТОБІ НАЛЕЖИТЬ ЦІЛИЙ СВІТ»

Інна Юрова

Харків

Ігор Костецький – прозаїк, драматург, перекладач, есеїст, видавець – є одним з тих небагатьох українських письменників, у творчості якого тяжіння до національної традиції поєднується з прагненням бачити українську літературу в світовому контексті, відобразити в її межах провідні філософські тенденції, висвітлити найвагоміші світові проблеми, експериментувати з різними стилями.

Новела «Тобі належить цілий світ» була написана у сорокових роках та одразу ж поцінована і читачами, і критиками. Так, у 1946 році за цей текст, заявлений на конкурсі газети «Час», письменник був нагороджений третьою премією [2,с.522]. Пізніше один з

дослідників творчості І.Костецького, М.-Р.Стех, назвав новелу «Тобі належить цілий світ» міні-романом з міні-прологом, який «начеркує «передісторію» героя, характеризуючи початковий психологічний і духовний стан» [3,с.171], одночасно наголошує на її трикутній схемі «західноєвропейської середньовічної містерії, із трьома діями, які символічно віддзеркалюють Різдво, страсті і воскресіння Христа» [3,с.171].

У центрі новели покладено історію перетворення людини через кризову екзистенційну ситуацію. Персонаж новели «Тобі належить цілий світ» переживає душевну кризу під час Другої світової війни. Проте від названих глобальних подій зміна особистості персонажа залежить опосередковано: кризова ситуація, хоча і пов'язує долі деяких персонажів зі світовими подіями, виникає у житті головних героїв автономно від цих подій.

Одночасно той варіант екзистенціалізму, який застосовує І.Костецький у своєму тексті, – релігійний. Тому історія Фріца Мюллера, головного героя новели «Тобі належить цілий світ», має біблійні корені та корелює, зокрема, з історією Савла, апостола Павла.

Наріжною проблемою новели «Тобі належить цілий світ» є втрата людиною безпосереднього зв'язку з Богом, перетворення пророчого спілкування з Творцем на невизначену у своїх джерелах та наслідках Авраамову тривогу, яка межує із клінічним психічним діагнозом. Історія Фріца Мюллера одночасно апелює як до однієї з історій Святого Письма (з життя Христа або апостола Павла), так і до оповіді з життя людини, яка внаслідок інтенсивних душевних переживань та двох фізичних травм втратила розум. Сам письменник визначив жанр цього твору як «притча вдареного по голові німця» [1,с.176]. Відсутність традиційного для І.Костецького конфлікту між героєм та його антагоністом критик пояснює пов'язаністю основної драматичної дії новели з «самою тільки еволюцією свідомого світогляду, своєрідним *imitatio Christi* в тілесній та духовній мандрівці крізь завершений цикл психічного росту» [3,с.171].

Проте, на нашу думку, життя Фріца Мюллера більше співвідноситься з біблійною історією про Савла – апостола язичників, який після хрещення отримав ім'я Павла – про

чию долю оповідається у Діяннях Апостолів. Історія Фріца Мюллера має ряд значних відмінностей від історії Савла. Зберігаючи основні фабульні моменти – вихідну ненависть до пізніших уподобань, жорстокість у ставленні до тих, хто не підтримує панівної ідеології, раптову зміну переконань на абсолютно протилежні, ув'язнення своїми колишніми однодумцями та безстрашне проповідування нових істин – історія Фріца Мюллера обмежується значно вужчими хронологічними рамками, ніж історія Савла. Якщо Павло витрачає на згадані нами події приблизно 13-16 років, а Фріц Мюллер аналогічні події переживає протягом Другої світової війни.

Зміна персонажа показана через його мову та структуру тексту.

Сама новела «Тобі належить цілий світ» зроблена у поліфонічному стилі, коли переплітаються, практично без графічного виділення, загальний текст автора та репліки персонажів, пряма мова, описи, репліки, монологи та діалоги: «Слідом за тим відбувся неймовірно страшний удар по голові. Велика мокла блощиця, і я коло неї приліпився. Не хочу вас брати за вуса, не хочу, мої шановні хмари» [1, с.176]. Таким чином, світ персонажа подається первісно-монолітним, не поділеним на себе та інших.

Ще однією особливістю тексту, яка показує зміну головного героя, стає переплетення української та німецької мови. Деякі фрази подаються просто як оригінал та переклад, деякі – як суцільний текст. Таким чином автор намагається показати, як головний герой, Фріц Мюллер, потрапивши в нові умови, україномовне середовище, міняється, починає розуміти чужу мову, чужу свідомість, примати чужу позицію – і, відповідно, змінюється як людина.

Третім рівнем зміни особистості персонажа стає цитування ним віршів Т.Шевченка. Про особливу роль цього поета для української ідентичності сказано вже достатньо, тож просто зазначимо, що останнім етапом перетворення персонажа, його розчинені у новому світі, примирення з новим собою стають тексти Шевченка.

У новелі «Тобі належить цілий світ» І.Костецький звертається до улюбленої теми докорінної зміни людської особистості. Така зміна, у тому числі, демонструється через мову персонажа та особливості використання лексичних рівнів у тексті, форми оповіді.

Література

1. Костецький І. Тобі належить цілий світ. Вибрані твори / І. Костецький. – К. : Критика, 2005. – 527 с.
2. Примітки // Костецький І. Тобі належить цілий світ. Вибрані твори. – К. : Критика, 2005. – С. 521-526.
3. Стех М.-Р. Стиль // Костецький І. Тобі належить цілий світ. Вибрані твори / М.Р.Стех. – К. : Критика, 2005. – С. 163-175.

---

7. Комунікативні й пізнавальні стратегії ефективного навчання мови. Лайфхаки дистанційного навчання

ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ЯК СКЛАДНИК СТАНОВЛЕННЯ ЇХНЬОГО ЖИТТЄВОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Олена Вишник

Глухів

Актуальність проблеми формування та розвитку життєвого потенціалу здобувачів початкової освіти належить до найбільш актуальних та малодосліджених методичних та педагогічних проблем. І це не дивно. Категорія «життєвого потенціалу» є динамічною, змінною, залежною від різної кількості чинників, передбачити ефективність яких дуже складно.

Життєвий потенціал охоплює знання, вміння, життєвий досвід, необхідний для розв'язання життєвих завдань і продуктивного здійснення власного життя (І.Ящук).

О. Кононко зазначає, що життєвий потенціал має розглядатися як нова стратегія, яка змінює мету навчально-виховного процесу, спрямовує зусилля педагогів на забезпечення кожній дитині сприятливих умов для оволодіння важливою наукою і мистецтвом життя.

Життєвий потенціал має прямо пропорційну залежність від зовнішніх обставин життєдіяльності людини. І іншої точки зору, він залежить і від внутрішнього стану особистості. «Життєвий потенціал» є основою успішної кар'єри особистості.

Отже, життєвий потенціал є цілісним утворенням, який являє собою системну властивість особистості, що визначає її здатність зберігати та оптимально відтворювати,

розвивати себе, своє життя, ефективно діяти в різних життєвих ситуаціях, вирішувати складні життєві проблеми.

Зауважимо, що поряд з поняттям «життєвий потенціал» у науково-методичній літературі широко використовується поняття «життєва компетентність». Дослідивши ці два формулювання, ми дійшли висновку, що вони дуже подібні, а інколи – тотожні і характеризують одні й ті ж явища. Тому, у своїй роботі ми послуговуємося обидвома поняттями для характеристики однієї категорії.

У Державному стандарті початкової освіти (2018 р.) зазначено, що здобувач освіти: взаємодіє з іншими особами усно, сприймає і використовує інформацію для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях; висловлює думки, почуття та ставлення, взаємодіє з іншими особами письмово та в режимі реального часу, дотримується норм літературної мови.

Вивченню феномена «життєвого потенціалу особистості» присвячена низка філософських, культурологічних і власне соціологічних досліджень.

Саме поняття «життєвого потенціалу» формувалось у контексті таких понять, як «життя», «життєвий порив», «життєвий світ», «компетентність» людини у філософії таких відомих і видатних мислителів, як А.Бергсон, Є.Гусерль, Ф.Ніцше, А.Шопенгауер. Ще більш активно це поняття використовувалось у філософії другої половини ХХ століття, зокрема, такими філософами як Л.Ландгребе, Б.Біммель, Г.Бранд, Е.Штрекер, І.Керн, В. Вальденфельс, П.Янсен, А.Пажанін, К.Шуман та ін. В російській філософії проблема «життєвого потенціалу людини» розглядалась в роботах І.Блауберга, А.Гусейнова, С.Іконнікова, І.Кона, А.Леонтєва, Н.Мотрошилової, Н.Смирнова та ін. В українській суспільній думці дослідження проблеми «життєвого потенціалу особистості» пов'язане, насамперед, з роботами Л.Сохань та представників очолюваного нею творчого колективу – В.Доній, Г.Несен, В.Назаренко, Г.Сагач, Г.Єрмаков. Слід назвати також роботи таких авторів, як В.Андрущенко, В.Бех, О.Грива, С.Гончаренко, І.Зязюн, М.Михальченко, І.Надольний, В.Муляр, В.Пазенок, В.Шинкарук та ін. В психологічному та педагогічному

контекстах цю тему розробляли такі відомі теоретики як І.Бех, Н.Бібік, С.Максименко, В.Майборода, Л.Пуховська, В.Паламарчук, В.Рибалка, М.Слюсаревський та ін.

Поряд з тим, дослідження проблеми формування та розвитку життєвого потенціалу учнів початкових класів не можна вважати завершеним. Життя вносить свої корективи, сучасні зміни, які безпосередньо впливають на рівень життєвого потенціалу, визначають особливості його реалізації в змінному життєвому просторі. На сьогоднішній день існує низка питань, які потребують поглибленого наукового освоєння. До них, зокрема, належать формування життєвого потенціалу учнів другого циклу початкової освіти (3-4 класи), оскільки саме цей віковий період є сенситивним для формування означеного потенціалу.

Винятковими структурними компонентом життєвого потенціалу є сформованість мовної особистості здобувачів освіти.

Уроки української мови мають широкі можливості для формування та розвитку життєвого потенціалу здобувачів початкової освіти. Особливо цей процес яскраво простежується під час створення текстів різних типів.

У сфері шкільного навчання текстотвора діяльність передбачає створення первинних текстів: текст-розповідь, текст-опис, текст-міркування. Текстотвірна діяльність при цьому має не тільки об'єктивний, а й суб'єктивний характер, оскільки ініціатором текстової діяльності є автор, який втілює свій особистий стиль, досвід життєдіяльності, але діє в залежності від комунікативної сутності тексту за об'єктивними законами текстотворення відповідно до мовних норм, законів стилю і жанру, сфери спілкування [2].

Отже, формування життєвого потенціалу особистості визначається як комплексний процес, у результаті якого здобувач освіти набуває якостей, які необхідні йому для життєдіяльності в соціумі, оволодіває соціальною діяльністю, комунікативною компетентістю.

Література

1. Нищета В.А. Життєва компетентність особистості: до питання створення функціональної моделі. Шкільний світ. 2011. № 37. С. 5-13.

1. Типові освітні програми для закл. загальної середньої освіти: 1-2 та 3-4класи. К. : Видавництво «Світоч. 2019. 336 с.».

2. Грона Н.В. Підготовка студентів педагогічних коледжів до формування у молодших школярів текстотворчих умінь . Ніжин : ПП Лисенко М.М. 2017. 592 с.

3. Формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови : методичний посібник / Пономарьова К.І. К. : КОНВІ ПРІНТ, 2020. 88 с.

USE OF VIDEO MATERIALS IN TEACHING ENGLISH FOR HOSPITALITY

Iryna Herchenova, Polina Hrytskevych

Dnipro

It is difficult to imagine a successful hospitality specialist, who does not speak a foreign language at a high level since the language is one of the most important tools for them because the primary objective for professionals of this kind is to communicate with guests, exchange experience, etc. Video materials are one of the multifunctional tools that can solve a wide range of problems when teaching a foreign language for Hospitality. Educators began to use videos in the 1990s at schools, allowing students to gain new experiences and information, to perceive information visually, to improve acquired skills, and to gain new ones. Due to satisfactory results after completing video courses from leading educational institutions, teachers began to more actively use video content to improve the process of teaching a foreign language. However, not everyone can achieve the expected results after this kind of training, since it is important to know how to use video materials correctly to build an effective lesson plan.

Thus, the use of video materials in the process of teaching English for Hospitality has the following advantages: 1) it motivates communication; 2) it favorably influences students' emotional state; 3) it develops memory, concentration, critical, analytical, and creative thinking;

5) it intensifies learning process; 6) it creates a comfortable learning environment; 7) it can be used for the improvement of all types of speaking activities. For example, the TED platform offers various video content which can be selected according to themes of classes, level of students, learning objectives, etc.

In the teaching process, teachers can use both authentic video materials and adapted ones. But regardless of the materials chosen, the teaching process should take place in three stages: preview stage, video viewing stage, post-viewing stage. At the first stage, the teacher can briefly describe the questions mentioned in the video, the present unfamiliar vocabulary used, and ask students about possible issues discussed in the video. At the second stage, it is necessary to activate communication skills, critical and analytical thinking. At this stage, exercises such as freeze frame, role-playing, listening without watching, predicting can be used. At the third stage, it is essential to maximize creative activity by discussing the problems raised in the video and possible solutions to them.

The preparatory stage also needs to be given a sufficient amount of time. Materials should be selected depending on the topic of the class, aims, level of language proficiency. Teachers should also take into account the cultural characteristics of the students and their age. Furthermore, to be most effective, videos should not be used more than once every three classes.

Thus, the use of video materials in the process of teaching English for Hospitality is an effective and contemporary approach. The use of video material has many advantages therefore it is appropriate not only to develop new speaking skills and improve the acquired ones but also to acquire new knowledge in the field of future professional activity. The service specialist must have a sufficiently high level of a foreign language consequently during training teachers should pay attention to pronunciation, listening, and speaking, and the use of video materials is ideal for these purposes. Properly selected videos broaden the horizons of the future specialist in matters of culture, traditions, service standards, and other areas that are important in the work.

GENERATIONAL THEORY & MODERN TEACHING STRATEGIES

Contemporary world trends, which are characterized by a rapid change of human developmental stages from industrial and post-industrial to digital, require a rethinking of approaches in many spheres of public life, including education. A number of interdisciplinary studies, which involve historians, anthropologists, demographers, analysts, educators, and psychologists, scrutinize, in particular, different generations and the development of appropriate learning strategies.

This paper aims to highlight the modern teaching strategies based on the generational theory which was introduced by American historians W. Strauss and N. Howe in the end of 20th – early 21st centuries (*Generations: The History of America's Future, 1584 to 2069*, 1991; *13th Gen: Abort, Retry, Ignore, Fail?*, 1993; *The Fourth Turning: An American Prophecy*, 1997; *Millennials Rising: The Next Great Generation*, 2000; *Millennials and K-12 Schools: Educational Strategies for a New Generation*, 2007; *Millennials Go to College: Strategies for a New Generation on Campus*, 2007), and their followers M. Prensky and B. Solis. On the basis of a set of socio-historical prerequisites and certain worldview and behavioural models that change every 20 years, scientists have come to the conclusion about the cyclical nature of generations and deduced their typological features.

Of particular interest to pedagogical science are the last lines of Strauss and Howe's typology, as they provide qualitative characteristics of today's and forthcoming users of educational services. 'Millennials', or 'Generation Y' (Strauss & Howe), or 'Digital Man' (Prensky), comprise people born between the mid-1980s and 2004 – the period which potentially embraces the vast majority of Ukrainian undergraduate students. The 'digital person' is characterized by active use of the Internet and electronic devices, practicality, technical and information literacy, preference for remote work and a flexible schedule of work and study [1].

The next generation, 'Generation Z' ('Zoomers') includes people born after 2004/2005, that is, in terms of Ukrainian educational gradation, children of preschool and school age. This is

the first generation born in the age of digital globalization, which is fully integrated into the information space. ‘Zoomers’ are fluent in all digital devices and often use multiple gadgets at once. They not only actively consume digital content, but also persistently create and distribute it (‘click & share generation’). The psychological portrait of ‘Zoomers’ can also include the preference for communication in virtual networks, the tendency to virtual associations in interest groups, trust in public opinion, online feedback and reviews than the traditional authorities of previous generations (parents, teachers, television) [1; 2; 3].

The American analyst and futurologist Brian Solis aptly emphasizes the emergence of the latest ‘Generation N’ (‘Novel’), formed purely on a psychological principle, not demographic, because it includes people of different ages [3]. The transition to online commerce and service requires both service providers and users, regardless of their age, the acquisition of skills and abilities to use digital technologies, the development of ‘soft skills’, creative thinking, and communication competence. “Digital transformation is a matter of survival” has become the motto and the feature of the nowadays.

The global pandemic of 2020/21, caused by Covid-19, in addition to its catastrophic consequences in Ukraine as well as in other countries, has had a reverse side, as it contributed to the rapid digitalization of the population. The digital transformation of the society accordingly drives the growth of new educational strategies and changes the priorities. The turn to the online teaching, both synchronic and diachronic, use of electronic devices (often simultaneous), attention to the development of critical thinking, communication competence (including in foreign languages), ‘soft skills’ and creative thinking are the errands of today’s educational agenda.

Literature

1. Prensky, M. (2001). “Digital Natives, Digital Immigrants Part 1”. *On the Horizon*, 9 (5), 1–6. DOI: 10.1108/10748120110424816.

2. Howe, N., Strauss, W. (2007). *Millennials Go to College: Strategies for a New Generation on Campus*. Paramount Market Pub; 2nd edition. 228 p.

3. Solis, B. (2020). Meet Generation-N: The Pandemic-Influenced, Connected Customers Driving The New Digital Imperative. Retrieved from: <https://www.forbes.com/sites/briansolis/2020/10/29/meet-generation-n-the-hyper-aware-informed-and-connected-customers-driving-the-new-digital-imperative/?sh=3c32189253b2>.

МЕДІАКОМПЕТЕНТНІСТЬ ФАХІВЦЯ: ПРАКТИКА ФОРМУВАННЯ У КУРСІ «УКРАЇНСЬКА МОВА ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ»

Наталія Громова

Суми

Підготовка медіаграмотних фахівців, які досконало володіють навичками ефективного пошуку інформації, її систематизації, уміють запобігати ризикам у комунікації, обґрунтовувати власну позицію, оцінювати й інтерпретувати події, протидіяти мові ворожнечі, ідентифікувати прояви пропаганди, ботів, тролів, фейки, маніпуляцію, втілювати ідеї завдяки онлайн-інструментам тощо – одне з актуальних завдань вищої освіти.

Студіювання широкого кола наукових досліджень підтверджує, що сучасний фахівець у будь-якій галузі зобов'язаний бути медіакомпетентним. Ми поділяємо думку Г.Онкович, яка визначає медіакомпетентність фахівця «як інтегральну характеристику особистості, яка складається з окремих часткових медіакомпетенцій і є ознакою медіа культури» [1, с.8].

Медіаосвітні знання сьогодні відіграють важливу роль не лише в підготовці майбутніх фахівців у сфері медіа, а й у процесі здійснення будь-якої професійної діяльності. За допомогою засобів масової комунікації (медіа) та через уміння правильно користуватися їхніми матеріалами можна значно спростити та підвищити ефективність виконання тих чи інших аспектів роботи будь-якого фахівця [1].

Важливе значення для імплементації в освітній процес має Концепція впровадження медіаосвіти в Україні. Зокрема, у документі наголошено, що «...медіа потужно й

суперечливо впливають на освіту молодого покоління, часто перетворюючись на провідний чинник його соціалізації, стихійного соціального навчання...» [2].

Розглянемо особливості формування медіакомпетентності майбутніх фахівців у курсі «Українська мова за професійним спрямуванням».

Зважаючи на багатогранність медіакомпетентності, завдання курсу «Українська мова за професійним спрямуванням» повинно охоплювати сукупність необхідних типів, видів і різновидів вправ, які враховують закономірності формованих навичок, умінь і здатностей та забезпечують високий рівень опанування медіаматеріалу. З цією метою пропонуємо здобувачам освіти випереджувальне завдання – пройти сертифікований курс з медіаграмотності «Very Verified» (за покликанням: <https://verified.ed-era.com/ua>), щоб дізнатися: як орієнтуватися в сучасному інформаційному середовищі; як розпізнавати дезінформацію та пропаганду; яким медіа довіряти; чому ми витрачаємо близько 5 років на соціальні мережі; як працює наш мозок та чому нами легко маніпулювати; як захистити себе і близьких людей від маніпуляцій.

Після проходження курсу з медіаграмотності «Very Verified» вважаємо за необхідне провести рефлексію: обговорити базові терміни курсу, основні факти розвитку медіа, охарактеризувати процес масової комунікації та медійних алгоритмів, їхніх впливів у контексті реального світу тощо.

Пропонуємо систему завдань, які переважно у своїй основі мають комунікативну проблему (наприклад, віднайти, заперечити, аргументувати інформацію тощо). Наведемо приклад. До практичного заняття з теми «Медіаграмотність сучасного фахівця» пропонуємо підготуватися до полеміки за низкою питань:

Чому медіаграмотність займає чільне місце в сучасному освітньому процесі?

Як убезпечити себе від неякісного, негативного впливу медіа?

Як отримувати з медіа лише корисну інформацію, адже ми живемо у інформаційному світі та просто виключити медіа зі свого життя не можемо?

Від чого залежить медіа культура сучасного фахівця ?

Перевагою такого завдання вважаємо те, що у викладача є можливість надати слово кожному, проаналізувати якість засвоєння знань з теми. У той же час зазначимо, що перед початком полеміки варто налаштувати здобувачів освіти до спілкування, поваги до думки інших. У ході виконання такого типу завдань формується критичне мислення та соціальна толерантність. Вважаємо вдалим також у такому форматі застосовувати такі прийоми, як «Снігова куля», «Мозковий штурм», «Шість капелюхів» тощо.

Проілюструємо формування критичного мислення в контексті формування медіакомпетентності прикладом інтерактивного завдання-гри «Інформаційний дощ». Учасники гри повинні проаналізувати запропоновану думку з трьох незалежних одна від одної точок зору: підтримую, не підтримую, утримався. Це дозволить змодельовати уявлення про порушене питання, з'ясувати позитивні та негативні його сторони.

Ознакою мовної грамотності фахівця є правильне вживання іменників на позначення жінок за професією чи родом заняття. Викладач може запропонувати таке запитання: «Жінки – це 50% успіху України. Що потрібно знати про фемінітиви та особливості їх творення?».

Завдання. Сформулюйте основні правила утворення назв професій у жіночому роді відповідно до Українського правопису 2019 у формі доповіді, презентації, постера тощо, висловіть власну думку щодо цього.

Після виконання завдання викладач просить здобувачів освіти назвати результати і розпочинає загальну дискусію. Питання, які може ставити викладач:

- назвіть види сайтів, які ви використовували під час пошуку (сайти мас-медіа, блоги, офіційні сайти);
- як ви думаєте, чому у вас співпали (або не співпали) результати відповідей;
- під час пошуку інформації у вас з'являється перелік сайтів: як вибрати саме той, який дасть вам надійну інформацію;
- проаналізуйте джерела, які ви використовували;
- чому ви звернулися саме до них;

- чи можна довіряти всім джерелам в інтернеті;
- якщо ні, то як відрізнити надійне джерело від сумнівного; назвіть види сайтів, які ви використовували під час пошуку (сайти мас-медіа, блоги, офіційні сайти).

Таким чином, на основі аналізу наукових джерел, особистого педагогічного досвіду можемо зробити такі висновки: за умови творчого підходу застосування завдань з метою формування медіакомпетентності не тільки урізноманітнить навчання, а й буде засобом для формування та розвитку висококваліфікованого фахівця, готового адекватно сприймати та критично оцінювати інформацію.

Література:

1. Медіакомпетентність фахівця: колективна монографія / Онкович Г. В., Горун Ю. М., Кравчук В. О., Литвин Н. О., Костюхіна І. В., Нагорна К. А., за наук. ред. д. пед. наук, проф. Онкович Г. В. К.: Логос 2013. 287 с.

2. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція). Режим доступу: <https://goo.gl/ubhjQz>

A COMMUNICATIVE-ORIENTED APPROACH TO TEACHING A FOREIGN LANGUAGE TO FUTURE LAWYERS

Galina Moskalevich

Minsk

The topic of using a communicative-oriented approach in teaching a foreign language to law students is relevant at the present stage of society's development. The society today needs for highly qualified specialists capable of participating in communication with foreign colleagues in a foreign language in their professional activities, and carrying out business cooperation with foreign partners. Such need has increased all over the world.

By communicativeness, following E.I. Passov [1], the author of the communicative method, we understand the speech orientation of the educational process, which is not so much a

speech practical goal as a means to achieve this goal, since the way to it is the very practical use of language. In the speech orientation, the practical goal and the means to achieve this goal are dialectically interdependent.

The subject of teaching a foreign language is speech activity in the language being studied. The consistent formation of students' foreign language speech skills occurs through the performance of special conditional speech and speech exercises. It follows from this that the communicative method of teaching foreign language speech is an activity type of learning in the conditions of "social interaction" of communicating people who are trying to solve real and imaginary tasks of joint activity with the help of a foreign language (I.A. Zimnaya, G.A. Kitaygorodskaya, A.A. Leontiev).

In the context of legal education, in the process of teaching a foreign language at the university, further development of communicative skills and speech skills continues, taking into account the peculiarities of this stage (volume, level of complexity, etc).

The communicative-oriented approach assumes that the learning process is centered on the student, on teaching his/her communication through real communication in the language being studied. In this regard, the task of a foreign language teacher as an organizer of the educational process is to create an atmosphere in the classroom conducive to communication and the performance of communicative tasks [2].

Tasks based on communicative goals traditionally include communication modeling, various, including role-playing, professional and business games, etc. Such tasks are performed with the help of various handouts. The main goal of the communication-oriented approach is to teach the students to speak fluently in the language being studied. In the technology of teaching a foreign language with a communicative orientation developed by the teachers of the Minsk Innovation University, mechanical reproducing exercises are minimized. Their place is occupied by game situations, working with a partner, in a group, tasks for finding errors, comparison and connecting not only memory, but also logic, the ability to think analytically and figuratively.

Numerous playful and creative elements in teaching enliven classes, maintain a positive emotional mood of students, and strengthen their motivation. Working "in pairs", "in threes", participating in discussions on topics of interest to students – all this allows the teacher to take into account the individual characteristics of students, make classes creative and exciting, and at the same time gives the teacher the opportunity to exercise full control over the learning process unnoticed by students. The whole set of educational techniques provided helps to create a foreign language environment in which students should "function": to carry out foreign language communication, participate in professional, business, role-playing games, express their thoughts, draw conclusions, which contribute to the development of not only foreign language speech skills, but also creativity and the general outlook of students.

Teaching students to communicate is the main task of foreign language teachers at Minsk Innovation University. Vocabulary, grammatical structures of the language are presented to the student in the context of a real, emotionally colored professionally oriented situation, which contributes to the rapid and accurate memorization of the studied material. When developing communicative-oriented learning tasks, individual interests, expectations and needs of students are taken into account. The study assignments reflect the actual problems of various fields of future professional activity of students. To this end, special attention is paid to the modeling of professional-role speech behavior and interaction, contextual and situational motivation of students to heuristic activity. This is facilitated by professional and business games that stimulate group cooperation, speech interaction, which is aimed at solving educational tasks. It should be emphasized that the game situation should be professionally directed; the game role should determine the game actions of the players. The roles of a lawyer, judge, prosecutor, plaintiff, defendant, etc. can be offered as roles.

Based on the fact that any competence provides both the necessary knowledge and the skills to use them in professional activities, the teachers of the Minsk Innovation University offer students to independently solve the problems most often encountered in the future professional

and labor sphere (problem solving method) and situations of professional orientation (case study method).

As a result, students develop communication skills in a professional environment that they need in modern legal professional activity (the ability to communicate within the framework of legal topics, make a report on legal issues, make presentations on legal issues, participate in professionally oriented discussions, etc.). In the process of communicative-oriented foreign language teaching, based on stimulating interest in the active use of acquired skills in foreign language communication, oral speech skills in a foreign language are developed.

Literature

1. Passov, E.I. Communicative method of teaching foreign language speaking / E.I. Passov. – 2nd ed. – Moscow: Prosveshchenie, 1991. – 223 p.
2. Solovova, E.N. Methods of teaching foreign languages: a basic course of lectures / E.N. Solovova. – M.: Prosveshchenie, 2003. – 239

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ ЯК ВИКЛИК МАЙСТЕРНОСТІ ВИКЛАДАЧА

Ольга Риженко

Харків

Сучасний світ диктує свої вимоги. Наразі викладання з використанням старих методів повинно відійти у небуття. Але чи це так? Чи всі викладачі наразі мають змогу використовувати сучасні технічні засоби та чи всі вони добре володіють сучасними техніками та прийомами навчання? На наш погляд, цей виклик є досить суттєвим. Він випробовує на міцність не лише професійну майстерність викладача, але й його змогу йти в ногу з часом. Саме тому необхідність переходити на дистанційну форму навчання стала справжнім випробуванням для сучасної школи, як середньої так і вищої.

Якщо звернутися до концепції розвитку дистанційної освіти в Україні, вона окреслює дистанційне навчання як «систему технологій, що гарантує оперативну доставку здобувачам освіти достатнього масштабу матеріалу, що вивчається; інтерактивне взаємодіяння викладачів і студентів у навчальному процесі, надання особам резерву самостійної роботи з освоєння запропонованого матеріалу» [1]. Але ця концепція була прийнята 20 грудня 2000 р., тобто майже 20 років тому. Як свідчать результати складання ЗНО, вона була прийнята, але досі не реалізована у повному обсязі.

Як зазначає Наталія Кучеренко, «в глобальних реаліях сьогодення традиційна національна система вищої освіти частковою мірою втамовує запити студентської аудиторії та задовольняє запити інформаційного соціуму щодо вишколу майбутніх професіоналів, і лише завдяки застосуванню дистанційних, Internet та мобільних технологій викладач і студент зможуть продуктивно на партнерських засадах співдіяти не тільки під час аудиторних занять, але й за межами закладу вищої освіти» [2, с. 39]. З цим твердженням неможливо не погодитися, особливо щодо часткового забезпечення студентської аудиторії всім необхідним для повноцінного навчання.

С. Бужинська та С. Стрюкова цілком влучно вказують, що «головна мета дистанційної освіти забезпечення доступу до освітніх ресурсів через використання сучасних інформаційних технологій і мереж. Для студентів – це можливість навчатися коли зручно, де зручно і в тому темпі, який потрібен» [3, с. 59].

Як ми бачимо, задача викладача повинна докорінно змінитися. Він повинен не сам викладати матеріал, а надавати змогу студенту самостійно ознайомитися з теоретичними засадами та зробити власні висновки. Зараз викладач має бути не джерелом здобуття знань, а компасом, який вказує напрям, у якому потрібно працювати, щоб здобути необхідні знання. Викладач повинен розвивати навички самостійного пошуку та самостійного опрацювання матеріалу.

Саме докорінна зміна підходу до навчання змушує викладача займатися самовдосконаленням та постійно рухатися вперед, щоб прокласти дорогу студентам.

Майстерність справжнього викладача і полягає у пошуку нових шляхів, якими він поведе за собою студентів. Його основна задача – намалювати карту скарбів, якою потім будуть самостійно користуватися студенти.

Література

1. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні: Постанова від 20 грудня 2000 року. Міністерство освіти і науки України. Режим доступу: <http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/00.html>
2. Кучеренко Н. Дистанційне навчання як виклик сучасної університетської освіти: філософсько-правовий вимір / Н. Кучеренко // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія : Юридичні науки. 2018. № 906. С. 3440. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2018_20_8
3. Бужинська С., Стрюкова С. Адаптація студентів ЗВО до дистанційного навчання: психологічний аспект / С. Бужинська, С. Стрюкова // Матеріали конференцій МЦНД. Травень 2020. С. 5860. Режим доступу: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/mcnd/article/view/2415>.

